This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

8.2

255.8.2

SIGILL : COLL : HARVARD : CANTAB : NOV : ANGL : 1650.

CHRISTO ET ECCLESIAE

BOUGHT WITH

THE INCOME FROM

THE GIFT OF

MRS. HARRIET J. G. DENNY,

OF BOSTON.

19 Dec. 1888.

FOLK-LORE CATALÁ

BIBLIOTECA POPULAR

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA

DIRECTOR: RAMON ARABÍA Y SOLANAS.

Vol. IV.

MISCELÁNEA

FOLK-LÓRICA

PER LOS SRS.

Almirall, Arabia, Bosch de la Trinxeria,
Brú, Cortils y Vieta, Gomis,
Maspons y Labrós, Roca y Cusí, Segura (Pbre.)
y Vidal de Valenciano (G.)

BARCELONA

LLIBRERÍA DE ÁLVAR VERDAGUER

RAMBLA DEL MITJ, NÚM. 5

1887

26255.8.2

HARVARD COLLEGE
DEC 19 1898
LIBRARY.

Denny Fund.

ES PROPIETAT.

Estampa dels Successors de N. Ramirez y C.ª
Passatje d' Escudellers, n.º 4.

PRÓLECH.

Pera compondre aquest llibre, s' han escullit de entre los traballs llegits ó presentats á la «Secció de Folk-lore de la Associació d' excursions Catalana», *no los mellors, que pera fer tal tria no 'ns creyém autorisats ni 'ns avindriam á ofendre als respectius autors, sino aquells que póden donar mellor idea de la constant y fecunda activitat de la esmentada Secció y de la importancia y varietat dels estudis á que s' dedica. Per lo demés, en las planas del «Bulletí mensual», que publica la* Associació, *hi ha oberta una secció especial de Folk-lore, arxiu també d' interessants articles y curiosas notas d' actualitat.*

Las comarcas á que s' referéixen los traballs que conté lo present volúm, comprénen las dúas vessants del Pyrineu catalá; l' alt y baix Empurdá (provincia de Girona); l' Urgell y Tuixent (pr. de Lleyda); lo Vallés (pr. de Barcelona); Santa Coloma de Queralt, lo Priorat y la Ribera d' Ebro (pr. de Tarragona): es á dir, tot lo Principat y més á més lo Vallespir, á l' altra banda de la frontera. Aquest resultat se deu indubtablement á l' organisació y funcionament especials de la Associació d' excursions Catalana, *que si per medi de sos delegats extén sa acció d' un modo permanent á tot*

Catalunya, per medi de las excursions que practica y que li donan movilitat suma, pot recullir en breu espay de temps numerosíssims datos sobre tot quant pot interessarla.

L' excursionisme y lo folk-lorisme se compenetran naturalment, y per haverho comprés aixís desde lo primer día los fundadors de la Secció sobredita, es perque lo «Folk-lore catalá», després d' haver intentat en vá mil vegadas constituhirse independentment, sols després d' empeltarse en la soca excursionista ha lograt, no ja constituhirse, sino arrelar fondo y donar fruyt abundant.

La influencia del excursionisme es evident en la majoría dels traballs continguts en lo present llibre, puig ab excepció de dos de carácter general y de teorisació, los demés son fills directes d' una ó de més excursions. Aixó dona un aspecte especial al folk-lorisme catalá, subordinat com lo meteix excursionisme del qual tant essencialment participa, á est moviment general d' estudi, depuració y reivindicació de tot lo nostre, al qual anomeném «catalanisme.»

Per lo meteix, si entre los qui cultivan en l' estranger la nova ciencia (tal se l' ha volguda anomenar ab excés de pretensió tal volta), hi pot haver, y efectivament hi ha, dubtes y discrepancias sobre l' alcans y jurisdicció de la meteixa; entre los folkloristas catalans s' ha establert sens previ acort y de bon comensament intuitiva conformitat en apreciar sos límits, funcions y objectiu. Entre nosaltres, la ciencia, si ciencia es, no s' estudía exclusivament «per se», sino per lo que pot contribuhir al esclariment y solució de la qüestió catalanista. Aquí encarna sempre una intenció patriótica y per lo meteix comporta sens violentarse cert subjectivisme en uns y cert esperit crítich en altres, que li

donan fesomía propia y característica y dels quals se trobará abundant mostra en lo present volúm.

Cridém sobretot l' atenció del lector sobre la part relativa al Interrogatori folk-lórich. Tothom pot cooperar á donarhi resposta: las que á continuació d' aquell se transcríuhen aclararán qualsevol dubte que algú pogués tenir sobre lo que s' demana y convencerán á tothom de que la obra completa á que aspira la «Secció de Folk-lore de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA», *sols pot aixecarse collaboranthi tots, cadascú en la mida de sas forsas. Cap, per petita que sía, es despreciable; cap, per gran que fós, podría empéndres'ho sola; únicament ajudantnos los uns als altres podrém veure realisat nostre ideal.*

R. A. S.

Barcelona, 1 de Maig de 1887.

COSTUMS QUE S' PERDEN

LO CONTRAPÁS LLARCH.

En nostra terra empurdanesa com en las demés de Catalunya, las costums de la velluria s' acaban de perdre; moltas s'han perdut del tot; sols nos queda un recort com aquells fragments d' inscripcions murals mitj esborradas, recullidas per l' arqueólech. Lo temps tot ho destruheix. L' humanitat segueix lo camí misteriós que Deu li ha trassat. Las generacions que desaparéixen s' emportan ab ellas llurs costums, llur civilisació. Las que vénen després, á penas ne conservan lo recort. En lo passat trobém costums que no 'ns podém explicar; cada provincia catalana té 'ls seus, qual orígen se pert en la nit del temps.

En nostra terra empurdanesa teník entre altras lo *Contrapás llarch*, quals paraulas son las de la Passió de Jesucrist; ja ningú se n' recorda, y pera procurármelas, molt m' ha costat. Me las ha dictadas un pastor de nostra montanya, de 80 anys, y encara ab traballs se n' ha pogut recordar. Los primers versículs son bastant coneguts.

FOLK-LORE CATALÁ

BIBLIOTECA POPULAR

DE LA

ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA

DIRECTOR: RAMON ARABÍA Y SOLANAS.

Vol. IV.

la Mort ab sa dalla. Lo qui fa *la Mort* es generalment un jove alt, molt magre y escarrabillat. Se vesteix d' un trajo de cotó molt ajustat al cos, peus, camas, brassos y mans, hont hi ha pintats tots los ossos que forman una calavera. Son cap está cobert de un cráneo de cartró ab cara de cap de mort; de manera que la il-lusió es complerta. Porta á las mans una gran dalla; passa tot davant de la professó, y ab só de tabal salta, brinca, bota, balla, fent mil contorsions, desllodrigantse, donant cops de dalla ensá, enllá, al devant, al derrera, corrent, parantse..... Ara tothom se n' riu, pero hem de creure que avans eixa calavera entremaliada causava un sant terror.

En una antigua estampa del sigle XVI he vist lo dibuix d' una gran professó de la Semana Santa en Perpinyá precedida per *la Mort*, com en lo poble de Rupiá..... Cosas de la velluria que s' pérden.....

LA PROFESSÓ DE PASQUAS.

Altra costúm antiquíssima que s' ha perdut, pero que s' conserva encara en Prats de Molló (alt Vallespir), y crech també en Olot, es la següent.

Lo Dissapte sant al dematí, las pabordesas de la Mare de Deu li tráuhen sos vestits de dol y l' adornan ab un rich vestit blanch de seda, cinta de *moiré*, sabatas de satí blanch; al cap una corona daurada encrostada de pedras preciosas, ab un nimbo d' estrellas d' or; los dos brassos tirats endavant en acció de fer una abrassada; á la má dreta un preciós ram de flors, á l' esquerra un

mocador de puntas brodat. La Mare de Deu es d' estatura natural, per l' estil de la del camaril de la Mercé. Aixís vestida y adornada ab sa cara expressiva y alegre, la cobréixen de cap á peus de un gran vel negre de punt gens transparent, de manera que sembla que está de dol rigurós, plorant la mort de son Fill.

Lo dia de Pasquas, á las quatre del matí, un veu comitivas de pagesos de tota la comarca que baixan de la montanya y s' dirigéixen á la vila pera assistir á la professó.

Las campanas tritlletjan; tothom va vestit de festa, las donas ab llur caputxa, los homens ab llur barretina, tots contents y alegres, donantse los bons día y felicitacions, se dirigéixen cap á l' iglesia, la qual per sos adornos, sa gran lluminaria, sa profusió de flors, los acorts armoniosos de l' orga..... la boyra d' incens..... inspira un sentiment verament religiós.

La vall de Prats está inundada de llum matinal. Una boyra lleugera, transparent, s' aixeca dels verdosos prats coberts de rosada que vorejan lo riberal del Tech. Lo sol ixent colora ab sos raigs rosats las congestas que serpejan dins los escorranchs y xaragalls, un oreig fresquet baixa d' eixos cims nevats..... ¡Qué clara es l' atmósfera!.... ¡Quín preciós día de primavera!.... Lo sol ja daura lo cim del cloquer de la vila..... Surt la professó de l' iglesia en mitj de repichs de campanas y cántichs joyosos. La creu parroquial passa davant ab las banderas de las confrarías, quals pabordes seguéixen ab atxa. Al últim vé lo Ressucitat, portat per quatre robustos fadrins, rodejat de clero, ab molta pompa y magestat. La professó segueix lo curs acostumat dels demés anys.

Desprès que ha sortit la professó de l' iglesia, s' organisa un altra professó, molt diferent de la primera: las pabordesas de la Mare de Deu. vestidas de blanch, seguidas d' un acompanyament de noyas molt guapas, ab llur cófia rossellonesa adornada de puntas y flors, súrten de la iglesia, y quatre d' ellas portan cada una sobre las espatllas una barra del tabladet sobre l' qual está fixada de peus la Mare de Deu. Seguéixen carrers apartats, evitant l' altra professó; pero tot está combinat á fí de que, al arribar á la plassa, que es al centre de la vila, las dúas professons se troben al front l' una de l' altra.

Quan la Mare de Deu, á certa distancia, ovira son Fill que creya mort, ressucitat gloriosament, se queda parada, sorpresa y s' inclina per tres vegadas davant son Fill. (Las dúas pabordesas que van davant posan per tres vegadas lo genoll á terra, de manera que aixís fan inclinar la Mare de Deu). En aixó tothom canta lo *Regina Cœli*, y al arribar al versícul que diu *Et Resurrexit*, un paborde dels més aixerits, que ja té introduhida dintre l' vel de la Mare de Deu una llarga y fina bagueta negra, de prompte, ab molta destresa y sens que ningú se n' adone, li treu lo vel de dol, y s' presenta María hermosíssima ab sas ricas toyas, son vestit blanch de seda, sa corona d' or, brillant de gloria. Tothom está transportat d' alegría!... ¡Al-leluya!... ¡Al-leluya! cridan los pagesos tirant enlayre llurs barretinas, conmoguts per tant joyós espectacle. Lo sol, que daurava no més lo cim del campanar, ha baixat sobre los teulats, sos raigs s'exténen sobre la plassa, y una clapa de llum intensa radía com una aureola sobre María y son Fill Diví.

Las dúas professons juntadas se n' tornan á

l' iglesia acompanyadas de cántichs y repichs de campanas.

¡Quína llástima si tant poética y hermosa costúm se perdés !...

LA MARE DE DEU CANDELERA.

L' any 1875, lo día dos de Febrer, me trobava á Amélie-les-bains. A las 8 del matí sentí sota ma finestra música de gralla y dolsayna, seguida de munió de jovent, armats de bastons y escopetas, cridant, xiulant. Sortí desseguida al carrer pera saber lo qu' era aquella gatzara. M' explicáren que se n' anavan á fer la cassera del ós, puig que per la Mare de Deu Candelera es lo día senyalat pera surtir l' ós de la cova.

Un del jovent s' abriga una pell d' ós ab son cap y morro, que li lligan bé ab una corda á las camas, cos y brassos, y se n' va de bon matí dins una castanyeda, embardissantse pera que no l' troben.

Súrten los joglars acompanyant los cassadors fins al cap del poble y tothom se dirigeix correnst vers la castanyeda ab crits y tiros en busca del ós, lo qual fuig defensantse; li tiran alguns tiros ab pólvora (per supost); l' ós se capgira, rodola, se rossega com si fós ferit, roncant y grunyint. L' amarran, lo lligan pe 'l coll y lo menan en triomf cap al poble, seguits per la gatzara de la quitxalla y cridoria de gossos. Los joglars passan davant tocant lo ball del ós; lo fan ballar com un ós de debó, passan lo barretet, y la festa s' acaba per ballas á plassa.

Eixa costúm avuy está prohibida, perque un

any feríren de debó al qui feya d' ós. Li claváren una perdigonada á l' esquena que li travessá la pell d' ós y l' gech. Al sentirse ferit, feu uns brams desaforats, rodolant per terra, fent esforsos inútils pera tráures la pell y cap del ós.

Tothom deya: ¡borrango! ¡qué ho fa bé! ¡ni si fós ferit ho faría mellor!... Per fí, quan volían lligar la fera pe 'l coll, vegéren gotas de sanch y allavors comprenguéren que no anava pas de per riure.

Donchs ¿á qué vé eixa costúm que s' feya també avans en molts pobles del Empurdá? Pera saber son orígen nos hem de transportar á la época en que nostras montanyas y serras estavan cobertas d' impenetrables boscurias, amagatalls d' óssos y altras feras. Sabém que al fi de la tardor, l' ós, que ha arribat á son máximum d' engreix, fá com las marmotas, busca una cova, s' hi fá jas y s' adorm fins lo día de la Mare de Deu Candelera. Com que pera aqueixa diada la gana se li desperta, sol fer de las sevas, y la gent dels pobles anavan á la cassa del ós... Ossos y costúms s' han perdut.

Lo meteix que las festas dels boigs en lo mes de Desembre fóren la continuació, baix una nova forma, de las Saturnals paganas, la cassera del ós, per la Mare de Deu Candelera, té potser orígen en las Lupercals que s' celebravan en lo mes de Febrer. En efecte, lo día 5 d' aquell mes, desde l' matí, s' feya una lustració pera purificar la vila; després se matavan cabras blancas y los sacerdots se cubrían ab las pells d' eixos animals y recorrían los carrers perseguint á cops de fuhet á las donas que trobavan pera provocar llur fecunditat y facilitar un part felís.

La iglesia no volgué y no pogué pas destruhir

de cop unas costums tant arreladas en la Edat mitjana; se contentá ab apartarne lo sentit, deixant al poble la llibertat de divertirse.

SANT NICOLAU.

En molts pobles de la falda de nostres Pyrineus, tant de part d' ençá com de part d' enllá, lo día de Sant Nicolau era la festa d' estudiants y escolans. Un d' ells se vestía de bisbe, portant llarga casulla y mitra de paper platejat y daurat. Los demés companys, ab mitra de paper, acompanyavan al bisbe. Recorrian los carrers dels pobles; s'aturavan á cada porta cantant y extenent la casulla del bisbe pera arreplegar lo relleu de nous y avellanas que los hi tiravan per la finestra. Cantavan:

Sant Nicolau de la confessió,
Tres poncellas per nostre Senyor;
Caritat, senyora,
Caritat, si os plau;
Que vením de Roma
Y portém corona
De Sant Nicolau.

Pera que aquestos versos tingan sentit, cal, á mon modo de veure, escríure'ls d' eixa manera: en lloch de *Sant Nicolau de la confessió*, se deu dir:

Sant Nicolau salvá de confusió,
Tres poncellas de nostre Senyor;
Caritat. senyora,
Caritat, si os plau;
Que vením de Roma
Y portém corona
De Sant Nicolau.

Ja sabém que *poncella* en catalá significa *verge* y *poncella de una flor*.—Donchs aquí se refereix á tres jovenetas que la pobresa anava á ser la causa de llur deshonra y que lo bisbe de Myra salvá, tirant en la casa de llur pare tres bossas plenas d' or, ab las quals poguéren fer un bon casament.

Y portém corona.

Ja se sab que corona es sinónim de Rosari.

CARITAT DE BRENAS EN LOS SANTUARIS

DELS PYRINEUS.

En nostres ermitatges y santuaris dels Pyrineus existeix una costúm que ben cert data dels temps primitius de la Iglesia. Lo día del aplech ó sía lo día que s' celebra la festa del sant, després del ofici, se distribuhéixen brenas de pá de ségol á tots los concurrents, richs y pobres. Los pabordes, alguns días ans de la festa, passan per las masías á captar farina, que tothom 'ls hi dona de cor; la pastan, ne fan brenas de pastor y se fa la caritat en honor del sant.

Eixa costúm antiquíssima que s' ha conservat en la major part de nostres santuaris, m' ha cridat sempre l' atenció. La he vista encara aquest any en l' ermitatge de Sant Guillém de Combred, construhit á mitja montanya de Canigó, á 1,500 metres d' altitut.

No he sabut trobar cap document que m' dongués l' explicació d' aytal costúm. Probaré, no obstant, de donar una opinió que pendrán per lo que valga.

En los primers sigles de la Iglesia, quan los

fidels portavan lo pá y lo ví pera consagrar, lo que n' deyan *lo Eulogies*, sempre n' hi havía de sobras. Allavors consagravan no més lo necessari, y lo restant era benehit y distribuhit als feligresos que ho rebían ab alegría.

Vers lo sigle vi, los anacoretas que vivían en los llochs solitaris y escabrosos del Pyrineu, hi construhíren capellas *(cellas)* hont feyan penitencia.

Quan la invasió dels alarbs obligá á la gent de la terra á refugiarse en las montanyas, los fugitius trobáren aquells servents de Deu que 'ls amparáren, compartint ab ells las caritats rebudas dels cristians. Poch temps després, aquells anacoretas se reuníren en comunitat (los Benedictins). Pero conserváren la piadosa costúm de fer durant certs días del any, en lo santuari, las caritats dels primitius temps; costúm que ha atravessat sigles y que nostras montanyas conservan encara y respectan ab veneració.

SANT TOMÁS CAU.

En la vila de Prats de Molló (Alt Vallespir) existeix una costúm que data dels temps més remots, y per cert molt original: la vigilia de Sant Tomás, á la vesprada, ans del toch d' oració, la maynada y també la gent gran pujan, uns sobre pedrissos, altres sobre cadiras, esperant las tres campanadas que precedéixen lo tritlleig de la festa. Al primer toch se sent per plassas y carrers una remor de crits alegres: *ara! ara! ¡Sant Tomás cau!* y s' tiran de dalt del pedrís fent un gran salt, y aixó per tres vegadas, cridant: *Sant Tomás cau!*

Eixa costúm existeix també en altres pobles de nostras montanyas.

Feya temps que n' buscava l' orígen, l' explicació. Per fí, buscant y regirant, crech haverla trobada.

L' explicació d' eixa costúm tant singular, que certament existeix en altras comarcas del Pyrineu, se troba en la *Llegenda daurada d' En Jaume de Voragine*, un dels llibres més populars de la Edat mitjana.

Véus' aquí lo que 'ns conta lo bon arquebisbe en la vida de Sant Tomás (no tinch á ma disposició lo text llatí; me serviré de la traducció francesa d' En Brunet).

. . . . . «Un mes desprès, l' apóstol feu reunir tots los prínceps de la provincia—se trobava llavors en la India—y quan fóren tots reunits, maná que 'ls débils y malalts fóssen separats dels que estavan bons, y desprès pregá per ells; quan los que tenían instrucció haguéren respost: *amen*, una gran resplandor baixá del cel, que feu caure al apóstol y als demés, de manera que s' creyan ferits pe 'l llamp. Allavors l' apóstol s' aixecá y digué: «alséuvos; nostre Senyor ha vingut com un llampech y vos ha curat». En efecte, s' alsáren tots, trobantse en bona salut, y glorificáren á Deu nostre».

En axó tením sens dubte lo perqué la gent se tiran á terra, fent gran salt, quan las campanas anuncian la festa de Sant Tomás.

En Jaume de Voragine nasqué vers 1230, prop de Savone, y morí á 14 Juliol 1298, á la edat de 69 anys.

LA CANSÓ ROSSELLONESA

«MONTANYAS REGALADAS».

Ademés de las nombrosas cansons populars que de temps molt remot existéixen en lo Rosselló, n' hi ha dúas conegudas de tothom, veras cansons de la terra: *Montanyas regaladas* y *Lo Pardal*. Lo cant de la primera es grave, imponent com si fós lo reflexo del espectacle grandiós de nostras enlayradas montanyas. Lo segon es per altre estil. Nos ocuparém sols del primer, d' eix *ranz* de nostres Pyrineus que conmou y entristeix al montanyés quan lo sent cantar lluny de sa terra.

Per ara se conéixen no més tres cansons de *Montanyas regaladas:* encara que la lletra sía diferent, la tonada es la meteixa.

I.ª

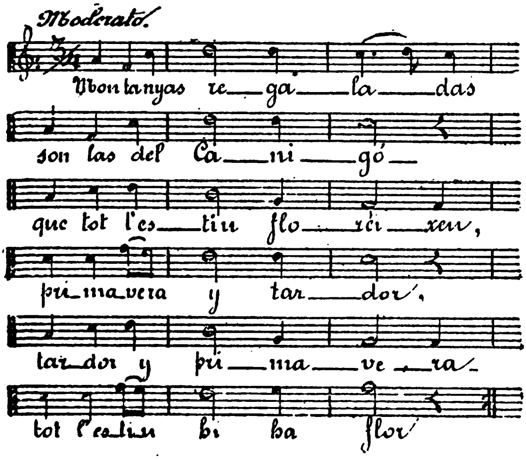

Montanyas regaladas
Son las del Canigó,
Que tot l' estiu floréixen,
Primavera y tardor.
Dáume l' amor, minyona,
Dáume lo vostre cor!
—
Tardor y primavera
En tot temps hi ha flor,
Hi floréixen las rosas,
Clavells de tot color.
Dáume, etc.
—
N' hi ha una donzelleta
Que m' té robat lo cor;
Es ben feta de talla,
Primadeta de cos.
Dáume, etc.
—
Mirau que la compara
A néu del Canigó;
Miráuvosli la cara:
Blanca es com cotó.
Dáume, etc.
—
Ten las dens boniquetas,
La boca de pinyó,
Las cellas ramadetas,
L' ull negre y matadó.
Dáume l' amor, minyona,
Dáume lo vostre cor!

La que segueix fou publicada en 1853 per En Milá y Fontanals, que la titula: *Canigó.*

2.ª

Montanyas regaladas
Son las del Canigó,
Ahont tot l' estiu floréixen
Primavera y tardor.
Dáume l' amor, minyona,
Dáume lo vostre amor;
Dáume l' amor, minyona,
Consuelo del meu cor!
—
N' hi ha una donzelleta
Que m' té lligat lo cor,
Lligat me l' té ab cadenas,
Ab cadenas d' or.
Dáume, etc.
—
M' en vaig á beure l' aygua,
Que agrada la frescor;
Y mentre l' en prenia,
Sento llantos y plors.
Dáume, etc,
—
Aqueixa es l' amoreta
Que plora de tristor:
Si me n' han robadeta
Faldilla y gipó».
Dáume, etc.
—
«—Ara ja n' vé la fira,
Fira del Canigó;
Te n' comprarém faldillas,
Faldillas y gipó».
—
¿De quín color t' agrada,
Que t' estigui millor?
—«De vermellet m' agrada
Que n' es un bon color».
—
El sastre que li feya
Era l' seu aymador:
A cada punt d' agulla
Hi posa un ram de flors;
Cada cop d' estisora
Hi fa un sospir ó dos.
—

En quan á la tercera, reproduhirém la observació que hi fá nostre consoci Mr. Pierre Vidal, bibliotecari de la vila de Perpinyá:

«En un aplech de notacions fet al últim del sigle passat per un erudit rossellonés, hem trobat un altre cant popular que se n' pot dir *lo Canigó*, ó

bé *Montanyas regaladas*. Fou també publicat per En Milá y Fontanals; pero lo text de las notacions aludidas se diferencía notablement del d' En Milá. A més, conté una observació molt interessant, que es la següent:

«A 15 de Octubre de 1275, se celebrá á Perpinyá lo casament de l' infant En Jaume, en presencia de son pare En Jaume 1.er, de son germá En Pere, del rey de Castella y gran nombre de comtes, barons y cavallers, ab la comtesa Sclaramunde, acompanyada de son germá Roger Bernat, comte de Foix, lo qual li constituhí de dot 3,000 marchs de plata fina, pes de Perpinyá. Hi assistíren cavallers aragonesos, catalans y francesos y se feu un torneig molt lluhit. Los perpinyanesos celebráren ab molta alegria tant faust aconteixement fent alimaras é il-luminacions. *En tots los carrers se sentía cantar la cansó popular del pays.*»

3.ª

«Montanyas de Canigó
Son frescas y regaladas,
Al demés, ara á l' estiu
Que las ayguas son geladas.

—

Allí me n' hi estat tres anys,
Que sempre m' despertava
Un petit rossinyol
Que nit y dia cantava.

—

«Rossinyol, bon rossinyol,
Deu te dó bona volada;
A l' altra banda del riu
Trobarás la mar salada.

Y dirás á mos parents
Qu' á Deu m' he encomenada,
Y que ab un jove valent
Mon pare me ha casada.

—

Ab la voluntat del rey
Qu' allá també s' estava,
Prenent banys de salut
Que molt bé s' hi trobava.

—

Fagué lo marit cavaller
De tant que li agradava
Aquella aygua de Molitg
Qu' es tant anomenada.»

Ara bé: en l' arxiu de la vila de Prats, he trobat, fullejant, en mitj de papers antichs, lo següent:

«Montanyas regaladas.—Cansó primitiva. Eixa composició, desde molt temps perduda y reem-

plassada per altras coplas molt diferents de la verdadera, fou felisment trobada en los vells papers de l' Abadía de Sant Martí de Canigó. Es lo romans d' un jove d' aquella montanya al partir pera la Terra Santa baix la bandera del comte Guillém (2) son senyor, un dels capdills més célebres de la primera creuhada:

4.ª

Montanya regalada
Es la del Canigó,
Coronada de plata
Y vestida de flors.
Adeu! adeu, montanya,
Honor del Rosselló!
Adeu! nina querida,
Hermosa Alienor! *(sic)*.

—

Lo Comte Guillém mana,
Així com Deu ho vol,
Que creu y llansa prenga
Y 'l seguesca als Sants Llochs.
Adeu! *etc.*

—

Ay! quína desventura
L' abandonar d' un cop
Eixa montanya alegre
Y las mevas amors!
Adeu, *etc.*

—

Á quina part que vaja
May ne perdré 'l recort
Del lloch de ma naixensa,
Lo més plascent del mon.
Adeu, *etc.*

—

Y ahont se trobaria
Jovent tant desinvolt,
Ballas tant graciosas
Y un' altra Alienor?
Adéu, *etc.*

—

Las fletxas sarrahinas
No m' espantan, nó, nó,
Los torments de la ausencia
Si que m' darán la mort!
Adeu, *etc.*

—

Patró d' aquestas serras,
Sant Martí glorios,
Alcansáume esperansas
Y consolacions!
Adéu, *etc.*

—

Mes ay! que á ma pregaria
Lo bon sant ja respón,
Ell me conforta y anima
A partir de bon cor!
Adéu, *etc.*

—

No plorias més, minyona,
Que á mon retorn l' amor
Nos lligará per sempre
Ab cadenas de flors!

No hi ha dubte que eixa cansó ha sigut la primitiva; en tot cas, es inédita, puig no crech haja sigut may publicada. (3)

---

(2) Guillém Jordan, que morí en 1109.

(3) Després d' escritas eixas ratllas he sabut que eixa composició havía sigut feta per M. Pere Puiggarí y publicada lo 15 de Juliol de 1840 en la Revista quinzenal *Album Roussillonnais* (1.er any, N.º 12). Mr. Puiggarí, que no volía ser conegut com autor de ditas

LA CANSÓ DELS DALLAYRES.

En las valls y riberals de nostras montanyas, en lo mes de Juliol se dallan los prats. Dona gust veure los dallayres aterrant l' herba ab llurs grans dallas, en cos de camisa, espitregats, los brassos arremangats, barret de palla d' amplas alas, torrats pe 'l sol, expressió enérgica... ¡Quína musculatura! ¡Ab quín vigor dallan, la cara amarada de suhor! Esmolan sovint la dalla pera reposar, puig es feyna molt cansada.

A la barenada pican las dallas; un d' ells entona un cant monótono que tots acompanyan ab lo picament del martell sobre l' tall de la dalla: es la cansó dels dallayres.

Cada vegada que la sento cantar m' agrada més; lo ritme es singular y la tonada es ben bé de montanya, té un sabor particular, original, com tots los cants de nostres Pyrineus. Véusela aquí:

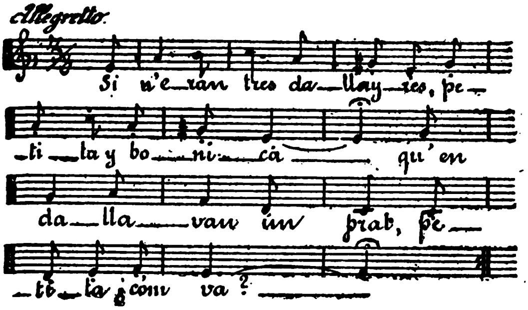

coplas, fingí, al publicarlas, que havian sigut trobadas en los vells papers de l' abadía de Sant Martí del Canigó; pero pochs s' hi deixáren enganyar y no tardá son autor en ser conegut.—Eixa notació m' ha sigut comunicada per lo Coronel Mr. Antoni Puiggarí, nevot d' En Pere Puiggari, de Perpinyá.

Si n' eran tres dallayres,
Petita y bonica,
Que n' dallavan un prat.
Petita ¿cóm va?

Hermosa es la Roseta,
Petita y bonica,
Que m' fá patí' y pená!
Petita ¿cóm va?

Jo vuy dir á son pare,
Petita y bonica,
Si me la vol doná'!
Petita ¿cóm va?

Y si no me la dona,
Petita y bonica,
Jo l' hi n' faré robá;
Petita ¿cóm va?

Per quatre minyons d' armas,
Petita y bonica,
Jo n' seré 'l capitá.
Petita ¿cóm va?

A la meva barraca
Petita y bonica,
Jo la n' faré portá,
Petita ¿cóm va?

Crudel n' es la Roseta
Petita y bonica,
Que m' fa morí y pená'.
Petita ¿cóm va?

NINOU.

En molts pobles del alt Vallespir, lo día 25 de Desembre, las criaturas recórren los carrers ab tota mena d' esquellas, cridant: *Ninou! Ninou! l' esquella del bou!* de manera que un té de taparse las orellas; aixordan. Es costúm que data de temps molt remot y que s' conserva encara en nostras valls dels Pyrineus. Donchs, de qué vé? Quína explicació se n' pot donar?... es difícil de respondre; no obstant, donaré ma petita opinió, que pendrán per lo que valga.

Lo día de *Ninou*, *dies anni novi* (25 Desembre) y los días següents: Sant Esteve, Sants Ignocents y Sant Joan, eran celebrats en la Edat mitjana ab las festas més extravagants y grotescas, que n' deyan: *las festas dels boigs*. Ellas reemplassáren las Saturnals paganas del mes de Desembre, condemnadas per los Concilis. Fóren solzament toleradas pe 'l clero, lo qual ell meteix participá

en las parodias grotescas y sacrílegas que tenían lloch dins las iglesias y nostras catedrals.

La missa del burro—lo burro del estable del Naixement—excedeix en llicencia á tot lo que un se puga imaginar. Es veritat que en aquella missa no s' consagrava; pero fora d' aixó, la profanació no tenía límits.

Aqueixa festa fou naturalment completada per una *festa del bou*, lo día de Sant Joan evangelista. Sería donchs probable que l' esquella del bou—lo bou del estable del Naixement—nos fés recordar encara alguna de las parodias religiosas de la Edat mitjana en nostras poblacions montanyesas, hont sens dubte lo bou per sa utilitat sería preferit al burro. Aixó es sols conjectura meva. ¿Quí sab? pot ser aixó de *l' esquella del bou* es pera fer rimar ab lo crit de *Ninou*. Pot ser que en aquell temps la quitxalla que cridava: *Ninou! Ninou! l' esquella del bou*, era precedida d' un bou que feyan córrer per los carrers.

Ja sabém que En Pere d' Aragó, l' any 1350, ordená que l' any comensés lo 25 de Desembre; aqueix día era donchs un día d' alegría y de festas:

. . . . . Mes aquell any
un cas estrany
en lo mon nou
jorn de ninou.
Se es devench;
Jo tinguí l' rench
fiu convidar
tots á çopar
e rigolatge.....

(Llibre de las donas).

L' ÚLTIM DÍA DE QUARESMA.

En nostres pobles del Empurdá, en temps que la religió era practicada y sos preceptes observats, nostres avis, plens del temor de Deu, dejunavan durant tota la Quaresma, fent magre los días de precepte. Eix dejuni havía de tenir gran mérit als ulls de Deu, perque las ganyas de bacallá y arengadas que s' consumían no tenían fi ni compte. Durant la Quaresma arribavan á amagrirse. Pero ¡ab quín desitj véyan venir la fí de tant rigorosa penitencia. ¡Oh, benehidas Pasquas floridas!... pocas eran las familias que no degolléssen un tendre anyell. Tot era alegría. Los ápats que s' feyan lo día de Pasquas, en totas las masías, eran verament homérichs. Lo Dissapte sant, una caterva de xicots, criaturas y escolanets corrían pe 'ls pobles y masías, cantant:

Sal y aygua de bons ous,
La cistella plena d' ous;
'Ls ous pe' ls escolans,
'Ls diners pe' ls capellans,
Las claras per las majordonas,
Cati, cati, catascas!
Un ou per Pasquas,
La gallina rossa!
Fora, fora peixaters,
Qu' ara vindrán carnicers;
Fora, fora ganyas,
Qu' ara vindrán banyas;
En despit de l' arengada,
La Quaresma es acabada;
En despit del cargol,
La Quaresma n' es al sol.
¡Pam! ¡Pim! ¡Pom!

LO MATÍ DE SANT JOAN.

Tothom coneix las hermosas y poéticas llegendas del matí de Sant Joan que s' conservan encara en tots los pobles y masías de las valls dels Pyrineus. Lo día de Sant Joan en nostras montanyas es lo primer día de primavera, lo día més llarch del any. No hi ha nit; en los cims elevats lo crepúscul del vespre se confon ab lo del matí; la vall participa d' eix reflexo de claror. A las tres las estrellas ja han fugit, ja es día. La naturalesa s' desperta joyosa; un oreig fresquet vos porta las suaus aromas de las floretas de montanya, de l' herba dallada dels prats, de la flor de ginesta, los aucells entonan llurs cants alegres; la cotoliua s' enlayra, s' enlayra, refilant fins que s' pert de vista; de cop se llensa com una fletxa sobre son niu en mitj del ginestar. Tot respira amor, alegría.

En eixa hora matinal, ans de la sortida del sol, las guapas pagesetas de las masías se dirigéixen molt lleugeras vers lo torrent de la vall; s' enmirallan en sas ayguas cristallinas; s' agenollan y ab llurs dits mullats fan lo senyal de la creu, y desseguida s' tráuhen jipó y mocador y s' rentan la cara, coll y brassos, y depressa pujan com unas daynas torrentada amunt pera cullir las flors de la *bona ventura*, ans que surtia l' sol; totas son floretas aromáticas y flayrosas; ne fan una creu que lligan ab cinta blava; se n' tornan á casa y la clavan sobre la porta forana.

Los jovens fadrins pujan en los cims pera cullir la rossa carlina (4), eixa hermosa flor de monta-

(4) *Carlina acantifolia (carifoliaceas.)* Tournef.

nya que sembla un sol del qual es tant amiga, puig que quan lo sol s' amaga, tanca sos pétals y no 'ls torna á obrir sino quan está soleyada. A la nit s' adorm, se clou del tot. Los raigs del sol al matí la despertan; entr'obre tota peresosa sa corona d' or, y reanimada per sos besos amorosos, esbadà joyosa sos rossos pétals. No té olor, pero ¡qué hermosa es! ¡Cóm vénen tot seguit las abellas á xuclar la mel!...

La carlina es lo barómetre del montanyés; pressent lo temps; si es badada, sol radiant; si s' clou, mal temps. Lo matí de Sant Joan los jovens fadrins la cúllen quan es ben esbadada y la clavan sobre la porta forana, al costat de la creu de floretas cullidas per las pagesetas de la masía.

¡Qué antigua es eixa costum! Eixas flors tutelars cullidas al matí de Sant Joan, clavadas á la porta del más, ténen moltas virtuts. Preservan la casa de la entrada dels mals esperits. Las jovenetas de las masías que després de rentarse la cara ab l' aygua pura y cristallina del torrent, han cullit las floretas de la *bona ventura*, ans la eixida del sol, troban casador. Lo fadrí que ha cullit la rossa carlina sab que sa estimada no l' pot oblidar y l' estimará encara més. Lo matí de Sant Joan tots van á la parroquia á missa primera, mudats, alegres, joyosos. Las noyas portan sobre llur pit lo ramet de flors cullidas al matí; los fadrins portan una clavellina montanyesa (5) á la botonera del gech, y en lo plech de llur barretina sobre l' orella un pom de flors cullidas al peu de la congesta...

¡Quins idilis més poétichs! ¡Qué hermosas eixas costums de nostras valls!... Deu vulga que s' conserven y s' mantingan puras com fins ara!...

(5) *Dianthus Seguieri (cariofileas)*

FESTAS MAJORS MONTANYESAS.

En las poblacions de la falda de nostres Pyrineus las tradicions, costums, llegendas dels temps passats, se conservan encara, mes algunas d' ellas van desapareixent á mida que las ideas de progrés s' hi introduhéixen. Lo montanyés, tancat en sas valls, sense vías de comunicació, se trobava apartat de la influencia de las novas doctrinas; la fé s' hi conservava ab tota sa puresa; sas costums y tradicions se transmetían de pare á fill sempre respectadas y veneradas. Avuy día ja no es lo meteix: ab los ferro-carrils y vías de comunicació ha penetrat lo progrés, y lo passat se va esborrant de tal manera que aviat no n' quedará ni sols lo recort.

Eixas reflexions m' han sigut sugeridas per las festas majors que he vist en mas excursions á Olot, Camprodon y Prats de Molló. He vist ab tristesa que moltas costums de ver carácter de nostres avis havían desaparegut: lo contrapás quasi no s' balla; del contrapás llarch ja no se n' parla; lo ball plá d' Olot va perdent sa fesomía primitiva; lo ball de cerimonia de Prats de Molló tambe s' pert; lo llevant de taula tampoch es lo que era; y altras y altras costums del temps vell ben perdudas. Únicament las funcions religiosas se conservan y s' celebran lo meteix que en los sigles passats; sols s' hi ha introduhit una novedat: es l' intervenció de la copla que canta la missa ab música. En las iglesias que no ténen orga, esta bé que toque la copla, encara que las missas que sólen cantar no ténen gayre sabor

religiós; se resséntent massa de la música de ball y de teatre.

A propósit de música, las coplas de nostras festas majors ja no se n' hauría de dir copla, ni joglars: es una vera orquesta, que s' compon d' instruments de coure, fins de bombo y platets; no més s' ha conservat la tenora, fluviol y tamborino.

Lo *sach dels gemechs*, la gralla, la caramella, fluviol y tamborino eran los instruments del temps vell, que feyan ballar á nostres avis, tocats per los joglars. Fá molts anys qu' han desaparegut ab la vestidura de nostres pagesos d' aquell temps.

Tot se transforma; las generacions seguéixen llur marxa progressiva, y lo temps s' emporta las costums de la velluria; apenas nos ne queda l' recort.

***

En las festas majors, una de las costums que s' conservan y 's conservarán encara molt temps son las corridas de bous, atesa la afició dels pobles d' aquestas montanyas, encara molt més pronunciada en lo Vallespir. No hi ha poble ni poblet que per sa festa major no tinga sa corrida de bous y vacas; es la principal diversió de la festa. Vich, Olot, Camprodon, Prats de Molló, Arles, St. Llorens de Cerdans, Ceret, ténen llurs corridas per la festa major.

La corrida generalment se fa á la plassa principal del poble; se construhéixen catafals al entorn pera los espectadors. Un catafal adornat de gar landas de boix y banderas es lo reservat al Ajuntament y á la copla, á sota hi ha lo toril impro-

visat ab quatre fustas; los carrers que donan á la plassa son tancats ab rastillos. Los torejadors son los jovens de la població y pobles vehins.

La plassa está plena de pagesos que s' fican sota 'ls catafals. La copla toca l' contrapás ballat per los torejadors. De cop s' obre la porta del toril, y surt l' *Moreu* del más de la *Boixeda*, ab un floch vermell entre banyas, que s' passeja per la plassa, ensumant á sos amichs los pagesos sota 'ls catafals y buscant una eixida pera tornársen al estable.—Tiréuli l' bot, crida la gent, y li tiran entre camas un rotllo de cuyro que l' fa saltar y córrer una miqueta; lo públich s' anima, la música toca, lo bou fá algunas corregudas espantat per alló del bot; un torejador aixerit li pren lo floch en mitj de crits y picament de mans; surt l' amo del bou, En Joan, del más de la *Boixeda*, ab son garrot:—há! há! passa, *Moreu!* há! há!... lo torna á embarrar. Ne fan surtir un altre que fá lo meteix, y aqueixa funció dura tres horas. Creguin que es molt pesat. Los bous y vacas que fan córrer están cansats de llaurar, víuhen entre pagesos, son de la masía, amichs de la casa com lo demés bestiar; donchs ¿de qué 'ls hi ha de venir aixó de ferlos abordar á la gent?

* * *

En la capital del alt Vallespir, Prats de Molló, es hont se conservan encara las costums del temps vell. No fa gayre que 'ls instruments de plassa d' aquell temps han sigut reemplassats per instruments moderns; pero en la copla hi dominan los oboés baix la forma de tenoras graves y agudas ab lo degut tamboriner; s' hi ha barrejat un cornetí y fiscorn, pero los demés instruments tęnen en-

cara fesomía propia, que també irá desapareixent.

Aixís com en Olot se fá la festa major per la Mare de Deu de Setembre, á Camprodon per Sant Pallari, á Arles per Sant Abdon y Senen, á Ceret per Sant Ferriol; á Prats de Molló se celebra la festa lo 17 de Juliol per Santa Justa y Santa Rufina, patronas de la vila.

La vigilia, al toch d' oració de mitj día, los pabordes, armats d' escopetas, pujan al campanar, situat al cim de la població y escopetada vá escopetada vé, un tiroteig que dura mitja hora, després del qual lo gran repich de campanas que anuncian la festa á totas las masías de la vall. Al capvespre se cantan completas y los goigs de las santas ab gran lluminaria y concurrencia de gent. Al surtir de la funció religiosa la copla, precedida dels pabordes, fá la passada ó passant de vila, recorrent tots los carrers, tirant carretillas, en mitj de crits de la quitxalla y esvalot de la gent. Després de sopar, ja ben nit, la copla y pabordes, ab molt acompanyament y lluminaria d' atxas de vent, van á fer serenatas á cada casa hont se sab que hi ha una Justa ó una Rufina.

L' endemá, á las 10, gran funció religiosa ab orga, tres capellans al altar, deu ó dotze al cor... tots los rectors de la comarca, ab assistencia dels pabordes y Ajuntament. Ans de comensar l' ofici se fá una professó pe' ls carrers portant las reliquias de las santas. Tots los pagesos de la comarca hi assistéixen; los homens ab llur barretina sobre l' espatlla, las pagesetas ab llur caputxa de fina bayeta, las grisetas ab llur elegant cófia rossellonesa adornada de puntas y flors artificials, ab molta devoció y reculliment. Al ofici se dona l' pá benehit que dos escolanets portan dintre panerets guarnits de garlandas de cintas y flors; se

n' dona no més un trosset á cada hú dels assistents. Los obrers de tots los altars de la iglessia passan, ab llur plats de coure, plé de verdet, que fá centurias que servéixen; captan per llurs altars.

Lo Sr. Rector fá, desde la trona, lo panegírich de las santas en catalá. A propósit d' axió, dech fer observar que en tot lo Vallespir se predica en catalá per la senzilla rahó que la major part dels pagesos no entén lo francés. Lo catalá que s' parla es quasi com lo nostre, es poca la diferencia; se comprén: desde la reunió del Rosselló á França, als montanyesos de Vallespir y Cerdanya los vingué molt de repel lo ferse francesos; la proba fou las serias conspiracions y sublevacions que durant molts anys sostinguéren contra los nous invasors baix lo mando del célebre capdill Trinxería (un dels meus antepassats), de Prats de Molló, á favor de la patria catalana, quals fets y proesas un día relatarém, si á Deu plau.

Torném á la festa major. A mitj día, quan amichs y convidats son á taula, fent honor al opíparo dinar, vé lo *llevant de taula*.

Lo *llevant de taula*, en nostras montanyas, es quasibé lo meteix que en las demés comarcas de Catalunya.

Los pabordes de la festa, seguits de la copla, van de casa en casa, entran á la sala del dinar y mentres la copla toca una pessa escullida, los pabordes posan sobre la taula tres safatas. Se dona lo que s' vol, segons la posició de cada hú.

Quan la copla y pabordes s' han retirat, entran las pabordesas de la Mare de Deu, quatre jovenetas molt guapas y aixeridas, que portan á la má un cistellet enflocat de cintas de seda de tots colors; fan lo torn de la taula, y al caure una moneda dins lo cistellet, díuhen un *per l' amor*

de Deu sia, tant graciós y expressiu, ab sonrís tant simpátich, que un no pot estarse de tirá'lshi galans *requiebros*, que s' ascoltan rihent. Captan per l'altar de la Mare de Deu del Roser.

—

A las 4, lo *ball de cerimonia* á plassa. Es un ball antiquíssim que conserva un sabor especial de las costums del temps vell.

Los pabordes de la festa, que son sempre nou ó deu, se mudan ab llurs mellors vestits y barret de copa. Los barrets de copa que súrten pera lo *ball de cerimonia*, son los meteixos que s' conservan de pare á fill y servéixen pera los enterros; los més moderns datan de 1830; se guardan religiosament dins l' estoig de cartró. Lo día de la festa la mestressa lo presenta á son marit paborde, lo qual lo respalla ab cuydado ab son mocador de butxaca, se l' posa, enmirallantse, tot satisfet de la planta que fá, mentres sa muller sonrihent li fá lo nús á la corbata; los dos á brasset se dirigéixen á plassa: comensa lo *ball de cerimonia*. La copla toca una marxa triunfal; lo cap dels pabordes obre l' ball donant lo bras á sa muller, la qual lo dona á una amiga, y aqueixa á un' altra y aixís successivament á las forasteras convidadas de la casa, de manera que devegadas son set ó vuyt de renglera, donantse totas brasset. Los demés pabordes fan lo meteix, seguint uns derrera 'ls altres; van donant algunas voltas al entorn de la plassa ab molta gravedat. De cop, la música cambía de tonada y toca un minuet; llavors lo paborde pren la má de sa balladora, fá una graciosa giravolta, se li posa al davant y barret en má, ab gran cerimonia y acataments, punteja un pás de minuet mentres la renglera de noyas fá lo meteix, saltironant, seguint lo ballador, donantse

la má, fentli cortesías. Cessa la música de tocar lo minuet, continúa lo passeig y així successivament durant 25 minuts. Després, lo paborde que ja sab quíns son los nuvis y estimats de sas balladoras que rodejan la plassa, las va presentant de una á una á quiscú d' ells ab la meteixa cerimonia y barret en má, quedantse no més ab sa muller; la copla toca un ballet alegre que totas las parellas ballan, ballet rossellonés ab lo salt de costúm y així s' acaba lo ball de cerimonia.

Lo salt del ballet rossellonés es molt original: á una tonada indicada per la música, las parellas de quatre en quatre forman rotllo de sardana; de moment se juntan; cada ballador posa sas mans sota l' aixella de la balladora de dreta y d' esquerra, las quals li posan llurs mans sobre sa espatlla y de cop, ensemps las quatre jovenetas son enlayradas per los quatre fadrins, que las passejan á pes de bras, mentres ellas, enlayre, las caras juntadas, se petonejan en mitj de crits y riallas.

Se compren que lo jovent que vol fer lo salt del ballet deu tenir vigor y sólits biceps, y la balladora molta lleugeresa al donarse l' impuls enlayre.

Després del *ball de cerimonia* vé lo *ball de confits* y de *ramellet.*

Eixos balls se conservan encara en nostras montanyas, pero s' acaban de perdre. Ja se sab que las parellas que ballan lo *ball de confits* sólen ser promesos ó enamorats, es dir, fadrins y fadrinas que festejan. La música toca un ayre apropiat molt grave, las parellas donan voltas al entorn de la plassa, y al passar devant una tauleta enramada, presidida pe 'ls pabordes, que conté paperinas de confits, cada jove pren una paperina adornada d' un llas blau y la ofereix á sa balladora.

Ab lo *ball de ramellet* es lo meteix: sols que en lloch de confits, son rams de flors que la balladora s' posa sobre l' pit, separantne una floreta que ofereix á son estimat y que aquest se posa ayrosament en lo plech de sa barretina, al costat, sobre l' orella.

***

En los pobles petits de nostras montanyas, lo día de llur festa major, los pagesos se reunéixen en una de las masías principals pera fer lo sarau. Si fá mal temps, ballan á la sala dels ápats; si fa bó, ballan á l' era, al clar de lluna; se contentan ab un violí y un fluviol. Lo fluviol lo toca un pastor, puig pochs son los pastors que no l' sápigan tocar. Lo violinayre sol ser un vellet, qual violí es una antigualla que sol tenir no més tres cordas. La discordancia entre los dos instruments es extremada; los dos tocan ab un tó diferent, pero poch los importa als pagesos y pagesetas montanyesas: mentres pugan saltar y ballar, es tot lo que vólen.

Llur ball preferit son las corrantas. La balladora se posa á cinch passos de son ballador, se van acostant sempre ballant y de cop lo fadrí pren sa estimada pe'l cos y la posa assentada sobre sa espatlla. Se comprén que ha de ser una pageseta lleugera que sápiga donarse ayre pera saltar, y lo ballador deu tenir vigor y trassa. Es un ball alegre y molt animat.

Totas las corrantas ténen lletretas festivas, que s' cantan, portant lo compás, picant de mans, mentres las parellas ballan.

Díuhen així:

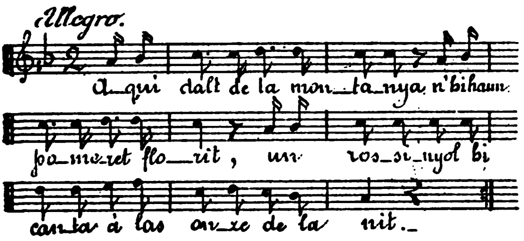

Aquí dalt de la montanya
N' hi há un pomeret florit;
Lo rossinyol hi canta
A las onze de la nit.

—

Aquí dalt de la montanya,
Mare, deixáum' hi aná';
Hi ha un fadrinet alegre
Que m' fará saltá y ballá.

Corrantas son ccorrantas,
Y corrantas sonansons;
Las ninas que las ballan
Si qu' han de portá' calsons.

—

Ay! mare, la mía mare,
Bonicoya vull anar,
Me n' en comprará faldilla
Devantal de tafetá.

Y així van seguint las coplas; cada hú improvisa la seva y balla que balla.

*
* *

Parlávam suara del contrapás llarch que ja no se n' parla; dich mal: lo contrapás llarch se balla encara en dos endrets: Camprodon y Prats de Molló, y per cert que la causa es particular, puig es en proba de la bona amistat y fraternitat que hi ha hagut sempre entre los habitants d' una y altra vila, separats per la frontera pyrenaica á una distancia de quatre horetas.

Lo segon día de la festa major de Camprodon, lo primer contrapás que toca la copla es dedicat exclusivament als forasters y forasteras de la vila de Prats; es lo contrapás llarch.

Per Santa Justa y Santa Rufina, festa major de

Prats, lo segon día de la festa, després de la corrida, se toca també lo contrapás llarch, exclusivament dedicat y ballat per los camprodonins. Així s' manté lo llás de bona amistat entre las dúas vilas sempre catalanas y germanas com del temps de nostres reys. Ademés que moltas de llurs costums son las meteixas d' aquell temps de grat recort; Deu las hi conserve!...

C. BOSCH DE LA TRINXERIA.

Nota al CONTRAPÁS LLARCH (pág. 1).

Lo Sr. Bosch de la Trinxería ha enviat ab son traball referent al *Contrapás llarch* la lletra ab que s' ballava, presa oralment d' un vell pastor. En lo Museo de la ASSOCIACIÓ (n.° 1961) consta com donatiu del finat D. Ricart Margall, altra lletra més completa, manuscrita, portant al peu una nota en llatí, que diu que fou escrita lo quinze de las calendas de Novembre del any del Senyor 1822 y pertanyía á un tal Miquel Busquet, de Vilanant (prop de Figueras). A títol de confrontació, havém cregut oportú transcríurela, sens variar ni las erradas ortográficas, á continuació de la facilitada per lo Sr. Bosch de la Trinxeria: es la que va capsada ab lo n.° II.—(*Nota de la* DIRECCIÓ).

I.

LLETRA DEL CONTRAPÁS LLARCH ADEQUADA Á LA MÚSICA, CONFORME SE BALLAVA Á LA USANSA EMPURDANESA.

Pecador tingas esmena, (*bis*
Tingas dolor del Redemptor sempre. (*bis*
Per ton pecat serás castigat, si d' ell no tens pas prou dolencia.

Per ton pecat serás castigat si no confessas la veritat.
Y mira no viscas tant descuydat.
Grans traballs Christo passava } (bis
Pera salvar los pecadors; } (bis
Dintre del hort suhá sanch y aygua, nostres pecats ne fóren la causa.
D' un tal dolor, patí est dolor per nostre amor, dintre del hort fent oració.
Á la vostra galta sagrada (bis
Vilment Judas hi ha besat, y los juhéus ab gran crueltat
Molt rigorosos y molt espantosos,
Á Jesús de Nazareth han demanat, aquells tant ayrats juhéus malvats!
Prostrats en vostra presencia ab reverencia, los havéu dit, Jesús infinit!
Jesús infinit! á quí cercau?
Á quí cercau, los meus amichs?
Després qu' ells alsats s' haguéren, } (bis
Al manso Jesús prenguéren; } (bis
Y á sa persona sagrada
Molt fortament han lligada.
¡Oh! qué crudelment l' han lligada á la divina Omnipotencia!
Donantli molt gran dolencia, sufrintho tot ab paciencia!
Y ells escupían tant com podían } (bis
La hermosa cara del Divinal; } (bis
Tirantlo per terra. Oh! qué tristesa! Oh! qué gran mal!
Universal, Deu eternal! Tanta ne fou la vostre paciencia!
Universal, Deu eternal, Rey de la gloria, daunos memoria, no us ofengám.
Á casa d' Anás, presa y lligada la Omnipotencia,
Á casa d' Anás presa y lligada per nostre pecat.
Á un pilar arrimat, } (bis
Christo la nit té passada; } (bis
Fou escarnit y vituperat,
Fou escarnit y bofetejat.
Per un criat. oh! qué ingrat! diguent-li Christo: ¿per qué m' pegas?
Per un criat, oh! qué ingrat! diguent-li Christo: ¡qué crueltat!
Dígam de veras.
Dígam de veras en qué t' he faltat.....

1.ª Rodada.

Devant Pilat fou presentat de divendres l' día, } (bis
Devant Pilat fou presentat y fou preguntat; } (bis
Pilat pregunta li n' feya, diguentli Pilat:
Me dius ab veritat: ¿ets Rey de Judea?
Ja que tú ho dius, ¿per qué no ho creus? } (bis
Li respongué la Omnipotencia. } (bis
Pilat replica: no n' diguis ton regne ni un tal pretengas
Sens may haverlo administrat.
Parlant á la Judea, Pilat:
Causa no l' trobo, en tant que ell deya:
Es una maravella,
Tothom s' hi aparella.
Ab una gran tristesa,
Pilat, fent resistencia, maná ab violencia

Que l' apartéssin de sa presencia
Ab tot aquell malvat,
Y sols per dárloshi content
Assotar feu al moment.
Y los butxins l' han agafat,
Y en un fort pilar l' han arrimat.
Cinch mil assots l' hi han aplicat
Y una corona d' espinas posat en son cap diví. (*bis.*

2.ª *Rodada.*

Dolcíssim Jesús benigne! ¿quí es estat que vos ha coronat
Lo vostre santíssim cap?
Ay! n' es la causa la nostra superbia y lo nostre pecat!
Y fou assotat y fou coronat
Christo, senyor nostre,
Ab una gran pena
Fou Christo assotat y fou coronat ab gran crueltat.

3.ª *Rodada.*

Per ceptre li han posat
Á la má una canya verda.
Oh! qué tristesa! ab gran prestesa l' han assotat.
L' han coronat á Jesuchrist ab gran crueltat.
Luego ha manat Pilat, que en lo balcó lo traguéssen:
Ecce homo! ha exclamat terriblement assotat,
Aquí teniu l' home, del tot nafrat, ab jonchs coronat!
Podéu dir vosaltres si lo teniu bastant castigat.
Y tots cridáren: *Tolle! Tolle!* crucifiquéu vos á aquell home!
Pren éll informe de son procés.
Dos testimonis cercáren ab jurament. (*bis*
Los quals juráren molt falsament.
Sentenciat á mort en creu
Fou lo etern fill de Deu;
Al mont Calvari l' hi fan portar
En sas espatllas sagradas;
Sa mare l' va encontrar
En lo carrer d' Amargura,
Tota plena de tristura,
La Verge se desmaya,
Vegent á son fill sense figura, de cap á peus tant maltractat.
Aixís que arribáren al cim del Calvari
Prompte l' han clavat á la creu.
Donantli vinagre y fel y també una fonda llansada
En sa mamella sagrada, Longinos, soldat crudel!
Oh! Rey de la gloria! puig qu' hávéu mort per nostre amor,
Y en vostra passió.
Pecador tingas dolor, en tas entranyas plora
Pensarém sempre una hora al dia en vostra mort,
Llágrimas de cor!
Ab tot mon cor vos demano perdó, Jesús dolcíssim, } *bis*
Ab tot mon cor vos demano perdó, jo pecadó. }

(Lo vell pastor me cantava las paraulas del contrapás llarch. Aixi meteix ho he notat),—*C. B. de la T.*

II.

Contrepás Llarch ab los Seguits per ballar be, so es la A. arrera, la D. andevant.

A. Pecador tingas esmena.
D. Tingas dolor del Redemptor sempre.
A. Pecador tingas esmena tingas dolor del Redemptor sempre.
D. Per ton pecat serás castigat si de ell no tenas dolencia:
A Per ton pecat serás castigat si no confessas la veritat.
D. Mira no biscas descuidat.
A. Grans treballs Christo passava.
D. Per salvar los pecadors.
A. Grans treballs Christo passava.
D. Per salvar los pecadors.
A. Dintre del Hort suava Sanch y aigua nostres pecats ne foren la causa.
D. De un tal dolor patí dolor per nostre amor dintra del Hort fent oració.
A. A la bostra galta Sagrada.
D. Falsamen Judas y á vesat.
A. A la bostra galta sagrada.
D. Falsamen Judas y á vesat y los Jueus ab gran crueltat.
A. Mol rigurosos y mol espantosos.
D. Y á Jesus de nasarét an demanát aquells hirats Jueus malvats.
A. Postráts deván de sa presencia ab reberencia los hagué dit.
D. Jesus infinit Jesus infinit ó que gran pena vos an causada Jesus infinit Jesus infinit.
A. De tots cors eran.
D. Alsats se fos átrebit.
A. Despres que alsats se agueran lo manso Jesus prengueran.
D. En sa persona Sagrada mol fortamen la han lligada.
A. En sa persona Sagrada
D. Molt fortament la han lligada.
A. Despres que alsats se hagueran lo manso Jesus prengueran:
D. En sa persona Sagrada mol fortamen la han lligada
A. En sa persona Sagrada.
D. Molt fortamen la han lligada
A. O que cruelmen la han lligada
D. La divina omnipotencia.
A. O que cruelmen la han lligada la divina omnipotencia.
D. Donantli ab una gran dolencia sufrinto ab paciencia.
A. Donantli ab una gran dolencia.
D. Sufrinto ab paciencia
A. Lo escupiren tan que pudian
D. En sa cara divinal.
A. Lo escupian tan que pudian
D. En sa cara divinal.
A. Donanlo per terra ó que tristesa ó que gran pena ó que gran mal.

D. Universal Deu eternal tanta fou la bostra paciencia universal Deu eternal.
A. Rey de la gloria.
D. Donaunos memoria nous ofengam en casa de anas pres y lligada la omnipotencia.
A. Sens crueltat y nobediencia en casa de anás.
D. Pres y lligat per nostre pecat en casa de anás pres y lligada la omnipotencia.
A. Sens crueltat y nobediencia en casa de anás pres y lligat per nostre pecat.
D. En un pilá arrimat Christo la nit á passada
A. En un pilá arrimát
D. Christo la nit apassada.
A. Si fou escupit bituperat si fou escarnit bofetejat.
D. Per un criát ó que ingrat li deia. Christo perque me pegas.
A. Per un criat ó que ingrat li deia Christo ab gran crueltat
D. Digas de veras.
A. Mira nom peguias nim neguias.
D. Digas de veras en que errat devant Pilat fou presentat lo divendres al dia devant Pilat fou presentat y fou preguntat devant Pilat fou presentat lo divendres al dia devant Pilat fou presentat y fou preguntat per preguntarli deia.
A. O dicte Pilat ab veritat digas Rey de Judeya.
D. Per preguntarli deya.
A. Dienli Pilat ab veritat
D. Digas si ets Rey de Judeia.
A. Ja que tu dius per que no creus
D. Respon la omnipotencia
A. Ja que tu dius per que no creus.
D. Respon la omnipotencia Pilat no digas que sia ton regne ni que pretenga.
A. May ha beri administrat Pilat no digas que sia ton regne ni que pretengas.
D. May aberi administrát
A. Parlant ab la Judea
D. Causa Pilat no li troba li deya
A. Parlan ab la Judea causa Pilat no li troba li deya
D. Amarabella totom se aparella si.
A. Li fan cridá centencia ab biolencia
D. Per darlo en sa presencia
A. Si li fan cridar sentencia ab biolencia per darlo en sa presencia.
D. Pilat Jutge mal bat.
A. Sols per darlos contento lo feu asotar al momento.
D. Pilat Jutge mal bat
A. Sols per darlos contento
D. Lo feu assotar al momento.
A. Sis fors butxins lo han agafat en un pilar lo han arrimat
D. Sinch mil assots li han donat
A. Sis fors butxins lo han agafat en un pilar lo han arrimat.
D. Sinch mil assots li han donat.
A. Una corona de espinas
D. Posada en son cap divino
A. Una corona de espinas
D. Posada en son cap divino

A. Dulsíssim Jesus Benigne quí es que vos á coronat al bostra Santissim cap
D. Lo vostre Santissim cap
A. Tot aixo es causa la nostra Superbia
D. Tot aixo es causa de nostre pecat
A. Tot aixó es causa la nostra Superbia
D. Tot aixo es causa nostre pecat per cetro li han posat á la ma una caña verda per cetro li han posat á la ma una caña verda ó que tristesa ó que prestesa ó que estat
A. Axı ó diu Pilat.
D. Axí ó á manat
A. Que anal balco al traguessen.
D. Així ó diu Pilat.
A. Aixı ho á manát
D. Que anal balcó al altreguessen ecce homo á cridat aqui es assotat aqui es coronat Christo ab una gran cruelesa.
A. Aqui es assotat aqui es coronat
D. Christo ab una grañ Crueltat
A. Mol fortamen lo assotan ab gran cruel pena sens posar esmena.
D. Lo han agafat lo han agafat
A. Sens esperar un pun ni una hora.
D. De espinas lo han coronat Centenciat á la Creu al Fill de Deu
A. Centenciat á la Creu al Fill de Deu
D. La Creu al Calbari li fan portar
A. En sas espatllas Sagradas.
D. La Creu al Calbari li fan portar
A. En sas espatllas Sagradas sa Mare lo encontrá mol Dolorosa sa mare lo encontrá mol fatigat
D. Anallí al carrer de amargura.
A. Bostra mare vos encontrá
D. Anallí al carrer de amargura
A. Bostra mare vos encontrá bayen á son fill ab gran y sens figura
D. Despullat que no te ternura
A. De cap apeus tan mal tractat
D. Arriban al mon y Calbari.
A. Prestamen lo muntan en creu.
D. Arriban al mon y Calvari
A. Prestamen lo muntan en creu donanli donanli fel y binagra y una llansada.
D. En sa mamella divina Sagrada
A. Dada per un soldat cruel ó Rey de la gloria puig que sou mort per nostre amor
D. Pansarem una bolta al dia
A. A la divina Passió y mort ó Rey de la gloria puig que sou mort per nostre amor
D. Pensarem una bolta al dia ab la Divina passió y mort.
A. Pecador tingas Dolor de tas entranyas ploran llagrimas de bon cor
D. Pecador tingas Dolor de tas entranyas
A. Ploran llágrimas de bon cor de bon cor
D. Y de bon amor Jesus Dulsissim de bon cor
A. Y de bon amor jo pecador de bon cor
D. Y de bon amor Jesus Dulsissim de bon cor
A. Y de bon amor jo pecador.

(Es copia literal).

COSTUMS EMPURDANESAS.

DINARS DE MORTS.—HONRAS GRASSAS.

Un día m' trobava á Avinyonet entre varias personas que parlavan de cert individuo que estava molt malalt, y una d' ellas digué:

—¡ Vejám si n' haurém 'ls monjets!

Un altre día, passant prop d' una era de Borrassá, hont hi havía un pagés que batía sigrons, vaig sentir que un que passava li deya:

—Aquest any ja t' *porás* morir, que tindrás forsa *ciurons*.

¿Qué tindrán que veure, pensava jo, una forta malaltía ab los monjets y la mort ab los *ciurons* ó sigrons?

Y no vaig parar fins á tenirho ben averiguat, poguentvos avuy donar lo resultat de mas averiguacions.

A Avinyonet, lo meteix que en una gran part dels pobles del Alt Empurdá, no s' es encara perduda la antigua costum de convidar á dinar en la casa, hont hi ha hagut un mort, á tots los qui van al seu enterro ó á las sevas honras. Lo que

sí ha passat de moda es que á aquestos dinars hi assistéixin los capellans. A n' aquestos, pera indemnisarlos del dinar, se 'ls hi dona un pá de tres ó de sis lliuras, segons la casa, á cada hú *pera pendre la xocolata*, y se 'ls paga á més á més lo dinar que fan en comú á la rectoría, hont, com díuhen los pagesos de per aquí, están més *xalats* que en la casa del difunt (1).

Ara bé, en aquestos dinars, ademés d' altras viandas més ó menos costosas, es costúm donar als convidats ciurons ó monjets ab *all y oli*, y d' aquí l' modisme empurdanés de *¡vejám si n' haurém 'ls monjets!* que está molt en ús, parlantse de un malalt grave, fins en aquells pobles en que, en lloch de monjets, donan ciurons.

Aquí conéixen ab lo nom de *monjets* á la llegúm que en lo Camp de Tarragona anomeném *fasolets negres*, que es la que á Madrid anomenan *judías caretas*, que son uns fasols petits, de un color groguench ab una taqueta negra en l'indret per hont lo fasol está unit á la bajoca.

Sapigut de tothom es la especie de horror que la Naturalesa sembla tenir per lo negre tractanse del regne vegetal, puig havent derramat á plenas mans tota mena de colors sobre las plantas, sols dúas taquetas negras se conéixen en ellas, com si á pesar d' aquella, hi haguéssen caygut: la una en la flor de la fava y l' altra en lo fasolet negre ó monjet.

Jo he llegit no recordo ahont que la taca negra de la flor de la fava havía valgut á aquesta llegúm

(1) També á Campo (Huesca) fan en comú aquestos dinars los capellans que van á un enterro ú honras; dinars que son pagats per la familia del difunt á rahó d' una pesseta y cinquanta céntims per cada hú dels capellans. (V. ma *Excursió de la Vall de Venasch á Graus*, en lo III ANUARI DE LA A. D' E. C.)

l' insigne honor de que 'ls egipcis la consagréssen als morts. ¿Deuría també l' monjet á sa taqueta negra lo privilegi de ser un plat indispensable en los dinars de morts d' una gran part dels pobles de la provincia de Girona? Tot podría molt ben ser.

Mes y l' ciuró, com díuhen aquí, ó l' sigró, com dihém nosaltres, ¿á qué pot deure aquesta distinció, sobre tot no sent, com es á Castella, una llegúm essencialment local de nostra encontrada? Com no sía per la semblansa que á primera vista té ab un cap de mort, no m' ho explico.

Los dinars de morts eran en altre temps tant abundants com los que s' fan encara avuy en las grans diadas. En lo que s' va donar á Avinyonet ab motíu de la mort d' En Montserrat Margall, l' any 1615, s' hi van servir, entre altras viandas, set moltons y set cabrits

Segons una concordia celebrada lo 24 de Mars de 1624 entre Margarida Comellas y Vicens Comellas d' una part, y Montserrat Sastre (a) Margall y Angela Margall d' altra, se pagáren al pubill Comellas per aquestos set moltons y set cabrits 13 lliuras 4 sous, y per lo blat de las funerarias 16 lliuras (2).

Pera que s' puga formar una idea de qué eran aquestos enterros y honras grassas, vaig á copiar á continuació tres comptes del sigle passat, trets dels papers de familia de ca' n Margall d' Avinyonet, comptes que dech á la bona amistat del qui fou nostre consoci En Ricart Margall, últim hereu de la casa; debent advertir que 'ls tals Mar-

(2) Tret dels papers de la familia Margall, d' Avinyonet, Alt Empurdá. La lliura catalana tenía 20 sous y representava 2 ptas. 666 miléssimas de nostra actual moneda; lo sou valía 12 diners, ó sía o'133 miléssimas de pesseta; lo diner o'011 miléssimas.

galls no son més que uns *menestrals*, que es lo nom que en l' Alt Empurdá y en La Garrotxa donan als pagesos que possehéixen terras en propietat.

1.er *Memoria del que he gastat per lo enterro y honras del q° (que fou) Narcís, mon oncle, que morí als (3) de Maig de 1718*:

	Lliuras.	Sous.	Diners.
He donat 13 sous á cada hú dels set sacerdots que assistíren al enterro, per la missa y ofici de difunts y sequela, puja..	4	11	»
Per dos ciris de 3 unsas cada hú. .	»	4	»
Diners de las candelas.	»	4	»
Per los campaners, entre tots dos. .	»	4	»
Per la cubridora.	»	4	»
Entre absoltas y dinés als bacins. .	»	5	»
Per dos lliuras de candelas blancas.	»	16	»
Lo llansol de la mortalla valía . .	1	»	»
Al fuster per la caixa, bestrevent jo la fusta.	»	14	»
La novena.	1	16	»
En compte dels sis cortans de ordi y sis mallals de ví claret que hauría de pagar per dret de sepultura ó terratje.	2	»	»

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Per las honras de q.° Narcís—tinch pagat:			
A 8 sacerdots que assistiren, doní á cada hú 14 sous..	5	12	»

(3) Hi falta l' día.

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Per candelas y dinés als bacins. .	»	9	»
Per tres lliuras de candelas blancas.	1	4	»
A la Obra de l' Iglesia per las antorxas que cremáren en lo enterro y honras.	»	5	»
Per las absoltas feren los de casa. .	»	13	»
—			
Lo día del enterro per especies gastí.	»	4	»
Un moltó y un anyell, que entre tots dos valían.	2	4	»
Entre pá y ví.	»	16	»
A María Casas de Taravaus per lo trevall de aparellar lo dinar. . .	»	4	»
—			
Per las honras del mateix Narcís Margall tinch gastat lo següent:			
Per especias.	»	4	»
4 quarteras de blat pera fer lo dinar y caritats se donáren en la taula y se donáren als religiosos de Sant Francesch de Figueras y als pobres que acudíren—valían. . .	6	4	»
Per lo ví se gastá en las honras, contanthi lo ví de las ofertas de la novena	»	10	»
Per dos moltons y un anyell (xay) valía tot.	3	16	»
A María Casas de Taravaus per aparellar lo dinar.	»	6	»
A María Soler, donzella de Avinyonet, per lo traball de pastar y ajudar á la sobre dita Casas. . . .	»	3	»
Suma lo dit, ab moneda de plata. .	35	4	»

Salvo error.

2.^on^ *Tinch pagat per lo enterro y honras d' Elisabet Margall, donzella cunyada mia per gastos se oferiren, no podentse deixar de gastar, com consta ab una vera etc. de 9 Febrer 1722.—Ço es:*

ENTERRO.—4 jené 1722.

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Per la propina de set sacerdots y sequela.	6	16	6
Per 22 pams de tela y beta per mortalla.	2	»	»
Per lo fusté de Vilanant de fer la caixa.	2	8	»
Per las absoltas dels de casa y las minyonas la portavan.	1	16	»
Per la cobridora.	»	4	6
Per na Maleta de aparellá lo diná.	»	6	»
Per altra dona per ajudar á pastar.	»	6	»
Per los dos tocadors *(de campanas?)*	»	6	»
Per la novena.	2	14	»
Per lo dret de terratje.	3	14	»
Per lo pá y ví y sis lliuras arrós. .	3	10	»
Per una bestia que pesá 15 lliuras.	2	10	»
Ab tot suma lo enterro, salvo error.	26	11	»

HONRAS.—9 Febrer 1722.

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Per la propina de vuit sacerdots. .	8	8	»
Per las absoltas y diners y candelas.	1	18	»
Per 5 quarteras blat gastí per caritat y dels frares y gasto. . . .	13	11	»
Per lo ví se distribuí per las honras.	1	12	»

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Per tres bestias; ço es, un moltó y dos primalas.	6	11	»
Per arrós y per la dona que aparellá lo dinar y un altra que hi ajudá alguns días.	1	1	»
Total pujá.	34	1	»

3.er—Nota del que tinch gastat per lo enteiro y també per las honras de Ana María, donzella, mu filla, quals honras se li feren lo endemá per evitar gasto que per açó no doní dinar á los sacerdots y los doní 9 rals de plata (4) *de propina.—Morí dita Ana María als 25 Abril de 1738.*

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Po.—Per 10 pans de ral de plata que comprí á la fleca per dos días.	1	10	»
Per algunas especias comprí en Figueras	»	3	»
Per monjetas y arrós per los dos días.	»	12	»
Per mitja bota de ví que comprí. .	1	1	»
Per pagar un moltó que matí per lo día del enterro.	2	5	»
Per sis lliuras y una tersa més que ne tinguí de comprar per lo endemá.	1	5	»
Per la mortalla y beta.	1	5	»
Per la cobridora de Vilanant. . .	»	6	»
Per la caixa.	2	2	»

(4) Lo ral de plata valía 3 sous, ó sía 40 céntims de pesseta.

	Lliuras.	Sous.	Diners.
Per las absoltas de tots los de casa, per tres oficis y diners á los bacins..	1	1	»
Per los tocadors de tots dos días. .	»	12	»
Per un diné doní á cada pobre. .	»	7	»
Per lo pá y alfarenas *(ofrenas?)* per lo ofici de las honras, que s' pastá á casa.	1	6	»
Per la dona que aparellá lo diná lo día del enterro y honras. . . .	»	9	»
Per las propinas dels sacerdots lo día del enterro	6	16	6
Per las propinas de las honras. . .	9	9	»
Per la novena de las 9 missas. . .	2	14	»
Per la offerta de pá, ví y llum de dita novena, diumenges y festas anyals de entre lo any del dol. .	4	13	»
Per los diners de las candelas en lo ofici del enterro y en los dos oficis de las honras.	»	18	»
Per lo dret de terratje de sis mallals de ví bo y de sis cortans de ordi també bo..	4	1	»
Suma, salvo error. .	42	15	6

De las propinas que s' donan als sacerdots, lo *sagristá*, com deyan avans al rector de la parroquia del difunt, ne rebía doble quantitat que 'ls altres, y d' aquí vé un altre modisme empurdanés. Quan algú, al ferse una distribució, ne vol més que 'ls altres, se li diu:

—¡Clá! ¡tú doble, com lo sagristá!

Lo meteix se diu quan en premi de alguna osa, s' dona á algú més que als demés:

—Té, tu tirarás doble, com lo sagristá.

La flequera de Borrassá m' contava que al enterro del seu marit hi havían anat dotze capellans, puig hi ha una veritable vanitat en fer anar molts capellans als enterros, y d' això prové aquell altre modisme tant usat á Catalunya parlantse d' un que sía mal gastador.

—¡Que n' durá pochs de capellans al enterro!

Avuy als dinars del día del enterro no hi assistéixen més que l' campaner y l' fossador, y l' dinar es magre, componentse tant sols de monjets ó ciurons y bacallá.

En cambi, en las *honras grassas* es ahont la familia del difunt se lluheix.

Avans, en aquestas honras, lo capellá que estava á cap de taula, després dels postres, feya lo panegírich del difunt. Aquestos panegírichs sembla que fóren prohibits per una sinodal gerundense en lo sigle XVII, mes algunas vellas empurdanesas m' asseguran haver assistit á dinars d' honras quan encara hi assistían los capellans, que sembla que sols fá uns quaranta anys que no hi van, en que l' rector feya després del dinar una petita plática; y l' actual rector de Espinavesa, natural de Llers, m' ha dit que en aquesta vila lo rector, quan mor alguna persona de posició, després de las honras fá, desde la porta de la iglesia, una curta plática al poble reunit en la plassa.

Segons lo testimoni d' una vella de setanta anys, las honras grassas se celebravan de la següent manera:

Al sortir de la iglesia los capellans, los parents y convidats anavan á la casa del difunt. Lo fossador los esperava á la entrada del menjador ab la gibrella plena d' aygua á la má y la toballola penjada al brás. Los entrants anavan rentantse

las mans d' un en un y se sentavan á taula ab lo següent ordre: los capellans á cap de taula, desprès seguían los homens ab llurs gambetos y al cap de vall las donas ab llurs caputxas. Acabat lo dinar, deixavan lo menjador á las foscas y lo rector feya una *prédica*.

Hi ha pobles en que, desprès d' aixó, los *cantadors* cantan las absoltas ab acompanyament de fagot y de flautí, y 'ls concurrents acaban dihent un *parenostre* per l' ánima del difunt.

Las taulas en que s' fan los dinars d' honras se paran sempre ab dobles estoballas y, al acabar lo dinar, s' despara la taula, s' tráuhen las estoballas de sobre, y damunt de las de sota s' hi posan los pans que s' han de donar als concurrents y als pobres. Lo cap de casa y 'ls mossos s' posan al coll unas llarguíssimas toballolas, com sòls al Empurdá se n' véuhen, y, cubrintse las mans ab los extrems d' ellas, van agafant los pans de un en un y repartintlos. Los que 'ls rében se 'ls emportan á llurs casas, ne fan llescas y 'ls repartéixen entre llurs familias y amichs: tots los qui menjan d' aquells pans, han de resar un parenostre per l' ánima del difunt pera qui s' han fet las honras.

La fórmula de despido usada pe' ls que hi assistéixen es: *Deu conservi als que han quedat pera recordarse de la seva ánima*.

Hi ha honras grassas que son una veritable solemnitat y de las que las familias parlan sempre ab orgull.

En altre temps hi havía donas que s' llogavan pera anar plorant en los enterros; se las coneixía ab lo nom de *ploraneras*, y d' aquí vé 'l modisme

Semblas una ploranera,

aplicat á las criaturas que ploran molt.

Las ploraneras han caygut en desús ja fa sigles.

Ademés del Alt Empurdá, que es ahont fan referencia las anteriors apuntacions, los dinars de morts y honrats grassas subsistéixen encara en molts punts de Catalunya, sobre tot en las pagesías del Vallés, de la Plana de Vich y del Panadés, hont aquestos dinars son una veritable necessitat, puig que tenintse que reunir los parents del difunt, que moltas vegadas hi van de moltas horas lluny, no ténen altre remey que dinar en la casa d' aquell quin enterro ú honras se celebran.

L' orígen de aquestos dinars de morts se pert en los temps del paganisme, y en lo nostre *Arxiu de la Corona d' Aragó* (5) tenim una proba de que estavan en plé ús en Barcelona á mitjans del sigle XII, com se pot veure per la nota que á continuació copío:

Guilia, feu testament á 17 de las kalendas d' Abril del any 9 de Lluís lo Jove (6), y entre altras disposicions conté la següent:

«...*Concessit pro anima sua, tertiam partem de* «*pane et uino et de carne et totum suum uestimentum* «*et bonem. j. et faciant* SUUM CONUIUIUM *et aliud* «*quod remanet pro anima sua...*»

També en la provincia de Lleyda deguéren estar en ús los dinars de morts, puig recordo que sent jo encara petitet hi havía sentit contar la següent rondalla:

«Hi havía una vegada un xicot molt beneyt.

Un día fou convidat, junt ab sa mare, per uns

(5) Cartulari de Sant Cugat del Vallés, fol. 115, volta, col. 2.ª —Aquesta nota m' ha sigut facilitada per l' erudit catedrátich de grech de nostra Universitat, D. Joseph Balari y Jovany.

(6) 1146 de J. C.

amichs que matavan lo porch, y, després d' haverse atipat bé, al despedirse d' ells, los hi digué:

—Que Deu los dó salut pera pregar per la seva ánima.

Sa mare quedá tota avergonyida, y tot anant cap á casa, lo reptá, explicantli una y mil vegadas que lo que tenía que haver dit era:

—Deu fassa que l' any que vé n' pugan matar un de més grós.

Lo beneyt sempre més se recordá d' aquesta llissó, y havent sigut convidat poch temps després á un dinar de morts d' un seu parent, al despedirse dels de la casa, los digué, tot rihent com un beneyt que era:

—Deu fassa que l' any que vé n' pugan matar un de més grós.»

CELS GOMIS.

BALL DE GITANAS EN LO VALLÉS.

APAR cosa gayre bé impossible cóm lo Vallés, comarca en sí tant relativament petita y próxima á un populós centre com Barcelona, guarde encara un verdader tresor, rich, característich y variat, de tradicions, llegendas, cants, costums, jochs, balls, creencias, cuentos y rondallas; axió es, en una paraula, de tot lo que s' enclou en la ja universalment reconeguda paraula de *Folk-lore*.

D.ª María de Bell-lloch ha espigat en dit camp ab sas *Costums y tradicions*, guanyadoras de premi en lo Certámen de Granollers de 1882, y jo, apart d' alguns articles en diferentas publicacions, també me n' he ocupat en mon llibre *Tradicions del Vallés*, del que en honra d' est se n 'es agotada la edició; mes axí y tot, encara queda ample camí que córrer, y tant de bó hi haja qui s' hi llense, que de segur no li ha de desplaure.

Avuy hi porto un' altra pedreta ocupantme d' un de sos més característichs balls, conegut ab lo nom de *Ball de Gitanas*.

Los actius delegats de la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA en Mollet, D. Pere Altisench y D. Vicens Plantada, váren invitarla, era á l' any 1884, á assistir á la festa de dit ball, que té lloch en lo dilluns de Carnestoltas. Que la ASSOCIACIÓ va acceptarho ab gust é hi va assistirhi, no cal dirho, sapiguent tothom, com sab, la afició de la meteixa al traball, y al estudi é investigació de tot lo que puga afavorir al objecte pera que fou creada.

Axí es que va sortir en lo tren de la una de la tarde de dit día, per la vía de França, secció del Interior, una Comissió composta de D. Valentí Almirall, D. Ramon Arabía, D. Roman Arnet, D. Joseph Barcon, los germans D. Joan y D. Enrich Brú, D. Francisco Llorens y Riu, lo delegat en Tortosa, D. Daniel Olesa, y l' infrascrit, á qui encarregáren sos companys la redacció del acta. En Mollet hi trobárem també, esperantnos, al delegat en Granollers D. Dionís Puig.

Tant bon punt fórem á la Estació de dit poble, poguérem convénce' ns ja de lo popular que es la referida festa. De gom á gom quedá plena de la gent que hi anava no sols de Barcelona, sinó també de tots los altres pobles de la comarca; y llensant una mirada per tot arreu, per entre 'ls caminals del ja verdejant blat, ó de las llavoras desfulladas y secas salzeredas, no s' veyan més que currúas de llargas comitivas, totas alegres y animadas y cada volta més espessas, que s' dirigían á Mollet, ab una gatzara y broma que tot ho animava.

Mes si allí á la Estació hi havía moviment y vida, no compon res per la que hi havía en la plassa. Era plena d' una gentada inmensa; s' havían guarnit grossas bastidas per sas quatre ban-

das, de sis rengles de banchs cada una, que anavan formant escala, deixant al mitj un ample y quadrat espay, voltat d' amplas escalinatas, en las que s' hi agitavan á centenars de caps y era inmensa la bellugadissa. Los carrers que hi donan, los balcons, finestras y fins los terrats eran plens de gom á gom; y sobreixía tot tant de gent, que moltas personas se tinguéren de quedar á fora.

Acompanyats de nostres delegats y d' una Comissió de personas del poble, amigas, que també vinguéren á rébre'ns, nos instalárem en lo lloch que expressament nos havían preparat.

Desde allí, dominant tota la plassa, feya alló un efecte magnífich. Tot de prompte callá una mica la inmensa enrahonadissa que s' hi movía, y apareguéren, precedits del agutzil, lo senyor Arcalde, lo Jutge Municipal y l' Jefe de Carrabiners que ocupáren la presidencia, al enfront nostre.

Al cap d' una poca estona se sentí una llunyana música que s' aná acostant depressa, y als seus acorts, per un costat, vistosa y ab bon ayre, entrá la primera Colla á plassa.

Se dona lo nom de *Colla* al aplech de parellas d' un meteix poble, que íxen á formar lo ball. Era la del Arrabal de Vilanova.

Va ressonar un aplauso general. A davant hi anava, tot fent salts y cabriolas, un home ja entrat en anys, vestit d' arlequí, això es, de groch y vermell.

Es conegut per lo *Manyo*, y es vehí de Mollet. Es un tipo verdaderament popular; no hi ha dol ni festa en que no hi siga convidat, improvisa llargas tiradas de versos, y sempre porta la broma á las casas; això sí, tant bon punt sab que hi ha un malalt en alguna d' ellas, y es menester

qui 'ls ajude pera conrear la terra, ó se 'ls esdevé una desgracia, ó d' una manera ó altra s' té de socórrer á n' algú, ell, tot desseguida, vá de vehí en vehí, avisa lo que s' té de fer, recull los diners, ó la gent, y tothom ab gust li dona y ajuda, tal com ell proposa; tanta es la confiansa que li ténen.

Detrás d' ell seguían, saltant també, dos homens, estranyament vestits, ab calsons de pell á las camas, esquellas á la cintura y llargas xurriacas á la má, aixís com també uns llarchs bastons ab tres puntas de ferro al cim, que s' anomenan *forquetas*. Venían després un home ab pessa llarga y un barret alt, de copa, tot vell y atrotinat al cap, qui duya un bastó en forma de mangala á la má, y un altre home vestit de dona ab roba també usada y vella, lo qual, lo meteix que l' primer, anavan tots serios y formals. Y per últim venía la comitiva.

May heu vist res més vistós. Eran vuyt parellas de fadrins y noyas; ells d' uns divuyt á vint anys y ellas de set á deu, poch més ó menos. Los fadrins vestían armilla y pantalón de panyo negre ab calsa curta, duyan sabata enflocada, anavan en mánega de camisa y descobert lo cap, y las noyas ab faldilleta curta de seda, de vius colors, ricas arracadas y viroladas joyas en lo cap y coll, y flors y llassos tot arreu; anavan embossadas ab grans mocadors de seda blanca ó color palla, de llarch serrell, que voleyava al impuls de llur pas. Al costat de cada una d' ellas hi anava una altra noya, ja més grandeta, com ajudanta ó servidora.

Detrás de tot seguía una música tocant un ayre marcial, á qual pas anava la comitiva.

Aixís entráren en plassa; los homens de las

xurriacas ab ellas la netejáren, corrent d' un cantó al altre, de la numerosa quitxalla que la omplía, entre mitj dels crits y gatzara d' eixa; la Colla saludá y va donar lo *Passeig*, aixó es, lo tom per plassa, seguintla per tots quatre costats, y quedant parada devant de la presidencia al bell mitj del quadro.

Los que he dit que portavan las forquetas, son los *Diablots*, que portan eixas com á tribut de llur ofici y que son los encarregats de tenir sempre lo lloch ben desocupat per medi de las xurriacas; se distribuhíren un á cada banda de la Colla, pera vigilar respectivament cada un, un costat de plassa: los homens que anavan, un ab barret y mangala y l' altre vestit de dona, se col-locáren abdós á un meteix costat, son lo *Vell* y la *Vella*, es á dir, lo Jefe de la tribu ó familia. De la comitiva, lo jove ó fadrí que obre la Colla es lo *Nuvi de devant*, y lo qui la tanca lo *Nuvi de detrás:* las noyas que anavan al costat de cada balladora son las *Vestidoras*, aixó es, las que las servéixen y ajudan á vestir. Lo *Nuvi* primer de la principal Colla del poble hont se fa lo ball, es lo *Nuvi major*, que es l' amo de la plassa y l' qui senyala l' ordre de las Collas pera ballar.

Las parellas se col-locáren l' una detrás de l' altra, amplas, y á bona distancia pera no destorbarse, ab las noyas al mitj, que formáren dos iguals ratllas de vistosos colors. Cada una d' eixas se tragué lo mocador, que entregá á sa respectiva *Vestidora*, qui va retirarse, y repicant los jovens un refilet de castanyolas, comensá la festa.

Res més bonich ni més encisador que aquellas noyetas tant ben vestidas, ab llurs faldilletas curtas, totas de seda blava, com duyan los d' aquella Colla, y llurs cossets elegantment guarnits ab

flochs y cintas; res més ayrós també que aquell jovent, cepat y ardit, lleuger, ballant ab aquella serietat y gallardía.

Comensáren per una jota, que sempre porta animació y vida, y allí era de veure l' ayrós girar y contra girar y la lleugeresa y gracia de las parellas. Aprés seguí una contradansa, que ja es més seria; y per últim, dúas altras parts de ball, consistents en diferents combinacions, jochs y figuras entre 'ls balladors y balladoras; per supost las de la derrera més difícils y complicadas que las de la primera; y doná fí aquella Colla, que vá sortir de plassa també als acorts de la música y entre mitj dels aplausos y picaments de tothom y d' una gran pluja de cigarros puros y confits, aquells pera los jovens y eixos pera las noyas.

Al acabar cada una de las quatre parts y mentres la Colla s' preparava pera l' altra ó reposava, los *Diablots* n' arrancáren grans crits de «Visca», «Ningú com nosaltres», «Aqueixa es la mellor» y altres per l' estil en alabansa de la meteixa, mentres corrían per tots costats fent estrany soroll ab los esquellerins que 'ls penjavan de la cintura. Los partidaris de la Colla ó los del poble de la meteixa, escampats per los assientos, responían á aquells crits ab altres d' alegría, y tota la plassa se movía á impuls del entussiasme.

A la poca estona se sentí un' altra música y entrá un' altra Colla, y després d' ella un' altra y un' altra, fins á set, que ab la primera, féren las vuyt que balláren aquell día, á plassa, á saber, per lo meteix ordre en que las poso: la dalt dita, fadríns del Arrabal de Vilanova de la Roca; la de Montmeló; la de casats del Arrabal; la de Martorellas; la de Parets, y tres de Mollet, la de Baix, la de can Menna y la de la Tenda.

Totas entráren als acorts de la música, ab lo Manyo á devant, fent arlequinadas, si bé que est personatje hi es accidental; ab los *Diablots*, ab lo *Vell* y la *Vella*, y las *Vestidoras*; totas féren lo *Passeig*, balláren la jota, la contradansa y los balls de figuras, y en totas hi hagué los crits, viscas, cigarros, confits y aplausos explicats, salvo á una que per no estar ben ensajada, á causa del poch temps ab que s' ho va pendre, li fou cridat per lo públich lo terrible crit de *Pega*, al qual la Colla deu retirarse.

Lo punt de cada una d' ellas consisteix en veure qui treurá á plassa noyas més guapas, més elegants y més ben vestidas, *Diablots* més graciosos, y sobre tot qui se n' durá la palma en ballar mellor. Y cert que sembla impossible que al mitj del camp puga presentarse tanta distinció, y que hi haja entre 'ls qui s' dedican á las feynas fortas y pesadas de la terra, tant bon gust y especialment tanta lleugeresa. La habilitat també de cada Colla es traure figuras, passos y combinacions novas, perque cada una d' ellas las fá diferents, y aquell día, sobre tot las de Mollet, s' hi lluhíren. La segona en mitj d' una de las parts del ball tragué un hermós ram de flors que doná á la noya més vistosa y guapa de las balladoras, las altras formáren un cercle al voltant d' ella, y en un moment donat, á un cop de la música, per los fadrins fou alsat lo cercle en l' ayre, coronantlo al mitj, sobrepujant á tothom, la hermosa noya ab la toya vessant de flors, colors y cintas. Hi va haver un crit entussiasta.

No cal dir que quan se fá un punt així ó altre que agrade, ressona, com hi va ressonar, un aplauso general, aplauso que acaban de fer més gros y entussiasta los *Diablots* de la Colla y 'ls

partidaris ó convehins de la meteixa. La tercera de Mollet feu combinacións distingidíssimas y acabadas.

Era ja gayre bé fosch quan va acabarse la festa. Tothom ne marxá sumament complascut; nostres delegats nos obsequiáren en la casa d' un d' ells y ab lo tren de las 6'59 (meridiá de Madrid) regressárem á Barcelona.

Explicada la festa, crech que no estará per demés donar alguna noticia de dit Ball de Gitanas, tal com he pogut arreplegarla.

Lo Vallés pot considerarse dividit en quatre parts: la part baixa, baix Vallés ó fondo del Vallés, que es la del riu Besós y dels hermosos camps de regadiu, essent sas principals poblacions Granollers, capital de la comarca, Mollet, Moncada y Caldas, que es ja á un extrem, gayre bé en lo alt Vallés; la part Occidental, que forma com un replá ó ras, envers Ponent y té per poblacions principals las industriosas vilas de Sabadell y Tarrassa, St. Cugat y Rubí; la part alta, ó alt Vallés, al Nort, formant lo repeu de las altas montanyas, que es la de las abundosas fonts y rieras que ómplen lo riu Besós, y que té per principals poblacions La Garriga y la Atmetlla; y la part de sol ixent, colindant ab la provincia de Girona, separada del baix Vallés per las serras que baixan de Tagamanent, y reclosa per lo Montnegre y lo Montseny: son sas principals poblacions St. Celoni y Cardedeu.

A totas quatre parts hi es comú lo Ball de Gitanas, com propi y característich de tota la comarca del Vallés, y de las quatre vaig á ocuparme.

En lo baix Vallés, si bé com he dit, hi ha en ell la capital de la comarca, que es Granollers, no obstant la població més céntrica del meteix es

Mollet. Així es que, deixant apart també que en las grossas poblacions, com es aquella, s' hi pert ja tot lo característich y propi, en Mollet es hont se conserva encara en tot son vigor lo Ball de Gitanas.

Ja s' ha vist per la descripció que he fet avans, lo modo com avuy s' hi celebra; donchs apesar del moviment y vida ab que s' hi fá, avans encara s' hi verificava ab més animació.

Hi hagué anys, ja d' antich temps, que hi anavan més de trenta collas, y hi ha gent, y no pas de la més vella, que s' recorda havern'hi vist, ademés de las de Mollet, vint y una, que fóren las següents:

1.ª la de la Creu alta.
2.ª de Barbará.
3.ª de Ripollet.
4.ª de Moncada.
5.ª de Vallensana.
6.ª de St. Fost.
7.ª de Martorellas.
8.ª de Montornés.
9.ª de Vall Romanas.
10.ª del Arrabal de Vilanova.
11.ª de Palou.
12.ª de Montmeló.
13.ª de Llissá de Munt.
14.ª de Llissá de Vall.
15.ª de Parets.
16.ª de Palaudarias.
17.ª de Plegamans.
18.ª de Palau.
19.ª de Polinyá.
20.ª de Santiga.
21.ª de Santa Perpétua.

Per poch que s' conega la situació topográ-

fica de Mollet, se compendrá que hi acudían tots los pobles del voltant, y la llarga rodalía que la festa agafava.

Los del número hú al tres son al S. O. de aquell, sota Sabadell; los del quatre al vuyt, al S. y S.E.; los del nou al dotze, al E.; los del tretze al setze, al N. y los del disset al vint y hú, al N. O. fins á trobarse en Santa Perpétua altra volta al S. O.

L' any en que aixó tingué lloch, ab tantas Collas se comensá lo ball á las onze del matí y s' acabá al vespre, quan ja fou fosch. Pera obtenir mellor puesto, quan eran tantas, las Collas dels diferents pobles procuravan arribar aviat á Mollet; hi hagué any que fins ho féren á la nit; anavan á veure al *Nuvi major* y aquest ab un *Diablot* de la Colla arribada, anava á la plassa; lo *Diablot* ab la forqueta feya un rotllo á terra, en lo punt que li senyalavan, al detrás dels que hi havían arribat primer, y alló era la senyal de possessió, que ja ningú podía pendre, á la Colla que representava.

Si las Collas no eran moltas y avisavan, lo *Nuvi major* sortía á rébrelas y donava del meteix modo la possessió al *Diablot*.

Aquellas, al anar d' un poble al altre, passavan per las casas de pagés y feyán aplega d' ous, que després se menjavan en un brenar. Ara hi van regularment ab carro pera dur descansadament á las noyas, y com á obsequi á las meteixas, al qual seguéixen los balladors y *Diablots* y los vehins del poble d' hont procedeix la Colla. De modo que la arribada de cada un d' eixos carros á la població es sumament animada y bonica. Al ésser á Mollet, los fadrins convidan á dinar á las balladoras y á llurs ajudantas, las Ves-

tidoras, aixís com á las mares, si hi van, y se fá un dinar de festa.

Las Collas varían de número de parellas; regularment son de vuyt, mes aumentan ó disminuhéixen segons los balladors que hi ha en lo poble; així en la festa dalt dita de Mollet, una de las tres Collas d' esta població presentá fins setze parellas.

A més de Mollet se ballavan Gitanas en molts dels altres pobles de la rodalia, tornantse los uns als altres la galantería, es á dir, anant los de Mollet á aquells altres que hi concorrían á celebrar la festa; aixís lo Dijous grás, ó siga d' avans de Carnestoltas, se ballavan Gitanas á Parets y Montmeló, lo dissapte á Ripollet y Arrabal de Vilanova, etc., com encara se continúa fent avuy día en los pobles en que no s' es perduda la festa.

Es eixa festa costúm antiquíssima, com que no hi ha vell que no s' recorde haver vist ballar Gitanas en sa joventut y haver sentit á dir lo meteix ja á sos pares y á sos avis.

Lo que hi há, que ab lo temps, essent la meteixa en sa essencia, ha sufert modificacions en sos detalls. Han cambiat música, trajos, dansas y fins hi ha hagut cambi en las personas.

Antíguament la música ab que s' ballavan las Gitanas era lo sach dels gemechs; fá com una trentena d' anys que en Ripollet per primera volta y com á gran novetat, s' usáren instruments de corda y ab ells s' aná continuant per lo baix Vallés, fins ara que, com per exemple en Mollet en l' any de que m' he ocupat, se balláren ab instruments de vent y al só d' una música militar.

En quan á las balladoras, hi va haver temps en que n' feyan noys petits vestits de noyas, primitivament no obstant, y també alguna que altra

vegada posteriorment, eran noyas grans, fins á parar, com s' ha vist avuy en día, en noyas petitas.

Lo trajo també s' es cambiat: antiguament los jovens duyan gech, armilla y pantalon negre, faixa de seda y una banda també de seda vermella que, passantlos per damunt d' una de las espatllas, los anava á caure al costat contrari: en lo cap un barret de copa alta ayrejat per lo cantó esquer, ab un plumero més alt que aquell, de color de rosa ab punta groga, y en las camas calsons de cuyro plens de cascabells, que se n' deyan *camals*. Hi sortían los mellors pagesos de la encontrada é hi rumbejavan las mellors galas; encara hi ha qui s' recorda haver vist á En Puig de Martorellas, una de las casas més ricas que enclou la comarca, sortir á ballar ab una botonada tota d' or y á En Parellada de Montmeló ab una de plata, de gran valor per lo exquisida.

Los noys, si ho eran los que feyan de balladora, portavan barret de palla d' alas amplas, dels que usan los segadors, que feyan termenar en punta, coberts de roba ab una ala girada á la dreta, y guarnits de rams y flochs ben llarchs y de vistosos colors, tot al voltant de la copa; vestían faldilletas y un giponet tot enflocat, si bé que de vegadas, per compte d' eix, anavan en cos de camisa, lluhint un mocador de seda virolat á la espatlla, á lo gitanesch, es á dir, ab la fulla oberta y passat per sobre aquella y per sota la aixella del bras contrari, hont lo lligavan. Duyan també las mellors joyas d' arracadas, anells y collarets de cada casa.

En quan als balls, son distints també ara dels que avans s' usavan. Consistían allavoras en lo *Passeig*, ó marxa de entrada com avuy, pero des-

prés venía, y era cosa especial de la festa, la *espolsada;* en tercer lloch se ballavan també combinacions ó figuras; en quart la pavana, en que també hi havia espolsada, y per fi venía la sortida ó passeig de despido.

La *espolsada* consistía en posarse la balladora á la part de dintre de la plassa, de cara al ballador y est per la vora, y abdós aixís anar voltant la plassa á passos ben remenuts, poguentse dir que gayre bé sempre pegavan sobre l' meteix punt, fent sorollar sempre y contínuament, lo ballador ab la precipitació de sos moviments, los cascabells de sos camals y pegant també una cama ab l' altra, duyent lo compás de la música; per axó se n' deya la *espolsada*, perque semblava com si s' volgués espolsar los cascabells de las camas; després de la primera parella entrava á ferho la segona, y axí una detrás de l' altra fins que totas havían acabat; feya, sobre tot si era ben ballada, un gran efecte; hi havía desafios d' *espolsar* mellor entre 'ls de diferents pobles, y per lo regular cada un d'eixos hi tenía son mestre. Pera fer eix ball se necessitava que la música fós lo sach ó tot lo més d' instruments de corda, pero en aquest cas ben baixa, donchs de lo contrari, no s' hauria sentit la cascabellada, ni tampoch la tocata que ab ella hi feyan.

Regularment las Collas no passavan de quatre parellas, era l' número de reglament, com ara diríam, quatre jovens y quatre noyas; ara lo regular son vuyt, y si alguna vegada n' hi ha hagut alguna ab setze parellas, ja tothom diu que portan un rull de plassa que encanta.

Acabada cada part de ball, aixís com ara hi ha grans crits dels *Diablots,* allavoras eixos y 'ls amichs de la Colla celebravan la victoria, es á

dir, lo lluhiment y habilitat d' ella, ab grans escopetadas y crits. Mes aquellas tinguéren de prohibirse per por de que ab la pólvora no féssen mal á algú; també hi hagué algun temps que fóren prohibidas las xurriacas per l' abús d' alguns *Diablots* de posarhi baletas ó daus de plom al cap d'avall.

Avans se pot dir que no hi havía gayre bé cap poble del Vallés que no tingués la seva Colla, y alguns dúas y tres. Així es que també en la part Occidental del meteix, que es potser allí ahont avuy en día s' ha perdut més, s' hi ballavan Gitanas. La plassa de Sabadell, tant gran y tot com es, més de dúas y tres voltas se vejé de gom á gom plena de comitivas. Pero ja he dit avans, y més que tot tractantse de grans centres industrials, com es aquella ciutat, que tot lo característich s' hi pert y desapareix, com s' hi es perdut dit ball.

Més s' ha conservat á St. Cugat del Vallés, que per altra part es punt més céntrich d' aquella encontrada: allí hi havía una sola Colla, empero molt numerosa, com que acostumava á constar de vint y tantas parellas.

Eixía aquella de la casa hont s' habillava, feya la passada pe 'ls dos ó tres carrers principals de la població y entrava á la plassa, que apesar de lo gran que es, bessava. Axó proba lo molt popular de la festa.

La música consistía en sach de gemechs, fluviol y tamborino. Las noyas eran minyonas de divuyt á vint anys, anavan ab mocadors tots d' anticuelas y serrells y duyan las mellors joyas de las casas, sobre tot las llargas y viroladas arracadas que allavoras eran moda; de modo que deya l' qui m' ho contava, un pagés de St. Cugat, que semblavan ditas noyas un pom de flors; la

Nuvia duya un rich mocador de seda tirat á la espatlla, de punta damunt del bras.

Los jovens anavan ab faldilletas blancas fins á genoll, camals ab cascabells y en cos de camisa, s' acompanyavan de castanyolas, de modo que entre 'ls cascabells y las castanyolas, tant nombrosa com era la Colla, feyan una música hermosíssima.

Lo *Diablot* ó *Diablots* anavan ab unas forcas altas de ferro. Dos dels jovens, que s' anomenavan *Volants*, duyan posat sobre l' pit una faixa ó mocador vermell á estil de banda; eran los dos *Nuvis*, los qui en una de las figuras del ball, en que la *Nuvia*, que s' procurava fós la noya més vistosa, quedava al mitj, l' agafavan un per sota cada aixella y l' alsavan en l' ayre tant com podian en mitj de grans crits de tota la plassa.

Devegadas la Colla de St. Cugat anava á ballar Gitanas á Rubí, en qual cas la Colla d' eixa població, en que també n' hi havía, tornava la festa un altre día á St. Cugat.

En Caldas de Montbuy, punt com he dit, entre mitj del alt y del baix Vallés, encara s' hi celebra; l' any de 1885 ne va sortir una Colla: anava ab música de fluviol y á més dels *Diablots*, lo *Vell* y la *Vella* y 'ls *Nuvis*, tenía la particularitat de que á devant d' ella duya un grupo de vuyt hòmens disfressats cada hú de la manera més estranya que podían, los qui menavan un burro ó ruch, com ne díuhen, sumament flach y dolent. Li havían posat pera riure, una gran sarria ab sos cornals extesos, sostingudas sas nansas per una barra ben llarga, la qual agafava d' ample á ample los carrers tant estrets de Caldas, devent recular tothom que s' hi ensopegava ó tenint que ficarse dintre de las botigas pera deixarlos passar.

A Sentmanat hi balláren quatre parellas, dúas de solters y dúas de casats. Dúas d' ellas encara anavan ab camals. A Palau n' hi balláren sis y á Santa Perpétua cinch.

A la part alta del Vallés hi conserva encara la festa sa faysó d' anys enrera, mes també hi minva un poch la afició, donchs que son ja pochs los pobles que forman Colla. Avans pobles tant petits com Riells havían arribat á formar dúas y tres Collas y no fa set ó vuyt anys que en Bigas també van ferne. Ara s' pot dir que així com en lo baix Vallés se fá la festa principal á Mollet, en lo alt se fá á la Atmetlla, que es un punt céntrich.

En lo referit any de 1884 n' hi balláren quatre Collas, tres de la meteixa Atmetlla, una de ellas ab noys per compte de noyas, y la quarta de Santa Eularia de Ronsana. La música era un sach y un tamborino.

Allí encara s' hi balla la *Espolsada*, las Collas ténen lo *Vell* y la *Vella* y los *Diablots*, pero además cada una d' ellas té l' seu *Capitá*. Aquest va montat á cavall, lo meteix que l' cavaller.

Així que la Colla va pera entrar á plassa, los amos d' ella, es á dir los *Nuvis* de las altras Collas súrten á demanar á n' el *Capitá*, que va al davant, lo *passe;* y la broma consisteix en no donar per bó cap dels papers, com més estranys mellor. que ensenya aquell com á tal. Si amos y capitá sáben ferho ab gracia, dona lloch á molta broma, fins que cansat aquest ó acabadas las rahons, dona esperonada al cavall y d' un bot se n' entra á dins la plassa: detrás d' ell hi córren los *Diablots* á fer fer puesto ab llurs xurriacas y desseguida hi entra la Colla.

Lo primer que fan es lo saludo ó *passeig* y després lo primer ballador ó *Nuvi* fá la espolsada,

aixó es, com avans he dit, ab los camals plens de cascabells, á passos petits, seguint lo compás pausat de la música y fent sonar aquells, dona lo tom per la plassa mentres la balladora lo va seguint desde l' mitj; després d' ell entra lo segon ballador ab sa parella, després lo tercer, fins que ho han fet tots, que allavoras ho fan al plegat.

A mitj ball ó al acabar cada una de las parts, los *Diablots* y demés de la Colla tiran encara gran número de tiros, com he referit que s' feya avans en lo baix Vallés, acompanynatlos ab grans crits de «Visca nosaltres», «Ningú com nosaltres», etc.

També, com antíguament, van los de la Atmetlla ab banda vermella cenyida á la espatlla, ó sía ab *cenyidors*.

Acabat lo ball, tots los *Capitans* córren ab llurs corcers, tots al plegat, desafiantse á veure quín cavall va més lleuger, ó qui es d' ells més cavaller.

A La Garriga també s' ballavan Gitanas, que eran molt concorregudas; la plassa s' guarnía ab un tablado per tots quatre costats, que s' omplia tot.

Tenían lloch lo diumenge, dilluns y dimars de Carnestoltas, perque hi anavan las comitivas dels pobles dels voltants, com Figaró, etc. Los Garrigans en cambi, los días avans anavan á ballarlas á dits pobles.

La música era l' sach de gemechs, lo fluviol y l' tamborino. Los jovens anavan ab camals plens de cascabells, pantalons blanchs curts fins á genoll, á estil dels *saragüells* que usan los Valencians, emperó més estrets, faixa vermella, gech negre y barret alt y punxagut, ab un plomero cap amunt, vermell, y ab flochs pe 'l detrás. Las noyas eran jovenetas de quinze á vint anys, s' encarregavan de vestirlas las mellors casas de la Garríga, com á can Tarrés, can Nualart, etc. es á dir, una no-

ya cada casa, é hi havía punt entre ellas; las habillavan ab los vestits antichs de domás y seda, ab los grossos rets, los reliquiaris de plata, lasarracadas bonas, es á dir lo mellor y més rich que tenían; de modo que quan la Colla era á plassa, resplandía tot alló de seda y pedrería. Dúyan los vestits curts pera que poguésen ballar mellor.

Los *Diablots* anavan ab un cinturon tot penjat d' esquellas llargas, de modo que, quan saltavan, feyan un gran estrépit; duyan botas altas pera resguardarse de las xurriacadas dels altres *Diablots*, ja dels de la meteixa Colla, ja dels de las altras, y á més dels crits al acabar cada una de las parts en los intermedis, feyan salts y extravagancias, ab que feyan riure á la gent.

Lo ball, en sa part principal, també consistía en la *espolsada*, procurant cada ballador endúrsen' en ella la palma.

En la part Oriental del Vallés ó sía en la comarca de St. Celoni també encara s' hi balla. Haventne demanat datos á nostre consoci, lo il-lustrat farmacéutich de dita població D. Miquel Draper, m' ha remés los següents molt curiosos, que per venir escrits y ser de la persona que son, crech deberlos donar tal com m' han sigut tramesos, fent constar avans la indicació que m' fá en sa carta de haverlos tingut d' escriure á corre cuyta per rahó de las ocupacions de sa professió. Diu aixís:

«Per los datos que tinch, dit ball es antiquíssim á Sant Celoni, no poguent precisar ara l' época que aquí aparegué. Ja que axó no m' es possible, y partint, com dich, de que es molt y molt antich, sols puch afirmar que á l' any 1767 ja aquí s' ballava dit Ball de Gitanas. Llavors, y fins á l' any 1850, lo trajo de ball, dels homens,

era: gech cossat, negre; pantalon blanch, ab trabas; sabatas blancas; damunt de las sabatas y lligats al extrem dels pantalons, *camals*, objecte guarnit de cintas, llassos, anticuelas, fils d' or y plata y cascabells, que al caminar ó saltar, drincan á compás; y al cap, barret de copa alta guarnit de cintas, fils de plata, y un plomero á l' ala esquerra, molt vistós y molt més alt que la copa. Al cos portavan faixa de seda que penja á manera de borla fins á genoll. Tots tocavan, y molt bé, com també avuy día, castanyolas. Lo trajo de las noyas (fins al any 1850 també hi prenían part casadas, may, ni ara tampoch, noys) era lo seu mellor vestit que tenían, haventhi, en las noyas ó donas ricas, molts de satí riquíssims.

En los pobles de Palau Tordera, Sant Esteve de Palau Tordera, Llinás, Vilamajor y Cardedéu, també ballavan Gitanas, costúm que encara s' conserva ara á Palau Tordera, hont lo día del Dijous gras hi concorrían com á un certámen de ball moltas *Collas* dels pobles ans citats y també de Sant Celoni, quins sempre se n' duyan la palma. Fá ja alguns anys que allí s' ha deixat perdre aquesta costúm, tenint lloch ara sols uns anys que altres. Los trajos, á Palau, á l' antigó, eran molt semblants als de Sant Celoni, si bé no ab tanta riquesa ni gust. Avuy, l' any que fan ball, los homens portan lo mellor vestit que cada hú té; al cap, gorra; y als peus, sabatas, botinas ó espardenyas blancas y *camals*.

A una hora de Sant Celoni en direcció á Girona acaba lo Vallés, y s' entra desseguida á la provincia de Girona, hont ja no l' han ballat may, ni l' ballan. Sols se deu exceptuar la vila de Breda, primer per aquí de la provincia de Girona, que tal volta per sa proximitat á Sant Celoni lo

ballavan cada any, perdentse per una llarga colla d' anys, y tornantse á ressucitar l' any passat y enguany. A Breda y als demés pobles, ni 'ls homens ni las noyas ostentan lo gust, elegancia y riquesa de Sant Celoni en lo vestir ni en los balls. Segons lo parer de personas intel-ligents é imparcials, sols lo poble de Mollet del Vallés, ahont acudían moltas Collas, fins de Sabadell, era l' únich que s' podía posar al costat de Sant Celoni, emperó Sant Celoni sempre era y es lo mellor.

Després d' aquesta rápida excursió per los voltants, torném ara á Sant Celoni. Aquí, cada any, á no haverhi gravíssims aconteixements, té lloch lo dilluns de Carnestoltas, comensantse á las deu del matí. Desde 1850 lo trajo dels homens ó jovens es lo meteix: pantalon blanch ab trabas; *camals*, sabatas blancas ab punta de vellut negre, faixa de seda; sols en lloch de sombrero de copa portan un esqueyent *birrete* ab ploma á lo *Romeo*; y en lloch de gech cossat, negre, americana negre, bona, de panyo. Las noyas van molt curtas, elegants, bellas, ab vestits de seda, satí, glassa ó punt blanch, ab ricas diademas ó garlandas de flors. Sabata escotada, ó *polacas* molt altas. Son verdaders trajos de ball, emperó molt curts, y aixís si bé molt decents y pudorosos, totas ostentan las sevas gracias. Fins als anys de 1840 ó 1850, los balls eran *moixigangas, la Pavana, lo Ball de la Cinta, Ball de Bastons* y *lo Ball de Gitanas*, vulgo *espolsar*, que consisteix en fer moure los peus alternativament ab una rapidés que casi ni se 'ls véuhen, emperó sens perdre may ni un gruix de duro del meteix terreno. Des del cinquanta comensáren á ballarse La Juanita, un altre ball á manera de Jota que n' deyan lo Bolero, y després y poch á poch s' ha anat mo-

dificant, y fá alguns anys ara que ballan Contradansas, Valsos, Jotas, Passeigs, Polkas y fins algun any la voluptuosa Americana. ¡La típica dansa Americana ballarla ab punts y més punts y tocant cantanyolas!...

Cada *Colla* té l' seu corresponent *Capitá de cavall* pera córrer per la vila á dar pressa á las noyas pera que á l' hora dada lo ballador la trobe engalanada y l' acompanye á casa la Capitana, hont se reunéixen las parellas de cada Colla, y d' allí surten ab la orquesta pera entrar á plassa, lloch del Ball. Es missió també del Capitá de cavall lo fer tenir lloch á la Plassa, y contenir á la gentada.

Lo *Passeig*, que es lo primer ball sempre, es una seguida de figuras y combinacions capritxosas de molt difícil execució en lo conjunt. Las parellas, que sempre aquí han estat y son, jove ab noya gran (generalment dotze ó setze *parellas* de jovens y noyas grans, ó bé dotze ó setze casats ab noyas petitas, forman una Colla de ball), en las variadas combinacions fan figuras, com son jerros, floreras, custodias, arbres, estrellas, rodas, etc., etc., y ara fá poch, combinan lletras, puig l' any passat una colla va fer, y molt ben fet, la S, la A, la N, la T, la C, la E y aixís una després de l' altra totas las lletras que compónen lo nom de la Vila: SANT CELONI. Enguany han fet las inicials del nom del Mestre de ball, que n' tenim un, fill d' aquí, de molta fama y molt conegut per tot lo Vallés. Se diu Francisco Hortal (a) Sirera, y es una aptitut, mellor, una celebritat en son género. Lo *Ball Inglés*, cavall de batalla dels mellors balladors d' aquell temps, ell lo balla, com tot, ab una facilitat y gracia que enamora. ¡Y quíns balls tréu! Chapés,

terratrés, punta y plá, giravolts, tercerillas, quartas, etc., etc., tot tant ben combinat, al só d' ayrosa música y al toch y compás de las castanyolas, que á fé, un hom se trauría la vergonya y los anys (si pogués) per barrejars'hi. A l' antigó, y fins á 1850, la música era l' tamborino y fluviol y la cornamusa, emperó desde llavors, y cada any ab més punt, s' esculléixen las mellors orquestas de Sabadell, de Granollers ó de Sant Celoni, que ab lo gust d' avuy día, donan tant ayre que fan ballar en que no se n' tinga ganas.

L' ordre que segueix cada colla al entrar á Plassa es lo següent: Súrten totas las parellas de casa la Capitana ab una llarga fila, l' orquesta davant, tocant, després lo Capitá de Cavall, qual cavall brillós vá tot enflocat de llassos y cintas y magnífich plomero, y seguéixen una després de l' altra las parellas formant llarga y vistosa filera. Aixís entran á Plassa; y en senyal de cortesía, al entrarhi, tots los jovens se llevan lo birret ab plomas, lo portan á la má esquerra, ab la dreta prénen la má de la corresponent balladora, y aixís y en mitj dels crits d' entussiasme de la gentada donan un volt al cércol de la plassa sempre als acorts de l' orquesta.

Cada any vé una gentada inmensa de Marina, del Vallés, de Barcelona y de la comarca. A la plassa, als balcons, finestras, terrats, teuladas, etc., hi ha sis, set mil ánimas ó més, que deixan molts bons diners á Sant Celoni, fins á l' altre any, si á Déu plau, que tots hi tornan. ¡Que duri!»

Tal es lo ball de Gitanas. De lo explicat se deduheix que es un ball bastant antich y que es propi y característich de tot lo Vallés; en cap altra part de Catalunya, al menys que jo sápiga, s' hi balla.

Se deduheix també que es un ball de jovens y noyas grans ó núbils, es á dir proporcionadas á la edat de aquells, ó sía de noyas balladoras; així s' veu allí ahont encara ha conservat un poch de sa puresa. Ja s' recordará que he dit que á Mollet avans eran ellas las que lo ballavan, á Sant Cugat son també noyas grans, á La Garriga lo meteix y lo Sr. Draper, en lo tros que d' ell transcrich, fá constar també ésser noyas grans las qui lo ballan en Sant Celoni y sa comarca, y fins donas casadas.

Faig constar això pe'l mal efecte que potser podría produhir veure substituhidas aquellas, com avuy se fá en algun punt, per noyas petitas, y lo que es pitjor, per noys. Lo ball es com tots, pera noyas grans, mes la veritat es que un ball dels moviments d' aquell de tanta agitació y vida y d' una essencia tant contraria á la quein forma lo carácter de la dona catalana, sempre seria, formal y grave, no es potser ben bé lo més apropósit pera ella.

Es un ball bó pera un altre carácter, per un temperament meridional, com sens dubte n' es d' orígen lo ball, segons després intentaré demostrar, y per això no es estrany que aquella se n' retrega.

Nostra dona no es nascuda pera los volts y revolts, las combinacions y figuras, los moviments ara pausats, ara frenétichs, una vegada plens de llanguidés y marasme, altras d' una vivó arrebatadora: miréula en la sardana, allí la conexeréu, dreta, seria, sense apenas fer cap moviment; allí s' retrata ab tot son carácter. No té res donchs de particular que li coste de llensarse á fer las Gitanas; no está en son propi element, y de aquí que se la substituheixi, y principalment en aquells

punts com Mollet, en que la civilisació ja hi ha entrat més y se n' es apartada la senzillés de montanya, y que sigan noyetas petitas las que l' ballan.

Demostra també aquest ball que la rassa del Vallés es una rassa ágil y lleugera. Efectivament no hi ha més que véurel' ballar pera convénce's de la agilitat dels jovens que hi prénen part. Sobre tot la *espolsada* n' exigia, ó n' exigeix molta, donchs que encara en alguns punts se balla. Lo Sr. Draper cita en St. Celoni á n' En Sirera com á ballador del ball *Inglés*, cavall de batalla, com diu molt bé, dels mellors balladors, y efectivament era ell una mostra dè agilitat y destresa com pocas. Donchs bé, en la Atmetlla tothom coneix y encara s' recorda de quan lo ballava, lo *Xich Moret,* que s' hi distingia sobre manera; en Bigas encara víuhen los *Noys Pous,* es á dir, los fills de casa 'n Pou, que n' eran tres germans també grans balladors; y aixís de la major part dels pobles del Vallés, tots ne tenian aficionats.

Lo trajo propi en las Gitanas, com s' ha vist, es en los homens lo gech y pantalon negre, si bé que potser es de mellor orígen lo pantalon blanch curt fins á genoll á estil de saragüells d' estil árabe, com en La Garriga, ó las faldilletas blancas curtas fins al meteix indret, con en St. Cugat; lo trajo negre es propi més ja de nostra época y es lo quin vesteix lo jovent vallesá en los días de festa; també es típich ó propi de dit ball pera los homens lo barret de copa alta ab la ala entregirada, com lo que portan los Mossos de la Esquadra, ab un plomero vermell més alt que aquell, rematat de groch, la banda ó *cenyidor* y faixa vermella, y per fi, ¡com cosa d' essencia, los

camals ó calsons encascabellats; es de notar també lo ús de sombreros de palla d' alas molt amplas, termenats ab punta y embolicada la copa ab roba, que es ben bé á estil moruno. Pera las noyas es de distingirse lo mocador á la espatlla á lo gitanesch: y á uns y altres lo predomini de llassos, flochs y sobre tot de colors vius y virolats, á que hi son tant aficionadas las rassas meridionals.

La música es la més apropiada, la del tamborino y sach de gemechs. Apart de ser eixos instruments los característichs de nostra terra, permetían ab llurs sons dolsos y apagats sentir bé la melodia que anava fent la *espolsada,* mentres lo balladó seguía la plassa; no era com ara que los instruments de vent aufegan castanyolas y cascabells y tot quan es propi de dit ball.

Com á típichs també son dignes d' estudi los personatges que hi súrten, com lo *Vell* y la *Vella,* los *Diablots* v lo *Capitá,* en llurs distintas formas, ja á peu ó á cavall, y l' conjunt formant una familia.

Proba també eix ball lo dúctil que se la rassa del Vallés, fácil en apropiarse costums indubtablement d' altras terras, com me proposo fer veure ho es aquell. Ductilitat de que un s' acaba de convéncer veyent lo número de tradicions y costums de tant diferenta mena com ne guarda encara, fillas sense cap mena de dubte de pobles tant diferents d' ell.

Ara bé, ¿quín es l' orígen del Ball de Gitanas? Difícil es de desxifrar. No obstant, aixi per son nom, com per algun de sos detalls, crech ben bé poder assegurar que es gitanesch.

Diu l' inmortal Cervantes en son preciós llibre la *Gitanilla,* en que tant bé descriu las costums dels gitanos, que la primera vegada que Preciosa

aná á Madrid, fou lo día de Sta. Agna, estrenantse ab una dansa ó ball de vuyt gitanas, axó es, de quatre parellas. Recórdes lo que he dit anteriorment de que eran de reglament en lo ball de Gitanas lo ésser quatre lo número de parellas.

D. J. M., autor d' una obra publicada en eixa ciutat, en la imprenta de Bergnes, l' any 1832, ab lo títol de *Historia de los Gitanos*, al descriure també las costums dels meteixos, parla de llurs balls, dels grupos ó combinacions que hi forman, de cóm se reunéixen en cercle, de cóm se separan y s' tornan á barrejar y de las figuras que hi fan, al igual que hem vist tambe s' fá en lo ball de Gitanas.

Además los flochs, cintas y colors, los llassos y mocadors tal com hem vist que s' usan pera dit ball, lo burro ó ruch de Caldas de Montbuy, los cavalls de la Atmetlla y St. Celoni, lo *Vell* ab son bastó ó mangala, las Collas anant d' un poble al altre, y lo conjunt de las meteixas ab llurs *Vells* y *Nuvis*, jovens y noyas, los *Diablots*, las *Vestidoras* y acompanyament, com formant una sola familia ó tribu, no donan cap lloch á dubte de que es una costúm ó festa importada per los gitanos.

Mes essent axí y tot, bé s' pot encara anar á buscar més lluny son orígen. Dúas opinions diversas hi ha respecte la vinguda ó presencia dels gitanos en Espanya: una, treta de lo que diu Comes en son Dietari, conservat en l' Arxiu Municipal de Barcelona, que sustenta Feliu de la Penya en sos Anals y accepta D. Anton de Bofarull en sa Historia de Catalunya, y es la que suposa que nostres gitanos portan lo meteix orígen que 'ls *Zingenner* de Alemania, los *Bohemiens* de França, los *Zingari* d' Italia, los *Charami* de Suis-

sa y Dinamarca y los *Gipsies* d' Inglaterra, es á dir que constituhéixen ab ells una sola familia provenients de la Zengitania en l' África, la qual entrá en Espanya á primers de Juny de 1447: y altra opinió, afillada per lo dalt dit autor de la *Historia de los Gitanos*, que creu son d' orígen completament distint y los fá fills de las rassas árabes oriundas del Egipte, que fóren las primeras invasoras d' Espanya, invadidas á llur vegada y vençudas per los Moros, que deixáren en ella molts de sos indivíduos, errants y vagabundos, perseguits per eixos y las tropas cristianas, constituhint bandas de fugitius que després fóren engrossadas per los meteixos enemichs seus los Moros, lo día de llur completa ruina en Espanya, y per los Morischs lo día de llur expulsió.

Acceptant aquesta última opinió, ja potser no s' trobarán estranys alguns dels detalls que he descrit del *ball de Gitanas*, y potser, potser, per medi d' ell podrá fins donarse la rahó ó al menos apoyar la opinió del autor del referit llibre.

Es indubtable que l' ball pausat, de poch moviment, de la *espolsada*, recorda algo dels balls meridionals, ó mellor, de las rassas árabes, y si á aixó s' hi afegeix los crits y salts dels *Diablots* al acabar aquella y las demés parts del ball, y sobre tot lo galejar ab pólvora, algunas prendas del trajo ab que s' balla, y fins las corridas de cavalls en la Atmetlla, no s' tindrá cap dubte del orígen del ball de que m' ocupo, y que essent importat pe 'ls gitanos, es oriundo dels deserts d' Africa, d' ahont aquells portan llur nissaga.

Baix aqueix punt de vista ja no s' trobará estrany aquella llanguidés ó esmortuiment que de prompte, á primer cop d' ull, sembla tenirne; es l' esmortuiment de la passió concentrada, que de

prompte, s' desfoga en crits, en grans arrebatos y soroll; es la vehemencia de sentiments que s' reconcentra dintre del cor y que esclata desprès ab passió y forsa, pera tornar á cáurer desseguida en la voluptuositat del sentiment y de la vida íntima.

Per aixó dit ball, mentres se va veyent, va captivantne l' esperit y un ne surt ab l' ánima ben complascuda, deixant grat recort y desitj de tornarlo á veure; aixís nos passá á nosaltres, y aixís crech que passará á tots quants algun any hi assisteixin, de lo que segurament no se n' penedirán.

FRANCISCO DE S. MASPONS Y LABRÓS.

CONSIDERACIONS SOBRE LO BALL
DE GITANAS EN LO VALLÉS

DECH confessarvos, estimats consocis, que al veure en las esquelas d' invitació que la sessió d' avuy no es de la ASSOCIACIÓ en general, sinó de la secció folk-lorista en particular, m' ha posat en un apuro. Jo tenía anunciat que llegiría alguna cosa sobre las impressions que va produhirme la anada á Mollet y l' espectacle que allí várem presenciar del ball de Gitanas, y esperava ferho en una sessió d' excursionistas, en las que l'ús y costúm fa que s' disfrute de certa latitut. Lo *folk-lore*, emperó, es una secció especialista, y d' axó naixía lo meu apuro. ¿Estaré dintre dels objectes de la secció llegint, no una ressenya, sinó una série de consideracions?

Y véus' aquí que, no agradantme, com no m' agrada, fer mamarratxadas á gratscient, he volgut examinar la cosa, ab lo propósit de que, si trobava que lo meu traball havía d' estar fora de lloch, utilisaría aquell recurs tant socorregut de tenir una indisposició ó un cúmul d' ocupacions de conveniencia, y excusantme en això,

com fan molts, no tindría de llegir, deixant á mos consocis satisfets y fins en estat de compadéixem' per ma falta de salut ó sobra de feyna. Per fortuna meva y molestia vostra, l' exámen que he fet m' ha dit que m' trobo de plé dintre dels objectes de la secció, y per lo tant no puch dispensarvos de que vos prenguéu la pena d' ascoltarme.

Folk-lore, segons aquí meteix várem discutir un dia, es una paraula composta de dúas que vólen dir poble y estudi. Lo *folk-lorisme*, donchs, consisteix en l' estudi ó exámen de lo popular. Tot estudi, tot exámen, conté dúas parts essencialíssimas: recol-lecció de datos y fets, y ponderació ó aquilatació dels fets recullits. Un estudi no es tal estudi si no comprén aquestas dúas parts, puig ni l' que 's limita á inventariar fets estudía, ni estudía tampoch aquell que divaga sens base d' observació. No basta analisar; es precís deduhir la síntesis del análisis.

Y véus' aquí cóm jo, que no só home pera fer inventaris, ni tinch temperament pera anar apuntant fets descarnats en ma cartera pera no fer després res més que ordenarlos; sino que la meva idiosincracia, com diría si volgués fer lo sabi ab poch traball, me porta á traure conseqüencias dels datos que observo jo ó m' donan los altres, puch ser tant *folk-lorista* com lo qui més rublerta tinga la cartera de cantarellas del temps de la picó, en que tothom gratava, ó de paraulas y giros locals, que moltas vegadas no indican res més que la falta de cultura dels qui los han desfigurat y corromput. Véus' aquí perqué no m' he posat malalt ni m' ha sortit feyna d' última hora. Molt al contrari, he deixat arreconada la que tenía pera aquesta tarde, y fins expo-

santme á ser murmurat per qui la esperava, he omplert unas quantas fulletas de paper desitjós de cumplir ab vosaltres.

No vinch, donchs, á descríur'os lo ball de Mollet per pessas menudas, ni vull fixarme en los detalls dels trajos dels balladors ni en las actituts de las balladoras, ni en cap altre dels elements que contribuhían á la festa. Tot aixó m' consta que vos ho ha descrit un altre consoci y passo al objecte que m' ha fet pendre la ploma.

Tant bon punt com várem estar instalats en un terrat que dava á la plassa de Mollet, esperant lo comensament del espectacle, vaig aprofitar lo temps fent consideracions sobre l' ballar en general, y las que m' van ocórrer fóren de tal naturalesa, que vos confesso que, al recordar que no he sigut may ballador ni dat un sol giravolt acompanyat d' una parella en tota ma vida, me sentía culpable y disposat á dir la pecadora.

Perque realment lo ball, á pesar de las quasi excomunions que li han tirat y li tiran desde las tronas los qui l' ténen prohibit pe'ls seus cánons, es no sols un medi, sino un medi irreemplassable, d' educació.

Agafém una criatura y tractém de cultivar sas facultats á fí de que adquiréixin lo major desenrotllo de que sían susceptibles per llurs condicions naturals, y la primera cosa que veurém es que las ideas de relació ab lo mon exterior han d' entrarli pe'ls sentits. Es donchs de primera necessitat mellorarli l' ús d' aquestos. Fins acceptant la classificació antigua, ó siga la doctrina cristiana dels estudis, dos dels més importants dels cinch, ó sigan l' oido y l' tacte, necessitan ser educats per medi del ball, ó siga pe'ls moviments de cos generals ó locals, executats al temps que

marca l' compás y ab lo ritme que expressa la combinació de la qualitat y quantitat de las notas de la música.

Tots los sentits nos posan en relació ab lo temps, pero cap ho fá ab més precisió que l' oido ab ajuda de la música. Diguéu á una persona que no conega ni 'ls rudiments d' aquesta art bella, que vos divideixi un temps donat en un número determinat de parts, y li será impossible. Demanéuho en cambi á un músich, y vos ho fará facilíssimament. ¿Vol dividirlo en quatre parts? Agafa l' compás tipo. ¿Vol partirlo en dúas, en tres, en sis? No ha de fer més que acomodarse als compassos corresponents. ¿Vol dividirlo en parts desiguals, pero proporcionadas? No té més que recórrer á un compás coix. ¿Vol dividirlo per un número major? Li basta disminuhir lo valor de las notas que entran en cada part. ¿Vol fer divisions agrupadas de tres en tres? Lo tresillo li resol las dificultats. En una paraula, la música permet fer ab lo temps totas las combinacions que pugan desitjarse.

Pero la música per sí sola es incompleta en quant se refereix al temps. Son complement natural está en lo ball, que traduheix en moviments acompassats y proporcionals la divisió del temps. Lo qui sab ballar, vos divideix una quantitat dada de temps en las parts y proporcions que se li demanen. Ab los moviments generals ó parcials del cos pot fer desde corcheas á semifusas, marcant además totas las combinacions que ha realisat la música, ó siga totas las possibles ab una quantitat dada de temps.

Véjas' si es essencial lo ball en la educació. Sens la música no está educat l' oido ni l' tacte; sens lo ball la educació dels sentits dits no alcansa tota la seva trascendencia.

No en vá, donchs, lo poble grech, mestre dels pobles, feya del ball y de la música base essencial de la educació del jovent: no en vá Plató per la música y l' ball volía formar lo carácter dels guerrers privilegiats de sa república. Aquell poble extraordinari y modelo, resumía la perfecció del home en la *mens sana in corpore sano*, puig que realment una gran intel-ligencia no pot pas donar tots los seus fruyts si está servida per un cos malaltís ó raquítich. Tal vegada per la educació completa va conseguir lo poble clássich que las sevas grans figuras no hajan sigut may més alcansadas ni de lluny en quant al vigor intel-lectual. Eran *mentes sanæ in corporibus sanis*, que lo meteix servían pera generals que pera artistas, que acabavan d' alcansar lo premi en lo cós, en lo ball ó en la lluyta, y conquistavan la corona ab que s' premiava la mellor tragedia ó una d' aquellas historias que, més que relacions de lo passat, son ensenyansas pe'l pervenir.

Y 'ls meteixos pobles moderns, ab tot lo seu raquitisme físich y ab tot l' enervament á que 'ls ha dut lo giro que s' ha dat á la civilisació, no póden prescindir de dar al ball y á la música la importancia que ténen. En cap festa popular pot afltarhi la música. ¿Se tracta de fer caminar una aglomeració de gent en manifestació ó professó cívica ó religiosa? La música li marca lo compás. ?S' organisa un batalló, y se 'ls dú á la parada ó á la guerra? Una banda de música ó de cornetas ó tambors lo fá avansar ab ordre y en correcta formació. De manera que si bé s' observa, tots aquestos moviments verificats á compás y ajustats á ritme, no son altra cosa que un ball. Una professó avansa ballant; ballant avansa un exércit. Suprimíu la música; suprimíu los moviments

ajustats á compás y ritme, lo que es lo meteix que dir, suprimir la part de ball, y la professó s' trencará, y l' exércit se desordenará y perdrá la formació, que es la base de sa forsa.

Tant es aixís, que l' compás y l' ritme han de ser diferents segons l' acte que s' está verificant. ¿Se vol dur una massa al atach? La música ha d' adoptar un dos per quatre accelerat y un ritme curt y ben marcat. ¿Se la vol fer avansar ab gallardía y ayre militar? Lo temps ha de ser també de dos per quatre, pero lo ritme pot ser més prolongat y menos marcat. ¿Se tracta d' una professó ó d' un acte que requereixi una marxa magestuosa? Lo magestuós compás tipo, y lo ritme tant sostingut com siga possible, son los que mellor ho conseguéixen. Aquestas condicions de la música han d' exagerarse quan se tracta de un acte fúnebre, afeginthi encara l' esllanguiment del tó menor, que convida á moviments poch accentuats y fá que la massa, al caminar, semble que s' escorre ó rellisque per damunt la terra. A aquestas reglas va obehir la Iglesia al adoptar lo compás coix molt pausat y ab ritme molt prolongat en lo *Sacris*, que reserva pera los actes més solemnes.

Véjas', donchs, cóm lo ball es molt més general de lo que sembla á primera vista, y véjas' cóm cada acte en que s' usan las reglas del ball, té la seva música marcada y propia, com propia la tenen los minuets, rigodons, sardanas y valsos. Y encara hi ha molt que fer en aquest punt, que tenim avuy descuydat á pesar de sa importancia. Encara no dem al ritme tota la importancia que té en relació als moviments del cos ó d' una massa. Pera la marxa d' una agrupació militar, per exemple, s' usa l' ritme format de fraccions de

dúas parts, una forta y una fluixa, lo qual fá que los qui marxan, de cada dos passos n' hajan de dar un ab forsa. Tal vegada si s' adoptés un ritme de fraccions de tres parts, una forta y dúas fluixas, lo regiment faría més camí, puig en lloch d' haver de dar un pas ab forsa de cada dos, sols hauría de darlo de cada tres, lo que retardaría l' cansanci de la massa.

Pero ja es hora de que 'ns aném acostant més directament al ball de Mollet, del que 'ns hem separat molt, y per lo tant entrarém ja en algunas consideracions sobre 'ls balls propiament dits, á que la societat en que vivím s' entrega.

Y hem d' entrar en un altre ordre d' ideas, de las quals ne deduhirém que 'ls tals balls son també eminentment educatius, al posar en relació als dos sexos

La educació ha de tendir no sols á fer dels homens sers útils á sí meteixos y á la societat present, sinó també als sers que han de venir y á las societats futuras. La educació més trascendental es la que fá bons pares y mares de familia.

Dadas las condicions socials d' avuy, lo ball pot contribuhir molt, moltíssim á la consecució d' aquest objecte. Pera que un indivíduo arribe á ser bon pare ó mare de familia, es precís que al unirse los dos sexos, la unió siga filla del carinyo, que no pot náixer sinó de la elecció feta ab coneixement de causa. Pera que puga haverhi elecció, precís es que cada sexo conega al altre en general, y que cada indivíduo haja tractat, no ab un sol, sinó ab varios del sexo distint. La educació que separa sistemáticament als dos sexos, quan arriban á la edat de tenir que estudiarse l'un al altre al objecte de preparar una elecció encertada, es perfectament contraproduhent. Per tal

motiu la educació de convent sols pot admetres' pera noyas, quan la educanda surt del claustre pera trobarse en brassos d' un marit, com fan las familias de la aristocracia francesa; mes fins en aquest cas, com falta la part educativa que prepara la elecció, los resultats acostuman á no ser molt satisfactoris. En las familias per tals unions formadas, pot imperar la severitat amistosa del deber, pero en general hi faltan los dolsos llassos del amor y fins del carinyo. Quan la educanda surt de ser tancada pera anar á passar al mon, los resultats sólen ser desastrosos. He tingut ocasió d' observarho en los establiments de caritat montats baix lo peu dels convents. Las pobres educandas, que no han pogut anar coneixent gradualment al altre sexo en general, al sortir, se troban com lo Segismundo de *La vida es sueño*. La impressió sobtada que 'ls fa l' home, si la sort no 'ls depara un marit tot seguit, las porta vertiginosament á la prostitució. Per desgracia, en pochs dels molts cassos que he observat ha deixat de verificarse aquesta fatal conseqüencia d' una educació viciosa y manca.

Al arribar la noya á la pubertat, la revolució que s' verifica en son ser físich es més petita encara que la que té lloch en son ser moral. Enhorabona que 'ls pares y mares se fassan la ilusió de que sa filla, al observar los efectes del traspás de noya á dona, queda tant ignoscenta com avans d' observarlos; enhorabona que l' amor patern, mal dirigit, vulga creure que quan menys sa filla está desposseida de la curiositat y afany de saber, que tant poderosos son en la dona, que té expeditas sas facultats intel-lectuals y morals. Lo qui s' ocupa d' aquestos problemas socials, no ha de ferse tals ilusions, y ha d' acceptar los fets tals

com se presentan. La noya, al arribar á la pubertat, deixa de ser noya y passa á ser dona. La educació no pot donchs desatendre aquesta circunstancia.

Y al entrar á ser dona, lo primer que sent es un afany inconmensurable d' estudiar al altre sexo. L' instint, sino la rahó, li diu que la seva missió es unirse ab l' home, á l' objecte de perpetuar la especie, y tot estudiant l' home, sent la necessitat d' atraure sa atenció y lo pler inmens d' agradarli. Se pren per regla general lo rubor com indici d' ignoscencia en la púber, y es tot lo contrari. Com més se ruborisa y més fácilment se conmou al estar prop del home, més comprén la trascendencia de sa missió. Véjas', sinó, cóm las noyas molt curtas ó beneytas son las únicas que no s' ruborisan ni conmóuhen. Las tals, sols deixan de fer imprudencias á forsa de cuydados, advertencias, renys y fins pessichs y trepitjadas de la mare. A una noya sana d' intel-ligencia y de cor, no hi ha necessitat de tals cuydados. ¡Prou que ella meteixa sab que las condicions han variat, y obra distintament de quan era nena ignoscenta!

La educació, lluny d' oposarse á aqueix estudi del altre sexo, ha de facilitarlo y fomentarlo per tots los medis. L' estudi comensa d' una manera general. La púber no veu aquest ni aquell home; veu sols homens, y vol atraure la atenció y agradar no á un en particular, sino á tots en general. Es l' orgull natural del sexo, tant bon punt se dona compte de sa missió més trascendental. Aquesta part del estudi ha de ser detinguda y llarga. A la noya no li bastan las relacions superficials que s' póden establir en lo convencionalisme d' una conversa, tinguda davant de testi-

monis. Ha de lograr que l' home s' presente davant d' ella tal com es, sense cohibicions convencionals, pera arribar á conéixel'. Ha de poder tenir ab ell conversas espontáneas, y sols las hi pot tenir quan gosa de la seguretat de no ser ascoltats, per més que se 'ls vigilen los passos. Sols després de fet aquest estudi aprofondit arriba á deixar de mirar als homens en general, pera fixarse en un determinat. La elecció será tant més encertada, en quant més datos haja recullit ell y ella sobre l' altre sexo en general.

Lo dit basta pera demostrar la utilitat del ball, dintre del convencionalisme de las nostras relacions socials. Lo ball es tal vegada l' medi que més ajuda á la noya púber á poder fer l' estudi general del home, que es essencial á sa educació, avans de fer la elecció d' un home determinat, ab que tal vegada lligará los seus destins pera tota la vida y pera més enllá, puig que de tal elecció ha de sortir la prole que vinga á substituhirlos en la societat futura.

Pero reparo que, per més que 'ns haguém acostat á Mollet, encara n' som un munt de kilómetres lluny, y com per molt que vulga suposar, durant la nostra espera en lo terrat-tribuna no vaig tenir temps de fer més consideracions, permetéume que donga un salt y l' fassa dar als balladors, presentantvos á aquestos en fatxa, á punt de comensar las cabriolas, y á nosaltres instalats en lo nostre observatori, á punt de pendre inventari, seguir las consideracions, y..... tirarlos plechs de cigarros y grapats de confits com á premi ó mostra d' agrado.

Las parellas son completament desiguals. Homens ja fets y fins alguns á punt ja de passarse, y donas... m' enganyo, puig que en aquell ball

no hi havía cap dona, sino nenas, que ni tant sols á noyas arribavan. Los trajos de las nenas eran de capritxo y en general elegants, lo que va indicarnos que en aquells poblets hi ha entrat ja la cultura y costums ciutadanas. Los dels balladors volían y dolían ser teatrals, lo meteix que 'ls balls que van ballarse, que s' trobavan á la meytat del camí que va del envelat al escenari. Las diversas collas no podían competir, puig no hi havía tribunal ni recompensa que favoreixéssen la competencia, y 'ls indivíduos dansants tampoch podían competir als ulls d' alguna bella, puig eran molts y barrejats tots los de la colla.

De tot lo qual ne várem traure que la costúm que presenciavam no reunía cap de las bonas condicions de las populars saludables, y que lluny de portar al jovent cap á la virilitat, no logra més que afeminarlo y acostumarlo á la hipocresía.

Lo ball, segons las consideracions que havém exposat, ó serveix pera educar la infancia, perfeccionant sos sentits més importants, ó serveix pera aproximar als dos sexos, quan han arribat á la pubertat, facilitant á la dona lo complement de la educació, dantlos á ella y al home datos pera una elecció encertada. Un ball, donchs, executat per homes fets sens lo concurs de parellas púbers, es un ball castrat. Quan se pretén suplir la parella ó ja per medi d' homens disfressats de dona, ó ja per nenas que no son encara noyas, no sols es un ball castrat, sino un acte hipócrita de moxigatería. En lo primer cas, los balladors desamparats fan llástima; en lo segon, llástima y fástich. Lo ball entre gent gran no pot ser res més que la aproximació dels sexos, y la aproximació dels sexos, no passant los llindars de la

conveniencia social, sols pot mirarla ab mals ulls lo quí tinga perturbada la intel-ligencia ó corromput lo cor. Sols aproximantse 'ls sexos pot prepararse lo just cumpliment d' una de las lleys més santas de la naturalesa.

Balls com lo de Mollet, ademés, lluny de desenrotllar virilitat, crean afeminació. Aquells jovens en la flor de la edat que s' donan en espectacle y fingéixen obsequiar á nenas per las quals no póden sentir cap interés que 'ls moga á lluhir la lleugeresa y habilitat del cos; aquellas collas qui ni tant sols competéixen y que s' donan per satisfetas luego que durant un quart han fet muecas y posturas impropias d' homens quan no las dedican al objecte de llurs pensaments ó á aquella que tenir per tal desitjan, son més propias d' un poble ajunyit al jou d' un amo, que d' un que disfrute de llibertat y estiga gelós de sos drets, ó vulga conquistarlos. Al veure aquell jovent fent cabriolas sense parellas, me semblava que estavan en disposició de que hi arribés lo sargento y se 'ls ne portés cap al quartel, á fí de fer d' ells bons soldats de parada, capassos de portar lo pas mellor que 'ls altres.

¡Quína diferencia dels balls de Mollet á las torres dels Xiquets de Valls, en que los qui las forman fan honor á la virilitat de tota una encontrada! ¡Quína diferencia més gran encara entre aquellas posturas y cabriolas afeminadas, y una de las partidas de pilota dels vigorosos bascongats, ó una d' aquellas lluytas ó *rings* dels lliures pastors dels Alpes! Las costums populars del jovent, pera ser saludables, han de tendir á mellorar sas condicions físicas y morals ab la ajuda del exercici vigorós y per medi de la competencia. En los balls de Mollet no hi ha

competencia, vigor ni quasi exercici, puig lo que fan, si ab prou feynas pot mellorar sa part física, ab gens de feynas pot empitjorar sa part moral, portant al jovent, com havém dit, cap á la afeminació y la hipocresía.

A un jovent com lo catalá, dada la situació en que 'ns trobém, li escauría molt més tirar la barra, fer partits de pilota ó de botxas, tornar á la rodella y acostumar lo pols y la vista al tiro ab bala. ¡Prou afeminats y decayguts que estém, sense necessitat de ballar ab criaturas de set anys! Y si tant vol ballarse, com convé que s' balle, y si del ball se 'n vol fer una costúm popular, ¡víscan cent vegadas las sardanas, los contrapassos, los tirabous y tots los altres balls que s' ballan á plassa! pero ballats per parellas, per homens y donas, y esmerantse cada ballador en obsequiar á sa balladora, puig que aixís mana que s' balle la santa mare naturalesa!

V. ALMIRALL.

NOTAS FOLK-LÓRICAS.

ENDEVINAR LO QUE HAN MENJAT LOS NENS.

Cosa es ben sabuda, per axó que tots l' havém experimentada personalment, la maravella que causa á la gent menuda, y que nosaltres sentírem essent nins, lo veure que las personas majors, no més picantnos suáument lo front ab los nusos dels dits de la má dreta closa, y olorantlos després, endevinan lo que havém menjat, tal com si s' haguéssen trobat presents. Lo secret del misteri no l' pot capir la infancia ignoscent. Més tart, quan la experiencia ha esvehit lo núbol de santa ignorancia, propi dels pochs anys, sabém d' una manera indubitable hónt tenía orígen aquella deu d' incomparable sabiduría que 'ns feya contemplar ab pregon respecte á nostres superiors.

¿Té eixa práctica interés especial pera l' folklorista? Pera l' folk-lorista ténen y déuhen tenir interés totas las prácticas de la naturalesa de la que 'ns ocupa. Per ma part puch bé assegurar que jamay hi havía fixat la atenció: es veritat que 'ls estudis folk-lórichs son de data molt re-

cent. M' estranyava sí, y fins me sorprenía, que en lo camp y en la ciutat; en Catalunya com en Castella; en Espanya com en altres realmes, la meteixa s' trobás en ús; mes may fixí la atenció en considerar de qué provenía; quín fou lo seu orígen; quina sa antigüetat: judicávala si s' vol com una de tantas prácticas, costums, refrans ó supersticions que s' troban quasi bé en tots los pobles; mes jamay passí endevant en mas consideracions.

Donchs bé: llegint, fa pochs días, una de las llegendas morescas que recentment ha donat á llum en la «Colección de escritores castellanos» lo Sr. D. F. Guillén de Robles, me trobí ab la consignació expressa d' esta costúm entre 'ls alarbs.

Cal dir aquí que dita col-lecció la constituhéixen diferents llegendas degudas als sectaris de Mahoma que en nostras encontradas s' establíren, que son aljamiadas, es dir, escritas en llengua castellana ab escriptura arabesca; y que en ellas, al menys en varias de las que he llegit, ab las paraulas del llenguatge de Castella, y las genuinament árabes, se n' hi troban tantas y tantas de catalanas, y com paraulas, frases, giros y maneras de dir, que no tinch inconvenient en consignar que l' autor ó autors havían permanescut molts y molts anys en nostra terra, ó quan no, mantingut relacions íntimas ab personas d' ellas procedents. Sían testimoni d' axó entre moltas altras dotzenas que n' podría citar, las que poso á continuació: *tremolamiento; semblanses; mortalla; esquerra; paganza; rresyolas; afollar; rebtában; onsos; verdaderament; senyora* y *mayora; nengun*, *bien*, hont la paraula *bien* se pren per *sufragi, lo bé,* que díuhen encara avuy en día los pagesos de la nos-

tra terra; *ha be trescientos*,—qu' es nostre *hi ha bé trescents; la ora, á les hores; con tú, ab tú*, etc., etc., etc.

Es donchs lo cas que en la llegenda de dita collecció titulada «Alhadis del naçimiento de Jçe», que tant vol dir com narració del naixement de Jesús, en la qual ab ingenuitat y candor sols comparables als de nostres cuentos y rondallas populars, se referéixen molt gentilment los fets més importants de la infancia del Redemptor, hi llegí ab gran sorpresa lo que segueix: «Y después volvióse á los de beni Yçraile, y andaba entre ellos enseñándoles, y llamándoles al servicio de Allah, honrado es y noble; tanto que él hacía saber á los niños, y les adebinaba lo que ellos comían en sus casas, y lo que alzaban y les tomaban á sus padres.»

Héus' aquí donchs, que entre 'ls moreschs que visquéren en Espanya en los últims temps de la Etat mitjana, trobám expressament consignada una costúm popular que avuy en día está encara en ús. Y no vol dir axó que no sía més que de cinch sigles sa avior, de cap manera: considéres' lo género literari á que pertany lo document que 'ns ocupa; póses' esment en que es una narració popular que, com totas, de segur que avans d' ésser consignada per medi de la escriptura fou tramesa d' una á altra generació per medi de la tradició oral, y s' compendrá que es molt més, pero moltíssim més vella. ¿Quánt? Impossible determinarho, com y també si los mahometans la prenguéren dels orientals ó dels cristians, ó estos d' aquells; mes sía com vulga, no s' pot dubtar que fa ja molts sigles que lo meteix aquí que en terra de Morería, los petits se quedan meravellats quan véuhen que los grans, pera endevinar lo

que han menjat, ó han enxurat de casa seva, ne ténen prou ab olorarse la má ab que suáument los han colpejat lo front.

PER QUÉ DE LAS ABECEROLAS
NE DIHÉM LO JESÚS.

Ni es esta la única troballa que he fet en tal llibre. ¡Tantas n' hi he fet!.... És altra d' ellas una pertocant á nostres Abeceroles.

Tots sabéu que quan essent nins nos han preguntat: —¿Qué passas?—los qui sabían que ja anávam á estudi, havém respost plens d' orgull, si la pregunta se 'ns feya en los primers días en que pertanyíam al nombre d' aquells á qui s' dirigí 'l fabulista dihentlos:

Oh jóvenes amables,
que en vuestros tiernos años
al templo de Minerva
dirigís vuestros pasos;

tots sabéu bé, repetesch, que no responíam pas: —Las Abeceroles, ó mellor, las bassarolas,—puig seguint las lleys de la fonética catalana, suprimíam la primera vocal, y mudávam en *as* modificadas las *es* átonas, ó sía sens accent de tonalisació,—sinó «Lo Jesús.» Es dir, que passávam *lo Jesús*. Y déyam decididament *lo Jesús*, primer perque lo senyor mestre nos ensenyava á llegir la carta dihent: *Jesús: A. B. C.* etc.; y segon, perque en aquell diminut llibret, insignificant per son volúm, pero importantíssim per son contingut,

puig constituheix la clau pera penetrar en lo temple august de las lletras divinas y humanas, los signes que representan los sons articulats de que s' forman las paraulas, anavan precedits del monógrama de J H S, de una senzilla creu, ó de una diminuta figureta representant al fill de Deu, nin encara, benehint ab sa dreta lo mon que sostenía en la má esquerra.

Després tot d'una que he anat fent anys, he vist que no era sols en nostra terra hont se donava lo nom de *Jesús* á las lletras de la carta; ja que en la de Castella, pera ponderar la ignorancia d' un hom, si es que no sab lo *B a ba,* que lo meteix es que si diguéssem que no coneix las lletras, díuhen *no sabe el Cristus.* Y bé, donchs, ¿per qué, en compte de donar al conjunt de las lletras de nostre idioma lo nom format per las primeras de que s' compón; per qué, en compte d' imitar la práctica dels hebreus, que díuhen *Alefath;* dels alarbs, que díuhen *Abuched;* dels grechs, que l'anomenan *Alfabet;* dels llatíns, que deyan *Abecedarius:* per qué en lloch de emplear lo nom propi de *Abeceroles,* que es lo que li correspón, usám los catalans la paraula Jesús?

A esta pregunta que á dotzenas de vegadas me he fet, penso haver trobat resposta satisfactoria en la llegenda que 'ns ocupa.

Se diu en ella que la Verge María acompanyá á son caríssim fill á un mestre d' escola, pregantli molt encarescudament que volgués ensenyarlo de lletra, y que havent est acceptat la comanda que pera més obligarlo, li feu aquella dihentli que l' pobre nin era orfe de pare, al indicarli que anés repetint lo nom de las lletras, quals figuras li anava mostrant, li digué l' ignoscent infantó:

«—¡Oh mestre! ¿Qué es l' abuched?»

A lo que l' interpelat respongué:

«—Ves repetint lo que jo diga, que tú á mí no m' has d' ensenyar.»

«—¡Oh mestre!—digué 'l nin, ab gran sorpresa de qui pretenía ensenyarlo.—Te fas sabedor de que l' *alif* es lo nom d' Allah; la *be* representa la eternitat de Deu; la *he*, el *guen*, y el *zey*, una vall de l' Infern, Deu d' ell nos guard.....; lo *tta* un arbre del paradís que s' anomena *ttobe*, de ramas tant llargas y frondosas, que no hi ha en lo paradís, palau á que no dónen sombra protectora, essent tot ell rublert de perlas, rubís y diamants; lo *ye* la má de Deu extesa damunt sas criaturas totas, etc». y aixís va explicant lo significat místich de quiscuna de las lletras del abecedari alarb.

Que la llengua parlada per los qui, desprès d' haverse apoderat de nostra terra, permanesquéren vuyt sigles entre nosaltres, pertany á la familia de las Semíticas, no tinch que dírvosho, puig ho sabéu com jo: que de la meteixa familia forma part la que parlava l' poble de Deu, vos es igualment notori. Donchs bé, las lletras del *alefat*, ó sía del abecedari hebreu, ténen també un significat, essent la primera anomenada *Alef*, que correspón á nostra *A*, representació de la Creació y la última *Thau*, de la mort, de la meteixa manera que las *Alfa* y *Omega* dels grechs, que com hauréu vist á dotzenas de vegadas, ab la *Xi* y la *Rho* unidas, monógrama de Crist, expressan lo principi y lo fí de totas las cosas.

Ara bé: tenint en compte tots los referits precedents, no podría ésser molt bé, que careixent los signes de nostras abecerolas de valor ideológich, com succeheix ab las lletras dels idiomas á que 'ns havém referit, no volent los cristians de Castella y de Catalunya ésser menos baix lo punt

de vista religiós, que 'ls juheus y los alarbs, ja que pronunciant la *A*, res deyan que fés referencia á la idea de Deu ó de Creació, determinássen encabessar los respectius abecedaris de llurs llenguas ab lo nom de Jesús, fill de Deu, Deu com ell meteix, y en tal concepte principi y fi de totas las cosas?

Me guardaría plá bé d' assegurarho; mes penso que convindréu ab mí en que ma presumpció no está del tot destituhida de fonament.

GAYETÁ VIDAL DE VALENCIANO.

LO DIMONI EN LOS CUENTOS POPULARS.

DIRIGINTME á lectors aficionats als estudis folk-lórichs, he de suposar que per poch que s' hajan fixat en los cuentos, que tant abundan, de la aparició del esperit maligne als homens, no 'ls hi haurá passat inadvertit que quasi en tots ells es deguda á llur falta de confiansa en la bondat divina, al oblit ó menyspreu de las prácticas religiosas, quan no es á conseqüencia de llurs vicis ó de llurs passions desenfrenadas. Diferents son en axió de la generalitat de las rondallas ó cuentos populars, en los que s' hi traslluhéixen variats simbolismes, campejant en tots ells la imaginació y l' sentiment; peró raras vegadas lo cálcul encaminat al logro de fins morals, com succeheix en los dalt expressats.

Es evident que així los poetas com los fundadors de religions, en tots los paíssos y en totas las épocas, han ocultat sabias máximas y saludables medis pera reprimir las passions humanas baix lo vel de la ficció; veyentse en los mitos de totas ellas representada la eterna lluyta entre lo principi dispensador de tota classe de bens y l'maléfich geni orígen de totas las calamitats que afligéixen á la progenitura d' Adam.

No entraré á fer esment dels mitos que tenían semblant carácter en lo politeisme grech y romá, ni de las formas que l' esperit maligne revesteix en las creencias actuals dels diferents pobles de la terra, puig mon objecte es arribar solzament á la deducció de que los moralistas cristians no han pogut lliurarse en absolut de la influencia de las antiguas tradicions; que en aquest punt han sigut imitadors ó continuadors del referit sistema. Pera açó bastará referirme als exemples presentats á la imaginació del poble en llibres y sermons; encara que precís es confessar que la oratoria cristiana va prescindint, cada día més, de descripcions terroríficas, obrant en açó molt discretament, puig no hi ha dubte que es mellor convéncer que espahordir; que la convicció s' arrela, mentres que l' pahor desapareix al cessar lo incident ó al esborrarse la imatge ó la impressió que l' ocasiona.

Casualment me facilita aquest traball un volúm que acabo de fullejar, publicat ab lo títol de *Font Mystica*, etc., á principi del sigle passat, per lo P. F. Francesch Baucells, y reimprés en 1737, en Barcelona, en la estampa y llibretería de Joseph Giralt, plassa de Sta. Agna; adicionat per los P.P. missionistas de Sant Miquel de Escornalbou, á quin col-legi y seminari l' autor havía pertenescut (1).

A continuació dels exemples que traslado, copiats de entre los molts que en dit llibre se tro-

(1) En lo capítol *Preocupacions*, de ma ETHOLOGÍA DE BLÁNES, vaig esmentar l' ús de fer la senyal de la creu en la boca qui badalla, atribuhintho á precaució pera evitar que lo mal esperit entre en lo cos. L' orígen de semblant costúm, segons l' autor dalt citat, es lo següent:

«En l' any 590 succehían en Italia moltas precipitadas morts, y entre altras senyals que precehían, era estornudar ó badallar: y

ban, n' hi posaré dos deguts á la tradició oral, primicias del arreplech que m' proposo ferne, si tinch temps y lleura, com vulgarment se diu.

1.—«D' esta manera li succehí á aquell miserable home en certa part de França, que olvidat de Deu N. S. y de la sua ánima, se trobá en una ocasió, ab altres amichs, en una taberna, entre alegrías mundanas menjant y bebent desordenadament; comensáren á parlar de varias y diferents cosas, y entre ellas una que era, qué hi havía desprès de esta vida. Digué un atrevidament:—«Aquí nos portan entretinguts de que las ánimas ténen, desprès d' esta vida, altra». Se riguéren del desatino que deya; y ab açó arribá un home allí, los preguntá de qué tractavan, y respongué aquell desllenguat lo meteix que avans havía dit, y proseguí, sense fré ni temor de Deu, dihent:—«Y en veritat que si hi havía algú que m' comprás la mía ánima, la vendría pera convidar als meus amichs.»—«Jo la compraré», digué lo qui havía arribat. Ajustat lo preu, pagá lo que havían concertat, y comprá més menjar y beure pera tots. Arribá ab aixó la nit, y lo qui havía comprat l' ánima digué: «Ja es temps que s' retire cada qual á casa seva, pero avans m' havéu de dir y traure d' un dubte, y es: un que compra un cavall encellat, no es també súa la cella y 'ls demés ornaments?»—«Sí», responguéren. Alasho-

veyent los cristians la desgracia fatal de tantas morts repentinas, acudíren al remey de la Santa Creu (sens dubte ab instint superior), fentse creus en la boca aquell que s' temia de mort sobtada al comensar á badallar, y als que estornudavan deyan los presents:—Deu te valga; y ab aquestas santas precaucions cessá aquella plaga ó desditxa; continuantse l' ús y costúm d' estos espirituals remeys santament en nostres temps, etc.»

ras digué ell:—«Puig havéu de saber que jo so lo dimoni; aquet desditxat y miserable m' ha venut la sua ánima, y axí mana lo Altíssim Deu, que en cos y ánima vinga en ma companyía»; y dihent estas paraulas, l' alsá en alt y desaparegué, sepultantlo en los calabossos del infern, hont estará cremant y rabiant mentres Deu será Deu, per tota una eternitat.»

2.—«Arribá de camí un amo en sa casa, y luego que entrá en ella, cridá á son criat; ¿pero cóm? Ab estas paraulas escandalosas:—«Vina ací, dimoni, descálsam'.» Apenas acabá de pronunciar las tals paraulas, quan de repent vingué un ferocíssim dimoni del infern, y descalsantlo, lo llançá en terra; y alashoras digué lo senyor de la casa: —«No ab tú, sinó ab mon criat he parlat». Y li digué lo dimoni:—«Jo lo meu nom vaig ohir, y ohintlo acudo ahont me cridan.»

3.—«Conjurava un sacerdot una vegada á un endemoniat que estava possehit de tres dimonis, y á la força dels exorcismes los hi feu confessar llurs noms.—«Som tres germans (digué un d' ells) que estám en aquest home; jo m' anomeno *tanca lo cor*, que tinch per ofici tancarli lo cor pera que no s' arrepentesca de sas culpas; peró, si se m' escapa, entra mon germá, que s' anomena *tanca la boca*, pera que encara que s' arrepentesca se cuyda ell de tancarli la boca pera que no s' confesse; peró per si acás á aquest se li escapa, entra l' altre germá, que s' diu *tanca la bossa*, que té per ofici fer que encara que s' haja confessat y arrepentit, no restituhesca lo del próxim, y aquest sí

que guanya innumerables ánimas, encara que nosaltres ne portám algunas al infern; peró aquest no té número las que pert.»

4.—«Refereix Sant Gregori, Papa, que una religiosa, desitjant menjar una lletuga, baixá al hort, la prengué y se la menjá, y ab açó quedá possehida del dimoni. Acudíren á ella luego per socorro, y exorcisantla un sirvent de Deu, en virtut dels exorcismes parlá lo dimoni, y digué:—«Quína culpa tinch jo? estava assentat en la lletuga, s' olvidá ella de donar la benedicció y fer lo senyal de la creu; si hagués fet lo que li tocava avans de menjar, no hauría jo entrat en son cos; ans acorregut, m' hauría ausentat ab lo senyal de la santa creu».

5.—«Moltas horas havía passat un pescador en la platja sense agafar res, y amohinat per los ardents raigs del sol, y encara més per la necessitat de portar algun auxili á la seva familia, hagué de exclamar:—«Donaría mon fill al dimoni, pera fer una bona pesca».—«Donchs la farás», digué un subjecte, que de improvís se li presentá, y ab un accent estrany que espahordí al pescador, y desaparegué.

Durant lo día ni en tota la nit lo pescador no lográ apartar del pensament aquellas paraulas, que li semblavan una amenassa, de quins efectes havía de ser víctima lo seu fill; axí fou que quan se n' aná á pescar, volgué que aquell lo seguís, temerós de que durant sa ausencia no li esdevingués alguna desgracia.

Arribant á la platja, tiráren l' aparell al mar, y, al poch rato, notáren que l' cim de la canya se torcía molt, senyal d' haver fet una bona pesca

La forsa dels dos era quasi insuficient pera fer seguir lo peix, ab tot y no donar las estirgassadas de costúm. Poguéren per fi acostarlo á la platja, y, quan lo cap tocá en lo sorral, se quedáren admirats. ¡Tanta era la grandaria, d' ells may vista, d' aquell peix! Seguíren tirant, y quan ja lo tenían en terra, lo noy, pera fer més forsa, hagué d' acostarse tant al peix, que aquest obrint la boca, li agafá una cama, y se n' aná lliscant suáument cap al mar. Ja estava á punt de desaparéixer ab sa presa, quan veyent lo perill en que son fill se trobava, lo pescador digué: «¡Jesus, María y Joseph, ajudáume!» y l' peix s' enfonzá súbitament, tornant lo noy á terra, ab lo susto que es de presumir, peró sense rebre lo menor dany.»

6.—«Una vegada era un barber que havent passat molts días sense veure cap parroquiá, se trobava en grans apretos pera mantenirse, y enrahonant ab la sua muller de tant trista situació, exclamá: «Voldría tenir á quí afeytar, encara que fós al dimoni». Al poch rato, estava dret á la porta de la botiga, quan vegé que s'dirigía envers ell un senyor que li era desconegut, y pensá: «Pot ser que m' fassa guanyar alguns diners, que prou falta m' fan.» En efecte, lo senyor li digué:—«¿Podríau venir á afeytarme á casa meva?»—«Tot seguit», respongué l' barber. Entrá á la botiga, y, provehit de tot lo seu aparell, seguí després al nou parroquiá per carrers y carrerons, fins que aquell obrí una porta y entráren en un gran edifici.—Tancá la porta ab clau, y entráren en un altre departament, repetint la meteixa operació en quatre pessas que haguéren d' atravessar pera arribar á un salonet, hont vegé amanidas damunt

d' una tauleta, bacinas de plata y finíssimas tovallolas. Lo senyor s' assentá, y l' barber, després de fer los preparatius usuals, vuydá l' aygua calenta de que anava provehit en una bacina, y comensá á remullarli la barba; pero, apenas l' aygua li tocá á la cara, lo senyor, aixecantse enfurismat, exclamá: «¡Bé n' tinch prou de calor!» Lo barber, en mitj de la sorpresa que açó li causá, vegé llavors per una porta vidriera que en lo aposento inmediat hi havía una gran fogarada, quins efectes ell no sentía; y excusantse ab bons modos, s' acostá á la taula y substituhí l' aygua tebia, per la que contenía un preciós jerro de porcellana.

Ja afeytat, lo senyor obrí un calaix, tragué un grapat de monedas d' or y preguntá al barber si tenía hónt posarlas. Aquest extengué damunt la taula un mocador, y al ohir lo drinch de las monedas, lluhentas com si acabássen de surtir de la seca, se passá las mans pe'ls ulls pera persuadirse de que estava despert.

Aquell senyor li aná obrint, d' una á una, totas las portas, fins que l' deixá al carrer, sense fer cás dels cumpliments ni de las reverencias del barber, que no sabía cóm demostrarse agrahit á tanta llarguesa. Quan arribá á casa seva, digué molt joyós á la muller:—«Ja hem eixit d' apretos per algun temps.»—«¿Cóm es aixó?» preguntá ella.—«Míraho», li respongué, posant lo mocador damunt la taula. La dona desfeu los nusos del mocador, y ¡oh sorpresa! ¡Las monedas d' or, s' havían convertit en bocins de carbó! Llavors recordá lo que la desesperació li havía fet dir, y entengué que era al dimoni en persona al qui havía anat á afeytar.»

JOSEPH CORTILS Y VIETA.

CANSONS CATALANAS
APLEGADAS EN LA COMARCA D' URGELL (1)

I.
LA PROMESA

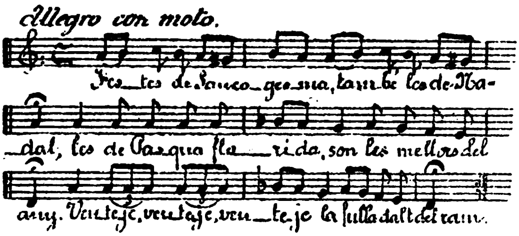

Festes de Sancogesma,
També les de Nadal,
Les de Pasqua florida,
Son les mellors del any.
RESCOBLA. *Venteje, venteje, ventejc,*
La fulla dalt del ram.

Y á la primera festa
A Barcelona van:

(1) Pera no alterar lo característich d' estas cansons, las deixém en llur meteixa ortografia, que difereix bastant de la seguida en lo text y en tots los traballs de l' ASSOCIACIÓ.—(*Nota de la* DIRECCIÓ).

En sé á mitja carrera,
N' encontre al seu company.
Venteje, etc.
Li diu—Deu lo guart, Pere—
Li diu—Deu lo guart, Joan,
Diu que casen l' Antonia
La que us estiméu tant.
Venteje, etc.
Arri, muleta parda,
Tráumen d' aquest trevall,
Te n' daré de civada
A casa l' meu company.
Venteje, etc.
La gent del matrimoni
La escala van pujant,
Son pare s' passejae
Sala amunt, sala avall.
Venteje, etc.
Se gire devant, darrera,
Les llágrimes cara avall:
Se n' aixugue la cara
Ab un mocadó blanch.
Venteje, etc.
—Jo vinch per avisarte;
Ja sabs que no t' vuy mal.—
La gent del matrimoni
L' escala van baixant.
Venteje, etc.
De tants que n' hi havie
Ningú va dí á Deu siau,
Sino lo de darrere
Que n' era l' seu company.
Venteje, etc.
Festes de Sancogesma,
També las de Nadal,
Les de Pasqua florida

Son les mellors del any.
Venteje, venteje, venteje,
La fulla dalt del ram.

II.

LA PUVILLETA.

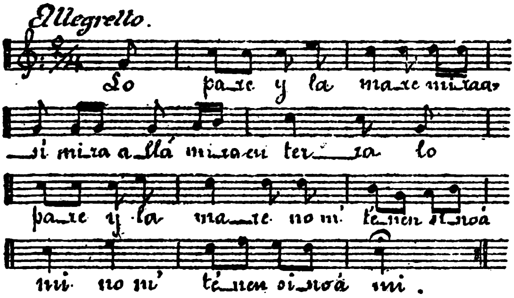

Lo pare y la mare
No m' ténen sino á mí;

Me n' fan aná á la *escuel*a
A apendre de llegí.

Lo mestre que m' ensenya
S' ha enamorat de mí.

Me n' diu á cau d' orella
Que s' vol casar ab mí.

—So massa petiteta,
Que no l' sabré serví.—

—Farás com fan les altres,
Qu' assó m' agrade á mí.

Farásne xocolata
Pera tú y pera mí.

Al hortet del meu pare
N' hi roden tres molins.

L' un de safrá y canyella,
L' altre de fideus fins,

L' altre de xocolate
Per pendre al dematí.

Pararás taula blanca
Del bon pá y del bon ví,

Al mitj una cadira
Pera sentarme á mí,

A cada cap de taula
N' hi plantarás un pí,

Després d' un pí una rosa,
La rosa del jardí.

Rescobla. *Mira assi, mira allá, mira en terra.*

III.

LA FILLA DEL REY DE FRANÇA.

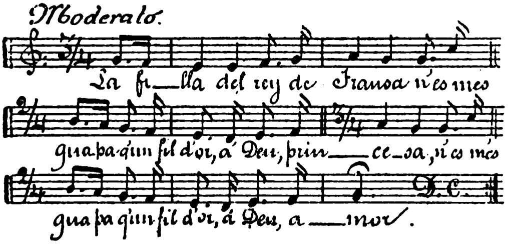

La filla del rey de França
N' es més guapa qu' un fil d' or;
A Deu, princesa,
N' es més guapa qu' un fil d' or;
A Deu, amor.

Sa mare la pentinave
Ab una pinteta d' or.
A Deu, princesa, etc.

Sa tía los hi triave
Los cabells de dos en dos.
A Den, princesa, etc.

Sa padrina 'ls hi lligave
Ab un floch de nou colors
A Deu, princesa, etc.

Son germá se la mirave
Ab un ull tot amorós.
A Deu, princesa, etc.

—Si non fóssem *germanitos*
Nos casaríam los dos.
A Deu, princesa, etc.

S' agarren mano por mano,
A missa se n' van los dos.
A Deu, princesa, etc.

Quan arriven á l' iglesia,
Los altars fan resplandor.
A Deu, princesa, etc

Quan prénen aygua beneyta
La pica se n' torne flors.
A Deu, princesa, etc.

Lo capellá que diu missa
Ja n' ha perdut la llissó.
A Deu, princesa, etc.

Los escolans que l' ajuden
No n' hi sáben dá rahó.
A Deu, princesa, etc.

S' agarren mano por mano,
A fira se n' van los dos.
A Deu, princesa, etc.

Al *entrando* de la fira
En fan tracte un mocadó.
A Deu, princesa, etc.

N' hi demanen trenta lliures,
Ell ne dona trenta dos.
A Deu, princesa, etc.

IV.

LO XERET.

Una cansó n' vuy cantá,
No fá gayre qu' es dictada,
Tracte d' un fadrí de Valls
De la primera volada,
        Que se n' diu de nom
        Pere Maco de la Bepa,
        Que se n' diu de nom
        Pere Maco de tothom.

Ja se n' marxe cap á Valls,
Un Capitá n' encontrava.
        Ja n' hi diu assó,
        Si n' volía sentar plassa;
        Ja n' hi diu assó,
        Si n' volie ser tambó.

—Jo de tambó no n' vuy sé,
Pero de soldat, encara.
    —Exmen del devan
    Que no arrives á la mida,
    Exmen del devan
    Que no te n' fassas més gran.—

Ja se n' marxe cap á Reus,
Ja n' trove una barraqueta,
Ne fa un glopet d' ayguardent
Al radere una coqueta.
    Tot desesperat
    Que no arribave á la mida,
    Tot desesperat
    Qu' á la mida no ha arrivat

Ja se n' marxe carré avall,
Ja n' veu sa mare á la porta;
Quan sa mare lo vejé,
Ella que á plorá' se n' posa.
    —Mare, no ploréu,
    Si no, me n' iré de casa;
    Mare, no ploréu,
    Que may més no me veuréu.

De boloni prou ho ets,
Encara ho es més ton pare:
Quan sent parlá del seu fill
Una gran boca n' badae.
    Pera talláli l' xeret,
    Volía portar pistola;
    Pera talláli 'l xeret,
    Esgarrapáuli l' barret.

V.

CANSÓ DEL POBRE.

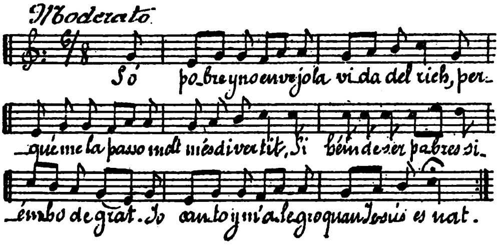

Só pobre y no envejo
La vida del rich:
Perque me la passo
Molt més divertit.
    Si hem de ser pobres,
    Siémho de grat.
    Jo canto y m' alegro
    Quan Jesús es nat.

Al dematí m' llevo,
Me n' vaig á la font;
Me n' rento la cara,
Y es fora la son:
    Lo rich no ho fá aixís
    Perque no es llevat.
    Jo canto y m' alegro
    Quan Jesús es nat.

Lo rich se n' da pena
D' aná' apedassat:

Lo pobre, qu' es pobre,
Se n' té per honrat.
Si hem de ser pobres,
Siémho de grat.
Jo canto y m' alegro
Quan Jesús es nat.

Lo rich surt de casa
Tot enrabanat,
Ab sabata ó bota
Y l' coll ben planxat.
Al meu coll de planxa
No n' hi ha tocat.
Jo canto y m' alegro
Quan Jesús es nat.

Capons y pollastres
Es menjá de rich;
Y molts están magres,
Que no 'ls fá profit.
Més profit fá al pobre
Un bon tros de nap.
Jo canto y m' alegro
Quan Jesús es nat.

De dobles de quatre
No n' he vistas may,
Vaig per les montanyes
Sense cap trevall.
May cap moliné
M' ha perdut lo sach.
Jo canto y m' alegro
Quan Jesús es nat.

Joseph y María
Pobres váren ser;

María filave,
Sant Joseph fuster;
Si hem de ser pobres,
Siémho de grat.
Jo canto y m' alegro
Quan Jesús es nat.

VI.

LA FUGIDA Á EGIPTE.

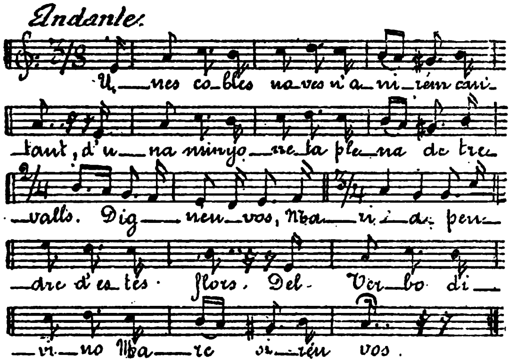

Unes cobles noves
N' anirém cantant
D' una minyoneta
Plena de trevalls.
Dignéuvos, María,
Pendre d' estes flors,
Del Verbo divino
Mare siréu vos.

Anémon, Joseph,
Anémon, espós,
Anémon á Egipte
Sense fer repós.
Preném avería,
No vuy aná á peu;
Prou tristó n' tenía
De deixá á Betlem.
Pel camí n' anaen
Molt atribulats,
N' encontren un home
Que n' sembráe blat.
—Deu lo guart, bon home,
Lo bon sembradó.
Anéusen á casa,
Portáu lo falçó.
Seguéulo, bon home,
Seguéulo aquet blat.
—¿Cóm lo segaría
Si encara no es nat?
Com al patge mane
La Verge María,
Se n' va promptament
A buscá l' ahina.
Quan lo patge arrive,
Ja l' trove conrat.
—Feu una garbereta,
Que m' vuy amagar.
Malvat rey Herodes
Que m' vol agafá;
Si Herodes passáe,
Diguéuli vritat.
—Deu lo guart, bon home,
Lo bon segadó:
¿Heu vist una dona
Ab lo Redemptor?

Ell n' hi responie
—Una n' va passá,
Com aquest blat
Anae á sembrá.
— Assó fa nou mesos,
No déuhen ser ells;
Tornémon á casa
Ab tota la gent.
Que l' camí qu' hem fet
No 'ns ha aprofitat,
Mos hem cansat molt
Y res no hem trovat.—
Malvat rey Herodes
Va mudá d' intent.
—Busquém lo conrat,
Podé l' trovarém.—
La Verge María
Assó va sentí,
En pren son fillet
Y corre á fugí.
A la gavernera
Váreus amagá,
Va la perdigana
Se n' pose á cantá.
Entre l' rey Herodes,
L' anae á buscá,
Malaix María
Lo cap y l' seu cant.
No puch pensar més
En esta oració;
Me n' agarrarie
Una gran tristó.

VII.

LA SAMARITANA.

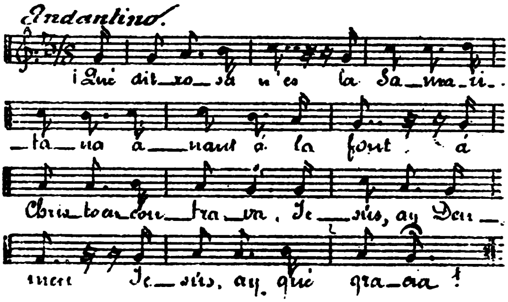

¡Qué ditxosa n' es
La Samaritana;
Anant á la font
A Christo encontrava!
Christo li digué:
Si me n' vols dar aygua.
—No pot ser, Senyor,
Que m' coste de traure,
Lo pou n' es molt fondo,
La soga no baste.
—Prou me 'n donarías
Si t' endevinava
Que n' tens tres galans;
Los dos son á casa,
L' altre pe' l camí
Que t' espere l' aygua.—
Ella arriva á casa,
Tot ho despatxava

—Fugíumen, galans,
Fugíumen de casa;
Trobat un profeta
Que m' ha confessada.—
—No sigue l' dimoni
Que t' haje enganyada.
—No n' era l' dimoni,
No n' feye la cara.—
Ella pren lo canti,
A la font tornava:
Ne plega una pedra,
Los pits se n' pegava.
Ja n' sent una veu
Que del cel baixava:
—Si no hi tornes més,
Estás perdonada:
Y si hi tornes més,
Estás condempnada.

—

RESCOBLA.

Jesús, ay Deu meu,
Jesús, ay qué gracia.

VIII.

(Encara que publicada en la *Veu del Montserrat* (núm. del 25 Juliol de 1885), repetesch aquí la preciosa cansó de Santa Magdalena, pera que l' lector la tinga á la vista si vol ensajarhi la música, que quasi es digna de la lletra, y es dir molt. —J. S. *Pbre.*)

SANTA MAGDALENA.

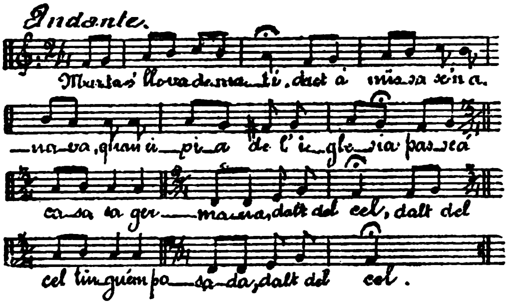

Marta s' lleva dematí,
Dret á missa se n' anava,
Quan eixía de l' esglesia
Passa á casa sa germana.
—Deu te guart, la Magdalena.
—Deu te guart, germana Marta.
—¿Que no has anat á sermó?
—En tal cosa no pensava.
—Véshi, véshi, Magdalena,
—Qu' es cosa que t' convé ara;
Que n' predica un jovenet,
Bon Jesús s' anomenava.
Magdalena se n' hi va,
Sota la trona s' posava.
Al primer mot de sermó,
Magdalena suspirava:
Al segon mot de sermó,
Se n' tira l' vel á la cara:
Al tercer mot de sermó
Magdalena cau en basca.
Al acabar lo sermó,

Lo bon Jesús se n' va á casa:
Lo segueix la Magdalena,
Lo segueix de passa en passa.
A casa del Fariseu
Té Jesús taula parada:
Magdalena se n' hi va,
Sota la taula s' posava:
Las llágrimas que li queyan
Los peus de Christo rentavan;
Ab la seva cabellera
Los peus de Christo aixugava.
—¿Qué fas aquí, Magdalena,
Tant trista y desconsolada?
—Aquí vinch, lo confessor,
Si voldríau confessarme.
—Espérat, la Magdalena,
Prompte estarás confessada:
Te n' haurás d' anar set anys
Al desert de la montanya;
Menjant herbes y timons,
Allí farás vida santa.—
Al cap de aquestos set anys
Magdalena se n' va á casa:
Quan ja n' era á mitj camí
Una fonteta n' enquantra:
Magdalena se n' hi va
Y cara y mans se n' rentava.
—¡Ay, mans, quí us han vist y us véuhen,
Qu' estáu tant desfigurades!
Solíau portá' anells d' or,
Manillas y arrecadas.—
Ja n' sent una veu molt fonda:
—Magdalena, ¿qu' has dit ara?
—Si per cas jo so pecat,
Penitencia m' sía dada.
—Set y set farán catorze:

Al desert de la montanya,
Menjant herves y timons,
Allí farás vida santa.—
  Al cap d' aquestos set anys
Magdalena ja finava:
Los ángels li feyan llum,
La Verge l' amortallava.

RESCOBLA

Dalt del cel tinguém posada;
Dalt del cel.

IX.
SANT MAGI.

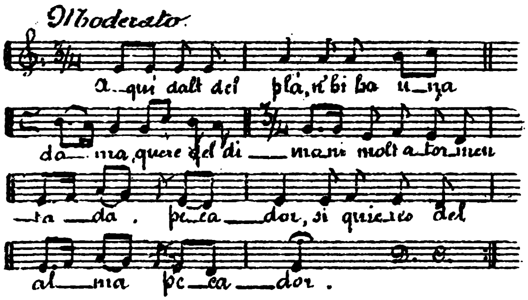

Aquí dalt del plá
N' hi ha una dama
Qu' era del dimoni
Molt atormentada.
Lo dimoni diu
Al cor de la dama:
—No m' mouré d' aquí
Que Magí no ho mane —

Búsquen á Magí
Per quelles montanyes;
Lo váren trová
A la cova santa,
Que n' pregave á Deu
Per la seva mare,
Que li alcansás
Lo que li demane,
La gloria del cel
Qu' es gloria molt santa.
  Lo van rossegar
Per quelles montanyes:
Quan son baix del plá,
Allí reposáren.
—Ara prou beuríam
Si tinguéssem aygua:
Tú, Magí, qu' ets sant,
Fesne un miragle.—
Magí s' agenolla
Ab les mans plegades,
Ab lo gayatet
Quatre colps pegave;
Súrten quatre fonts
Fresques y gemades:
—Bevéune, minyons,
Bevéune del aygua,
Cura de dolor
Y febres quartanes:
Qui tinga algun mal
Vinga á visitarles.

RESCOBLA.

Pecador,
Si quieres del alma;
Pecador.

NOTAS.

Aquestas cansons procedéixen quasi totas d' Urgell, y desempenyan un paper interessant en la vida de la gent femenina d' aquell país: son la seva comedia, la seva ópera, quasi la seva única diversió.

Per això se las ensenyan mútuament y las aprénen ab viu interés y ab pasmosa promptitut; perque hi posan tots llurs cinch sentits. Véus' aquí per qué s' perpetúan en aquella terra ab tota llur vida, y durarán fins que la introducció de novas costums los porten novas y variadas diversions, que no serán ni tant morals, ni tant poéticas.

Aquella gent senzilla pren pe' l serio aquestas cansons, especialment las religiosas, que son pera ella un segon Evangeli. Per això meteix exercéixen allí verdadera y benéfica influencia. Ja compendrá l' lector que això es en poblacions petitas, y en personas que no sáben llegir.

La cansó de *La Promesa* y la de *La Puvilleta* semblan compostas expressament pera diversió de las cullidoras d' olivas, que ab ellas encantan lo temps durant la monótona feyna del cullir. Això indican llurs *rescoblas*:

Venteje, venteje, Venteje
La fulla dalt del ram:

y

Mira assí, mira allá, mira en terra:

com si digués: *Canta, mes sens perdren feyna.*

La del *Xeret* se sol cantar á la posta del sol: es jocosa y correspon al estat d' alegría en que s' tro-

ban las cullidoras al veure que per moments s' acaba llur tasca. Al dir:

Esgarrapáuli l' barret,

plegan las borrassas y se n' van á casa á refer llurs forsas ab un sopar extremadament sobri y á regalarse ab la delicia d' un descans tant ben afanyat.

Podría enriquirse nostra literatura ab la artística descripció de las costums d' Urgell, y molt singularment ab la pintura d' uns típichs y hermosíssims carácters que allí he vist; reliquias preciosas d' una generació forta que s' acaba per moments.

Salta á la vista que la cansó de *La Promesa* es mutilada; y la del *Pobre*, moderna.

JOAN SEGURA, *Pbre.*

RESPOSTAS

AL

INTERROGATORI FOLK-LÓRICH.

En Juliol de 1886 dirigí lo Consell de la Secció de Folk-Lore Catalá á tots aquells delegats de la Associació y altras personas de Catalunya que cregué més indicadas, la Circular que al revers se continúa. Avuy, ab ocasió de publicar lo present volúm quart de nostra *Biblioteca popular* folk-lórica, creyém oportú comensar á traure á llum també las respostas rebudas, esperant que aixó animará á tots aquells, que encara no las han donadas, á ferho lo més aviat possible. Entretant, just es fer públich nostre més viu agrahiment als qui han correspost als desitjos del Consell, enviant las respostas que transcribím á continuació.

A ellas ha cregut lo infrascrit que podia agregar també un petit vocabulari, fruyt de sas excursions per las voras del Ebro, que extrau de la relació que de las meteixas té feta, per creure que será aquest lloch més apropiat y en vista de que altres consocis han presentat llistas consemblants. Si ab aquest exemple, los delegats que están escampats per tot Catalunya s' animan á enviar vocabularis de llurs respectivas encontradas, gran será la ventatja que aixó podrá reportar al futur Diccionari de la llengua catalana.

Barcelona, 1.er de Maig de 1887.

Lo Director de publicacions,

Ramon Arabía y Solanas.

10

CIRCULAR.

Barcelona de Juliol de 1886.

Sr. D...

Molt Sr. nostre y de nostra més distingida consideració: ab l' objecte d' estudiar tot quant se refereix á la vida íntima de nostre poble en lo que té de més peculiar y característich, s' organisá fa poch més d' un any en la ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA una Secció especial, nomenada de *Folk-Lore Catalá.*

Entre 'ls traballs que de bon comensament s' imposá dita Secció, figura en lloch preferent l' arreplech de materials, que, degudament ordenats y entre sí comparats més tart, pugan donarnos perfecta idea del especial modo de sentir y de pensar de las diversas encontradas de nostra estimada Catalunya.

Basada en l' amor á la terra y en lo llohable desitj de ferla conéixer en tot lo que val

als propis, als estranys, á la posteritat,

com nos senyala Aribau; no hi ha cap dubte de que la tasca que 'ns proposém ha d' ésser profundament simpática á tots los qui de cor s' interessen per nostre renaixement y regeneració.

A ells donchs apelém ab la major confiansa; á totas aquellas personas de bona voluntat, que per trobarse escampadas per tot Catalunya y en contacte contínuo ab lo poble, poden mellor que ningú apreciar eixas manifestacions genuínas del sentiment y saber populars y consignarlas d' un modo fidedigne y auténtich en ordenat aplech.

A est fí va endressat l' adjunt interrogatori, es á dir, á introduhir cert ordre y unitat en los traballs. Com la materia es molt vasta, pera comensar no havém considerat convenient enclóurehi tots los extrems. Sols hi figuran donchs los que havém cregut més interessants ara per ara

ó bé de resposta més fácil y breu. Això no vol dir, no obstant, que no puga V. donar també datos sobre altres capítols análechs, si aixís pot ferho y ho creu d' interés pera l' objecte exposat; com tampoch, al formular nostras preguntas, preteném exigir que s' responga á totas y cada una d' ellas. Cada hú que fassa lo que bonament puga; per poch que sía, molt n' hi será grat per part nostra y de nostra mare Catalunya.

A mida que 'ls datos recullits ho permétian, se 'ls hi donará publicitat, valentnos pera això d' algun dels nombrosos y acreditats medis ab que compta la Associació d' excursions Catalana, especialment en sa *Biblioteca popular*, dedicada exclusivamente al *Folk-Lore Catalá*, de la qual van ja donats al públich tres volums, rebuts ab la més favorable acullida. Excusat es afegir que la Associació contrau desd' ara lo compromís de fer constar sempre y en lloch de preferencia lo nom de tots los col-laboradors que hajan volgut secundarla en sos propósits.

Comptant á V. entre aquestos, nos permeterém encara recomanarli que fassa conéixer l' adjunt interrogatori á totas aquellas personas d' eixa comarca, entussiastas é idóneas, que crega V. pugan cooperar al objecte, y qual nom y adressa, en cas necessari, li estimarém que 'ns fassa saber, á fí de poder invitarlos també directament á pendre part en nostra tasca.

Pera tot quant se refereixi á la present, pot V. dirigirse al domicili oficial de la Associació d' excursions Catalana ó al del Director de publicacions de la meteixa (Portaferrissa, 13, 3er, dta).

Anticipantli las gracias més expressivas, nos oferím de V., ab aquesta ocasió, atents y afectíssims S. S.

q. b. s. m.

Lo Consell del *Folk-Lore Catalá:*

Gayetá Vidal de Valenciano, *President.*—Ramon Arabía y Solanas, *Vocal per la Directiva.*—Manuel Giralt y Vila, *Secretari.*

INTERROGATORI.

1.er—Noms que portan las partidas d' eix terme municipal

Se fará constar si dits noms provénen d' accidents del terreno (montanyas, rieras, torrents, etc.), ó d' haver tingut efecte en ellas algun fet históric ó tradicional, ó d' existirhi algun edifici important (convent, ermita, monastir, hostal, etc., etc.)

2.on—Costums populars.

Comprén est capítol las festas majors, ab las cosas més características de las meteixas; aplechs, vots de pobles ab los motius perque fóren establerts; ceremonias típicas ab que s' celebran los bateigs, casaments y enterros; festas de barri, costums que s' observan en las épocas de las principals cullitas, cansons que s' cantan, etc., etc.

3.er—Literatura popular.

En est capítol van compresas las rondallas, cansons, proverbis, refrans, ditas, corrandas, comparansas y narracions de fets reals ó imaginaris que s'han perpetuat per medi de la tradició oral.

4.rt—Jochs de la infancia.

Es dir, aquellas en que s' entreténen los noys y las noyas en los primers anys de la vida, consignant lo nom que portan; describint la manera cóm s' executan, y acompanyant las cansonetas que s' cantan mentres se fan.

Nota.—Si es possible acompanyar la música ab que s' cantan ditas cansonetas y las cansons populars, s' agrahirá en gran manera.

N.º 1.

TUIXENT

(PROVINCIA DE LLEYDA.)

Encara que impotent pera fer absolutament res de bó ó que puga contribuhir á enaltir á nostra bona mare Catalunya, la forsa de ma voluntat pot més que l' temor de donar á conéixer mos defectes en lo present traball.

Comensaré ma tasca donant á conéixer lo nombre d' habitants de Tuixent, las tendencias naturals dels meteixos y la descripció geográfica del terme municipal.

Ans que tot, dech fer una advertencia respecte al nom de la població:

En lo segell de la parroquia apareix lo nom escrit ab una *i* en mitj de la *u* y la *x*, ço es, *Tuixent:* en lo del Ajuntament se troba sens la *i*, ço es, *Tuxent.*

En l' últim cens oficial se trobáren 652 ánimas.

La tendencia general dels fills de Tuixent es lo comers. Bona rahó d' aixó pot donar Catalunya entera, que compta, quasi en totas sas principals ciutats y en gran nombre de ciutats més petitas, vilas y pobles, á fills de Tuixent, tots dedicats al comers.

La República Argentina pot assegurar que pochs pobles d' Europa li haurán donat á proporció una colonia tant crescuda en tant pochs anys. En lo temps de vint y sis anys ha recullit cent vuytanta tuixents, dels que comensan alguns

á tornar á Catalunya pera passejar, altres definitivament; alguns havent fet regular fortuna.

Tuixent.—Poble situat al peu de la montanya de Prat, en una planella, elevada uns 20 metres sobre 'ls dos rius de Mola y Josa, que s' unéixen á mitj kilómetre més avall del poble, al S. O.

Las

PARTIDAS

que compta son moltíssimas y sols citaré las principals. Al E. se troban per lo camí de Gósul y per ordre las següents:

Regatell, *Passans* y *Mola*, en qual última partida, segons tradició, hi havía algunas casas d'est poble, habitadas, y en lo qual se conéixen encara restos d' una capella ó ermita, nombrada de Santa Ágata. Degut sens dubte á un vot de poble (cosa que no puch assegurar), los qui ténen terras en aquella partida fan festa lo día de la Santa. No s' póden donar detalls perque fou cremat est poble y arxius quan la guerra dels nyerros y cadells.

A la part dreta del camí de Gósul, E., se troba la montanya de *Plana-Fenerals*, destinada als cultius forestals, tant pera llenyas y fustas com pera pastura. Es un mont continuat, bastant ben plantat de pins y abets, magatzem d' est poble pera llenya y fusta. Es molt pendent y té alguns passos difícils; entre altres, lo *Pas del Ós*. A la part esquerra, s' troba la montanya de *Prat-Costassas*, aquesta destruida d' arbres, puig que fou tallada pera conduhir ab canonada una font al poble l'any 1854.

En la clotada entre Plana y Prat y barrejat ab lo camí de Gósul fins á Mola, hont se comensa la pujada de Coll de Mola, hi ha un riuhet, nomenat avuy *De Mola*, pero que antíguament sería

Regatell, nom de la primera partida. Té son orígen en las fonts de Las Feus, fonts en extrém sobrosas, cristallinas y frescas.

Al S., entre l' camí de Gósul y l' de Coll de Port, se troban las partidas de *Segaleras, Triadera*, *Esteladas* y *Puig de Montana,* part destinadas al cultiu y part incultas, essent aquestas plenas de rocals, alguns boixos y barballons (espígol). Al extrém d' estas partidas s' alsa la montanya de *Clot del Ós* y *Mitj Jorn,* continuada fins á *Coll de Port.*

A l'altra part de *Coll de Port* y en un punt del camí (terme de *La Coma*) S., anomenat *Apalladó*, per la guerra de la Independencia, una companyía de tropa espanyola portava presonera una forsa francesa. Allí, quasi al extrém de la pujada de La Coma, reposavan soldats y presoners, tenint los soldats las armas en pabellons, menos un timbaler petitet, que s' havía allunyat pera fer de ventre. En un moment donat, l' oficial major francés doná un crit, y 'ls francesos, estant segurament sobre avís, s' apoderáren de las armas, puig eran doble forsa que 'ls espanyols. Lo timbaler, al véures'als seus desarmats y que uns quants francesos se dirigían á éll, disparà sobre d' un d' ells, deixantlo cadáver, y acabant de pujar fins á Coll de Port, corrent com un llebrer, s' escapá.

Arribá prompte á Tuixent, donant part del succés. Inmediatament s' alsáren las campanas y al crit de *Via Fora*, isquéren tots los paysans útils; marxáren derrera dels francesos que passavan á la vista per la mitja falda del Mitj-Jorn; los atrapáren en la partida de Mola; féren molts presoners y alguns morts, rescatáren als espanyols, y los francesos que s' escapáren fóren completament

batuts y morts pe' ls gosulans en los espadats saltants de *Pedra Forca*. Créyan los francesos que detrás de Pedra Forca hi havía ja llur patria. Confonguéren esta montanya ab lo Creus ó Cadí (dels Alarbs).

Coll de Port, camí de Sant Llorens y Solsona, al peu de *L' Estivella*, montanya elevada com á dos mil metres sobre l' mar, extrém del Port del Comte per aquest costat, tranzitable sempre menos en temps de vents y neus. Si bufa fort lo vent, poca neu basta pera no poderlo passar.

Durant l' última guerra civil, los *puigs del Mitj-Jorn* se vejéren coronats de carlins baix lo mando del cabecilla Baró pera privar lo pas de Coll de Port á la columna del general Estéban; mes los canons del General desallotjáren als carlins desde l' Coll del Buch y Cim del Arp, empaytantlos al meteix temps dúas companyías á la bayoneta (18 d' Agost de 1875).

Al O. se troban las partidas de *Serras*, *Collás* y *Forcas*, devant del poble, en un turonet á l' altra part del riu de Mola y al S. O.

Los *Collás* y *Forcas* fou lloch destinat á las excucions de la justicia en temps dels alarbs.

Ademés hi há las partidas de *Gabarret*, *Coll del Buch*, *Plans* y *Burguera*, al extrém de las quals passa lo camí de Fornols per la Bugassa á Solsona.

Crech que *Burguera* deuría ser *Gorguera*, degut al riu que baixa cap á la Bausa, en qual punt de Burguera té alguns gorchs d' aygua.

Lo camí de la Bugassa pe 'l Querol á Solsona crech que fou obert pera portar canons d' artillería al Castell de La Seo l' any 1822.

Al N. se troban las partidas de *Vinyas*, *Solá*, *Sant Taló*, *Vinyals*, *Rodell*, *Rotsubirá*, *Espinal*,

Raseda y *Fita*. La primera y quarta déuhen llur nom á las vinyas que en temps antich s' hi cultivavan y de las quals se portava vi á Solsona. Per la primera y vorejant lo riu fins al Molí de Fornols, passa lo camí de Tuixent á Fornols y La Seo, O. *Rodell* crech que deu son nom d' orígen á la estructura que té. Es quasi una verdadera pirámide, trencada á dos tersos d' altura, contenint al cim un gran planell; montanya continuada solzament pe 'l costat de Josa al N. E.; accidentada per tot los demés costats; limitada sempre al peu pe'ls rius de Josa, Tuixent y Cornellana al N. O; es á dir, per tot menos per Josa, desde hont baixa un riu y caminal dits de Josa, entre las montanyas de Prat y Rodell.

A cosa de dos kilómetres pe 'l camí de Josa hi ha una ermita, anomenada *Sant Jaume*, que es molt concorreguda y de molta devoció dels tuixents.

Lo Puig de Mitj-Jorn, puig molt espadat, serveix pe 'l mitj día de poble quan fá sol.

En la partida de Mola hi ha una mina de carbó de pedra ensorrada. Se n' extreya carbó pera portarlo á la farga de ferro que hi havía antiguament en lo camí de Fornols á dos kilómetres de Tuixent, per qual motiu s' anomena avuy dit punt *Estret de la Farga*, hont se pert de vista lo poble anant á Fornols. També s' treballá en una mina de plata en los *Passans*, qual narració sería molt llarga. Últimament s' ha treballat en altre siti dit *Pineda*, en altra mina de plata y estany, segons tinch comprés. Ara s' fan los ensaigs y no s' pot formar judici encara. Es registrada ab lo nom de *Mercedes*, de mineral plomís. Si resulta aprofitable, hi haurá tasca llarga, perque l' criadero es molt gran.

COSTUMS POPULARS.

Aquest poble fá la festa major lo segon diumenge d' Octubre, ó sía per la Mare de Deu del Remey. Generalment dura tres días. La vigilia, al arribar la música, se posa á tocar al entrar al poble fins á la casa que té senyalada pera despesa. En havent sopat, surt ab los jovens á fer la passa al voltant de la població y després d' haver tocat lo contrapás (una especie de Sardana) y dos ó tres balls més, se n' va á fer serenatas al Alcalde y demés autoritats y s' retira.

Primer día de festa al dematí. Passa pe 'ls carrers entrant al últim á la iglesia á cantar una missa; al sortir de missa va á la plassa, se fá ball fins á mitj día y tothom se n' va á dinar. Havent ja dinat, se sitúa la música en un lloch de la Sala-Café, que sempre se serveix en la casa hont menja, y després d' haver pres café, toca tres ó quatre pessas pe 'ls concorrents al café. Surt desseguida cap á la plassa y toca fins al vespre. En havent sopat, altra volta passa pe 'ls carrers y ball fins á las dotze de la nit. Los demés días son enterament iguals, exceptuant la missa.

Pera evitar rahons entre 'ls jovens, se posa un programa de ball que cap jove pot trencar si no es ab acort de tots. Tots disposan igualment dels músichs, y solzament se fan dos encarregats de la execució de la festa, que fan cumplir al peu de la lletra. Tot foraster pot ballar matí y tarde sens pagar res; sols paga una pesseta de ballar cada nit.

Alguns anys, si bé pochs, s' han fet vuyt días de festa, degut á alguna bona cullita, á conmemorar l' acabament d' alguna guerra ó cosas pe 'l estil.

Tots los días festius del any, per las tardes, se dona ball á la plassa, y en cas de plujas ó frets forts, en una casa.

Fá l' aplech per Sant Jaume (25 de Juliol).

Se va á la capella ab professó; se diu una missa cantada; se surt ab professó fins al punt y casa anomenats de Rot. Allí cada familia fá lo seu dinar al peu de grossos noguers que adornan un gran prat vora del riu de Josa. Hi ha familias que ja l' portan fet. Se posan á dinar fent alguns gatzara y altres cantant. Havent ja dinat, la professó marxa cap al poble quasi bé sense ningú, puig que la major part se quedan á ballar en lo prat fins á las dúas ó tres de la tarde (díuhen segons costúm y tradició) y se n' tornan al poble á acabar lo ball fins á la nit.

VOTS DE POBLE.

Sant Roch y *Sant Sebastiá*, advocats contra la peste.—Quasi tothom fá festa de temps inmemorial.

Sant Antoni Abat.—Festa pera las bestias del traball y 'ls porchs, que s' benehéixen derrera de la iglesia en un punt anomenat Serreta.

Santa Agata.—Festa pe 'ls qui ténen terras á Mola, hont fou trobada, segons tradició de temps inmemorial.

No s' fan festas de barri perque l' poble es petit.

BATEIGS Ó BATASTIRIS.

Los pares de la criatura nombran un padrí y una padrina, als quals acompanyan la llevadora portant la criatura y 'ls seguidors y seguidoras fins á la iglesia. Allí s' fá la ceremonia de costúm, mentres que las campanas anuncian lo succés pe 'ls contorns.

Batejada ja la criatura, lo padrí passa á donar los noms al Rector pera extendre la partida de batisme. Fet aixó, súrten tots tirant, qui nous, qui confits y atmetllas á la maynada, ocasionant entre esta verdaderas lluytas de lleugeresa y de forsa, fins que arriban á la casa dels pares de la criatura, hont se fá un sopá ó bé un refresch, acabant així la festa. La padrina acostuma á regalar á la partera pera caldo una ó dúas gallinas segons sa possibilitat.

CASAMENTS.

Antíguament se feyan grans festas segons tradició. Si s' casava nuvi fora del poble, marxava ab sos convidats, anomenats camarells, uns montats, altres á peu, presentantse á casa de la nuvia, que ja estava arreglada ab sa comitiva, passant desseguida á la Iglesia pera casarse.

Ja casats, sortían cap al poble del nuvi.

Era costúm y encara en alguns pobles succeheix, de portársen ab carga separada las robas de la nuvia enganxant en la expressada carga un parell de gallinas, que s' anomenan *garrots*, pera fer caldo als nuvis; y passa algunas vegadas que l' caldo lo prénen los camarells, fent bullir pe 'ls nuvis las plomas no més. Si l' nuvi ó la nuvia han estat casats, se fan encara esquellots fins que han pagat un pico de ví ó altra cosa semblant que se 'ls hi ha senyalat. Es costúm que va perdentse. Avuy se casan generalment sols ab dos testimonis que l' Rector té á disposició sense fer festa.

ENTERROS.

Los enterraments se fan generalment acompanyats del bé, ço es, ab funerals que consistéixen en tres missas de difunts, cantadas, absolta y de-

més cants d' aquesta especie. Avans se feyan de cos present y encara avuy se fá molt, menos en cas d' epidemia. L' interessat ó bé l' més prop parent paga tota la funció relligiosa. No s' convida á ningú á menos que sían parents de fora poble. Acostuman á acudirhi tots los vehins del carrer á més dels parents; y com la absolta costa tres quartos ó nou céntims, tres cada volta, no pagan res los assistents y l' capellá los afegeix al compte de las missas y funerals. Las absoltas se fan al cementiri mentres se cubreix de terra l' atahut, caixa ó bagul, en presencia dels pares, fills, esposos ó esposas, que son cap del dol per consuetut. Aquesta última part es una escena esgarrifosa pe 'ls més prop interessats. Al veure com los fossers á cops d' aixada enterran la caixa ó bagul, fent caure á voltas grossas pedras sobre, que fan un soroll especial, ¡quín desconsol pe 'l qui ha tingut la desditxa de perdre pera sempre aquella mare, aquell pare, aquell fill, aquella filla, aquell marit ó aquella muller! Després del enterro s' acompanya lo cap de dol á casa seva, se diu un pare nostre y s' despedeix.

COSTUMS EN LAS ÉPOCAS DE CULLITA.

Quasi bé no s' distingéixen las cullitas bonas de las dolentas, puig que l' terreno, si no es ben femat, produheix poch y no s' pot fer més que una cullita. Perduda aquesta, no s' cull res.

Com que l' poble ha vingut molt á menos de vehins, quasi s' cull pera viure un any de bona cullita. No obstant y ab una cullita regular, no falta cada any á emigrar durant l' hivern una part de vehins pera buscarse mellor aliment que l' que recúllen, puig que l' terreno sols dona un poch de blat, patatas y cols, molt bonas, verduras, lle-

guminosas y un tant de blat de moro. Las herbas son la principal producció d' est poble y l' més gran element de vida. ¡Lo gobern, en lloch de cobrar, hauría de pagar pera que s' habités! Si lo bestiar va car y té sortida, lo poble va bé y tot ho venç; mes si desgraciadament la recría cau, com avuy, no s' pot sostenir gayre temps.

LITERATURA POPULAR.

Poca cosa puch dir sobre aquest particular, puig que avuy es una barreja de totas las cansons, rondallas y ditas de Catalunya, qual terreno recorre tot sovint la gent d' est poble. Com á més característicask, las següents *Rondallas:*

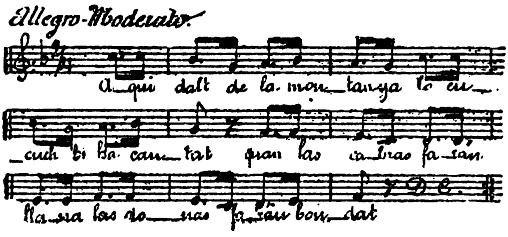

Perdigot de la montanya,
Pósat á escuchiná fort;
Las perdius de la Sagarra
Ja pujan á Coll Pe drot

Una perdiu n' hay sentida
Aquí dal del serradet,
Que si ella hi canta gayre,
Prou li matará lo fret.

Altra perdiu n' hay sentida
A la serra de Cadí,
Que si ella hi canta gayre
No hi faltará l' revolví.

Aquí dalt de la montanya
Tot lo bé de Deu hi tinch:
Las rosas de quatre en quatre,
Los clavells de cinch en cinch.

Allí dalt de la montanya
Lo cucuch hi ha cantat;
Quan las cabras farán llana,
Las donas farán bondat.

UNA CANSONETA VELLA.

En aquellas montanyas altas
Que l' sol hi toca al dematí,
Se n' hi ha una gentil pastora
Que á n' á mi m' fá pená' y morí.'
Tornada: ¿Qué ti n' so fet, pastorilleta,
Tu que no m' vols deixá' dormí?

També hi ha una font d' aygua viva
Que l' amor hi va al dematí,
Que m' agafa de la maneta
Y 'ns asseyém sobre un padrís.

Toca la una, toca las dos,
Pastorilleta may partí;
Toca las sis, toca las dotze
Y l' gall canta la mitja nit.

Álsat, álsat, pastorilleta,
Que ja es hora d' aná' á dormi'.
Si fossis una nina sabia,
No passarias nit aquí.

T' estarías casa 'ls teus pares
O bé á la botiga á cusí;
Farías puntas, farias mitja,
Brodarías sobre un coixí.

Quan te dirá la teva mare
Hónt has passat aquesta nit,
¿Qué li dirás tu, desgraciada,
Qué li dirás al dematí?

Jo li n' faré la giradeta
Sota d' un roseret florit,
Que las rosetas eran blancas
Y del coló de jesamí.

UN PROVERBI DEL PAÍS.

Qui deixa lo parell[1] y l' animal
Y deixa anar la dona á festas,
Se queda cornut y sense bestias.

---

[1] Lo parell vol dir los bous de traball.

MOTS PROPIS.

Encara pú.—Classe d' adverbi, molt usat en est poble, que significa *menos mal.* S' usa moltas vegadas encara, pero s' usava molt més cosa de trenta anys enrera. Quan á algú li passa algunas cosas ó fets desagradables y entre mitj dels tals li surt bé alguna cosa, s' acostuma á dir: *Encara pú.*

Maca.—Modo negatiu d' alguna cosa, pero que sempre va afegit á alguna altra dicció, per exemple: ¿Per qué no deyas á fulano que vingués?—*Maca* l' hay ó l' hi vist. ¿Per qué no feyas alló?—*Maca* hu sabía. ¿Per qué no has acudit á la festa?—*Maca* sabía que n' fessin. S' usa pera excusarse d' alguna cosa.

Tira que t' toch ó *Tira tú.*—Mot ó dit, usat quasi més pera criaturas que pera grans ó adults. Quan algú 'ls dona alguna cosa de bó, gusmandería, llaminería, altra persona que ho veu, acostuma á dir: *Tira que t' toch. Tira tú.*

Ye.—Especie d' interjecció que significa unas voltas extranyesa, altras alegría. Per exemple: ¡Mira quína cosa més bona! *Ye* ¡qué bonica! *Ye* ¡qué lletja! *Ye* ¡qué estranya!

Algunas altras diccions hi ha, de que potser m' ocuparé un altre día.

JOCHS DE LA INFANCIA.

Punyet que toch.— Joch pera noys y noyas molt petits. Consisteix en posar los tres ó quatre noys y noyas lo puny clos un sobre altre, fent de manera que l' puny que está sobre de tots fassa una mica de forat, ço es que no sía tapat per lo

dit pólzer. Lo noy ó noya que dirigeix, pessiga suáument cada un dels dits closos fins que es al últim de més amunt, dihent: *Punyet.* Y respon lo pessigat: *que toch.* Quan ja ha pessigat á tots, posant lo dit en lo foradet que fá l' últim puny, diu: *¿Qué hi ha en aquest foradet?* Y respon lo del puny: *Oli d' arjan.* Continúa: *¿Qui l' hi ha posat?—Lo fill del gat.—¿Qui li traurá?—Lo fill del capellá.* Continúa: *Aquell que primé riurá un revés haurá.* Llavors se posan á fé 'l' borinot ab la boca tancada y movent cada hú los punys en moviment circular davant del pit, acabant lo joch y perdent lo primer que rihent esclata y ensenya las dents.

JOCH PERA NOYS Y NOYAS MÉS CRESCUTS.

Pessich pessigola. — Comensa l' joch posant cada hú lo dit del mitj en la falda ó genoll, segons sían noys ó noyas formant los caps dels dits una semicircunferencia. Luego l' director pessiga suáument cada un dels dits aixís posats, dihent: *Pessich pessigola, cama de viola; á las portas de França, hi ha una llansa; furcó furconet, ves á palla, ves á fret; véshi tú qu' ets virgonet.* Al qui toca l' última paraula, quan li pessigan lo dit, ha de cumplir una penitencia, y apartantse del lloch hont s' ha fet lo joch, los demés se reunéixen y de baix en baix se posan cada hú un nom que l' qui ha perdut no puga sentir. Aquells noms que s' han posat representan joyas. Fet aixó, crida l' director ó directora al qui ha perdut, dihent: *Llentilla llentilla.* Y respon l' altre: *Ma mare n' es filla.* Continúa l' primer: *Vostre marit ha arribat* (si es noya: si noy, *vostra muller)*, y respon l' altre: *Ben arribat sia.—Moltas joyas ha portat.—Bonas sian.—Ha portat.... tal cosa.—*

No es pas molt bona; no m' agrada.—Ha portat. . tal altra cosa.—Esta sí que m' agrada. Llavors lo noy ó noya que té aquell nom surt á fora y se posa al altre al demunt; y diu (tancant la porta): *Truch truch.—Quí hi ha?* (respon lo de dins).—*Sant Joan;* torna l' primer.—*Féu tres passos endevant,* contesta l' segon. Lo primer dona tres passos dihent: *un, dos, tres, que no puch més.* Per segona vegada s' continúa dihent: *sant Pere* y s' fan los passos enderrera. Per tercera volta: *sant Miquel* y fan los passos envers lo cel saltant; y l' joch s' acaba entrant la porta y descarregantse.

JOCHS DESDE VUYT Á QUINZE ANYS.

Quatre Pilans.—Consisteix lo joch en formar una circunferencia ó cércol, juntats de dos en dos, l' un á l' espatlla del altre y mirant tots cap dins, haventhi com á dos passos d' un grupo al altre. Comensa l' joch posantse un de cap á dins y de peus á fora del cércol al costat d' un dels pilans, y altre s' posa en postura semblant dos pilans enrera en actitut de perseguir al primer y ab mocador ó altra pessa de roba retorçuda en la má pera sacudir la pols al del davant. Estant en dita posició, diu lo del davant *ara:* y comensa á córrer tant com pot y enredantse pe 'ls pilans, ara dins, ara fora. L' altre ha de fer lo meteix camí que l' primer pera alcansarlo. Si l' pot atrapar, li pega ab lo mocador ó pessa de roba ja dita fins que s' posa al davant de qualsevol dels pilans. Tant prompte com se posa lo primer en un dels pilans, surt lo de detrás d' aquell pilá hont s' ha posat, perseguint al que perseguía y segueix lo joch fins que s' cansan. S' ha de vigilar molt quan se posa l' perseguit; d' altra manera, es quan reb, perque

l' de detrás del pilá surt de cop. Los pilans póden ser de quatre en amunt tants com se vulgan.

Son moltíssims los jochs que s' fan de lleugeresa y de forsa, pero crech que 'ls descrits son los més á propósit pera mantenir la unió y la moderació.

JOAN ROCA CUSÍ.

Tuixent, 2 Setembre 1886.

N.º 2.

NOMS DE LAS PARTIDAS

DELS TERMENS DE SANTA COLOMA DE QUERALT, CASTELLDÁSENS Y BELIANES.

I. Terme de Sta. Coloma de Queralt.

Pedregal (lloch plé de pedruscall).

Molins (n' hi ha alguns).

Cabana (hi havía la *cabana dels pobres*, edifici destinat á albergarlos).

Gubiá (li dona nom lo siti de hont surt la caudalosa font, quin siti se diu *Gubiá*).

Fontanals (abundan las fonts).

Moscallona (dos documents del 1261 l' anomenan *Moscayonam* y *Moschalosam*. Altre document del meteix any parla de la *coma de Moscayó* «cumba de moscayo»).

Barquera (ja s' anomenava aixís en 1260. Trobo lo apellido Barquera en lo sigle XIV).

Mercadell (en 1347 un juheu de Sta. Coloma se deya Bonjuhá Mercadell. ¿Sería un Mercadell propietari del bosch d' aquella partida, ara convertit en conreu?)

Moriscot (en 1260 era *Mariscot*. També hi havía aquí en lo sigle XIII lo apellido *Mariscot*, y es digne de notarse que Mariscot fá de testimoni en un acte de debitori á favor d' un sarrahí ó moro, dit Capellá. ¿Sería també sarrahí Mariscot ó Moriscot? Apoya aquesta sospita la notable circunstancia de ser anomenat ab lo sol nom de Mariscot, com Capellá y varis altres sarrahíns y sarrahinas que habitavan en Sta. Coloma no tenían més que un nom, com Bafumet, Jacona, Fátima, Asmet, etc., sent aixís que los cristians tenían dos noms, lo de font y lo apellido, com se veu en lo document meteix hont trobo lo nom Mariscot).

Médol. (En doc. del 1241 ja s' troba aixís meteix).

Canela (Hi havía un mas aixís anomenat).

La Moella, Aumella ó *Almosella* (En doc. del 1244 s' anomena *Mosella:* en altre del 1260 *Almosela*. Es molt digne de notarse la identitat de nom ab lo riu franco-belga *Moselle*, que conflueix al Rhin en Coblentz).

Diumenges (pàrtida propia d' un senyor alodial: «*in meo dominico*» diu lo senyor de la vila D. Pere de Queralt: altres doc. parlan de la dominicatura del Rector; altres del *Diumenge de Santa María*, ó sía del domini alodial del monastir de Sta. María de Bell-lloch).

Torrent de Claret (prop hi havía en lo sigle XIII lo *mas den Claret* «in loco quod vocatur claret, afrontat ab oriente cum manso de claret...» 1241.

Claret es evidentment nom de persona en son orígen).

Mayans (en 1245 hi tenía un mas B. de Meyans. En aquet cas, com en altres, no tots, crech que l' apellido *Mayans* doná nom á la partida).

NOMS DE PARTIDA ARA PERDUTS.

Puig de Mayans (doc. del 1388).
Quadra de Mayans (doc. del 1244).
Comes de Brunis (doc. del 1261).
Plana de Aloeta (doc. del 1261).
Vall d' Alfeo (doc. del 1261).
Portella (doc. del 1261).
Garganta (doc. de sigle XIV).
Puiggrós (doc. del 1419).

II. **Terme de Castelldásens.**—Tots los documents llatins del arxíu parroquial d' est poble traduhéixen son nom per *Castrum Asinorum*. Los noms de las partidas del terme son:

Pla de les Moles (plá elevat).
La font (hi ha font).
Matxerri (en un doc. antich trobí escrit *Matxarri*).
Racó del Coscoll (hi ha coscoll).
Plá del Roquis ó *dels Roquissos* (hi ha rocas).
Castell de Melons (hi ha un antich casal d' aquest nom).
Vall de Melons.
Plá de la Vall de Melons.
Vinya ó *al Vinyá* (hi havía vinyas).
Clota (clot).
Mas den Tost (hi ha un mas d' aquest nom).
Plá del Ras.
Coma Anglora.
Racons.

Mas d' Alentorn.
Les Penes (grans rocas).
Mas den Nyerri ó *d' Anyerri.*
Coma Ribelles.
Hom.
Radere 'ls Corrals.
Vedat.
Grau (hi ha un cingle).
Comellá l' Infern.
Les Forques (hi havía las de penjar criminals).
Mandanya, Mendanya ó *Amendanya.*
Devesa.
Sant Jaume.
Atalaya.
Aranyó.

III. **Terme de Belianes.**—Es tradició que hi havía dos pobles vehins ó contiguos que s' deyan *Beliana.* També he trobat aquest nom de poble *Beliana* en un document del nostre arxiu parroquial del sigle xiv. Los dos Belianes deguéren refundirse en un. En aquest poble radica lo vell casal dels nobles Rogers de Lluria, que á la vista no mostra més alta antigüetat que la del sigle xvi.

Pedregals.
Los Masos.
Terra-roja.
Torra de les Monges (propietat de las de Vallbona).
Eixaders (poble sufragáneo de Bellpuig).
Rabasses.
Les Tortes (tot en ella té forma irregular, camps, camins, etc.)
Planassos.
Planots.

Planes.
Carreró de Poblet. (Era un camí propi dels frares d' est monastir, per hont anavan á Berbens y Tornabous, de qui era senyor dit monastir).
Cometa (diminutiu de coma).
Bobals (prop del torrent hont creix la boba).
Diumenges.
Lo Salt.
La Horta.
Marinova.
Fita.
Bonplá.
Colldevenes (hi ha venas d' aygua y es un coll).
Purroig (Puig-roig?).
Cansabous (terra argilosa de mal traballar).
La Pleta (corrals de bestiar).
Mas den Martí.
Juncar (hi ha jonchs).
Bassa-bovera (hi ha la bassa pera abeurar als bous).
Colomer.
Les Guinarderes
Devall la Vila.
Pedruells (terra pedregosa).
Claper (¿será lo d' un dels dos Beliana?)
Calvari.
Alsinar (hi ha alzinas).

JOAN SEGURA, *Pbre.*

Santa Coloma de Queralt, 26 Novembre de 1886.

N.º 3

VARIANTS DE PARAULAS CATALANAS

RECULLIDAS

EN UNA EXCURSIÓ AL PRIORAT DE SCALA DEI

Lo catalogar las variants de llenguatge de la comarca anomenada *Priorat* es feyna de temps y paciencia, per ésser en gran número las veus que vindrían á omplir las planas del *Vocabulari.* No es donchs lo meu intent lo presentar un traball acabat. Senzillament nos hem limitat á recullir aquellas paraulas que presentan diferencia més notable ab las usadas comunment en Barcelona y establir la comparació.

Altres ab mellors coneixements podrán tal vegada completar l' obra de la recopilació total de veus en ella parladas y quina tasca continuaré jo meteix en quantas ocasions me sía dable.

VOCABULARI

ABREVIATURAS

s. m.	*significan*	singular masculí.
p. m.	»	plural masculí.
s. f.	»	singular femení.
p. f.	»	plural femeni.
c.	»	col·lectiu.

SUBSTÁNTIUS.

Afarams. p. m. Aquest nom serveix pera designar los animals de corral, com son: gallinas, pollastres, cunills y altres. També sol emplearse

com adjetiu despreciatiu; aixís sólen dir: «*Fuig-me d' aprop, afaram*», á la persona que molesta ó desagrada.

Argadells. p. m. No conech la paraula equivalent. (V. la paraula següent.)

Argans. p. m. No he vist en los alrededors de Barcelona los objectes designats ab los noms de *Argadells* y *Argans* y á n' aixó atribuheixo lo no conéixer llurs equivalents.

Los *Argans* son dúas paneras de vímens, unidas entre sí per un bras ó palanca teixida dels meteixos. Serveix generalment pera dur y tornar (las donas) la roba del riu quan van á rentar, puig montadas ellas en lo burro ó matxo los hi vé una panera á cada costat.

També s' utilisan los *Argans* pera dur fruyta del *tros* á casa, encar que poch, puig la costúm més extesa es la d' utilisar la *sárria* en que posan una cistella á cada *cor* ó costat.

Los *Argans* que servéixen pera la roba de la bugada son blanchs ó de vímens pelats, y los altres de vímens sense pelar.

Los *Argadells* son semblants als *Argans* y s' diferencían d' ells en que cada panera está partida en dúas, de modo que forman quatre depósits ó cistells, que servéixen pera col-locar en cada partió un *canti* gran dels que usan en lo país y van á la font ó al riu á buscar l' aygua en burro ó matxo.

Argamassa. s. f. Morter. (Barreja d' arena, cals y aygua).

Aspenall. s. m. Cinglera ó timba.

Aubat. s. m. Criatureta morta.

Aubergens. p. m. Préssechs grochs ó no gabatxos.

Averia. s. f. Ab aquest nom se designa als ani-

mals de cárrega com son: matxos, mulas, burros y los caballs, quan se dedican á tal ús.
Aygualera. s. f. La rosada.

Badeijo. s. m. Bacallá.
Baijocas. p. f. Monjetas rénegas y en general tota lley de monjetas tendras.
Bancal. s. m. Quadro d' hortalisa.
Bolas. p. f. Balas de jugar los noys.
Botana. s. f. Forat rodó, produhit en la roba per las espurnas de foch.
Bres. s. m. Bresol.
Broma. s. f. y **Bromada**. s. f. Núbols, nubolada. Ténen ademés la significació que hi doném en Barcelona.
Bromerot. s. m. Burinot (insecte).
Brosta. s. f. Brossa, bosquina, herbay entre las vinyas.
Buscall. s. m. Tronch petit de llenya seca.

Cabassa. s. f. Cabás gran.
Catchucha. s. f. Gorra ab visera.
Cadarn. s. m. Constipat.
Cairat. s. m. Cairó ó viga petita.
Calsillas. p. f. Cametas de mitja pera dur davall dels *calsons*.
Cambra. s. f. Cuarto de dormir.
Cantereta. s. f. y **Canti**. s. m. Lo *canti* té dúas ánsas y no té galet ó broch petit pera beure, no més lo broch gran que es la boca. Sa forma es semblant á la del *ánfora*. La *cantereta* es de forma igual al *canti*, pero més petita y á més del brocall té galet al ventre ó costat.
Capsana. s. f. Drap ó aixugamá.

Carratell. s. m. Boteta de fusta desde 2 porrons á una cárrega.
Carquinyol. s. m. Carquinyoli.
Castanyetas. p. f. Castanyolas.
Cistella. s. f. Cistell gran rodó, que s' usa bastant pera vermar.
Coca, Coch. Las *cocas* son rodonas y los *cochs* llarchs com las cocas d' aquí.
Códols. p. m. Palets ó pedras grossas de riera.
Codudells. p. m. Palets de riu més petits que 'ls *códols*, ab los que se sólen empedrar los carrers.
Cófla. s. f. Gorreta blanca pera criatura.
Coíchs s. m. Mosquits.
Companya. c. f. Baix la denominació col-lectiva de *companya* vénen compresas totas las criaturas (noys y noyas). Aquesta paraula es equivalent á la de *maynada*, usada en l' Empurdá.
Coralets p. m. Bitxos.
Cossiol. s. m. Bujola.
Culambela. s. f. Tombarella.

Endibia. s. f. Ensiam escaroler.

Faldetes. p. f. Fandillas.
Falsonet. s. m. Falsó.
Figas d' indi. p. f. Figas de moro.
Figas xerecas. p. f. Figas flors secas.
Fossar. s. m. Cementiri.
Fumera. s. f. Xemeneya.

Gala. s. f. Foguera. Aixís diuhen: *las galas de S. Joan*, per «los fochs de St. Joan.»
Ganyims. p. m. Tripas de tunyina.

Gorra morada. s. f. Barretina morada ó sia la sola usada en lo Priorat.
Gotallera. s. f. Gotera.
Granera. s. f. Escombra.
Granot. s. m. Granota.

Llepolía. s. f. Llaminadura.

Mairastra. s. f. Madrastra.
Mallol. s. m. Vinya nova.
Melitxes. p. f. Formigas rossas menudas y de forta fiblada.
Mossada. s. f. Mossegada ab intent de fer mal. Aixís diuhen: *Va darli una mossada al bras*, etc., ó en sentit de *caixalada*, com en: *Pren una mossada y esperarém mellor l' hora de sopar*.
Moixó. s. m. Aucell. Ab lo nom de *moixons* designan en general tota mena d' aucells.

Novis. p. m. Promesos. Comensa lo prometatge desde lo día en que los pares del jove demanan la noya als d' ella, de qual acte se n' diu *noviatge*.

Paloma. s. f. Papellona.
Panís. p. m. Blat de moro.
Panyos. p. m. Calsotets.
Pastelero. s. m. Pasticer y confiter, ó sía lo qui elabora confits y pastas finas.
Pasticer. s. m. Forner de pá.
Pauma. s. f. Palma.
Peals. p. m. Mitjons.

Pebrines. p. f. Pebrots.
Pelitxes. p. f. Anous de xiprer.
Perellons. p. m. Peras de St. Joan.
Petrol. s. m. Petroli.
Pigota. s. f. Verola.
Pitxol. s. m. Baldufa.
Pual. s. m. Cantiret negre ó blau, ab brochs y ansa.

Rabosa. s. f. Guineu.
Raels. p. f. Arrels.
Recapte. p. m. Nom col-lectiu ab que se sol designar á las verduras y en general acostuma aplicarse á tota mena de viandas.
Rendilla. s. f. Especie de mosquits quasi no perceptibles á simple vista y que molestan en gran ab llurs picadas.
Rescald. s. m. Ressol. Alguna vegada s' aplica també á *caliu*.
Roglet. s. m. Rotllo ó rodona.

Saramenyas. p. f. Peretas menudas com á cireras: son primerencas.
Sargantilla. s. f. Sargantana.
Serraller. s. m. Manyá.
Soga. s. f. Corda de cánem.
Sogueta. s. f. Cordeta prima.
Sibadé. s. m. Aufoyá.

Tabal. s. m. Timbal.
Tafetans. p. m. Flochs y bonichs ab que s' adornan las noyas. Encenalls de fuster.
Taleca. s. f. Saca.

Tinell. s. m. Escudeller.
Toll. s. m. Sot d' aygua.
Tomates. p. m. Tomacas.
Trull. s. m. Cup pera fer vi.
Trumfas. p. f. Patatas.

Verbol. s. m. Briá.
Verema. s. f. Se designa ab aquest nom los rahims destinats al cup (trull) pera la elaboració del ví.
Vessant. s. m. Vertent, cayent. Aixís díuhen: *Lo vessant de la montanya; lo vessant de la teulada*.

Xica. s. f. Noya ja casadora.
Xich. s. m. Jove solter de més de 16 anys.
Xiquet. s. m. Noy ó nen.
Xiqueta. s. f. Noya petiteta.
Xorca. s. f. Estéril. Aixís díuhen: *dona xorca*, *terra xorca*, á la dona que no concebeix y á la terra improductiva.

Adjectius.

Aubach. Ombriu, ombrívol.
Carnús. Adjetiu despreciatiu.
Dropo. Gandul.
Jayo-Jaya. Vell, a.
Llépol. Llaminer.
Llorda. Deixada, bruta.
Missera. Tafanera, batxillera.

Pronoms

Nantres. Nosaltres.
Valtres. Vosaltres.

Verbs.

Abastar. Eurer.
Acotxar. Abaixar y altras accepcions. Ex. *Acotxa la rama y culliré la poma.* També s' emplea en significació d' abrigarse y posarse bé al llit, com en: *Acótxat' bé, fill meu, y adórmet' lego.*
Aferrar, Aferrarse. Agafar. Ex. *Aférrat fort y no caurás.* O en altre concepte, com en: *L' arrós s' ha aferrat á la cassola.*
Agranar. Escombrar.
Amparar. A més de la accepció usual, coneguda per nosaltres, s' emplea generalment en la significació de enmatllevar. Axís díuhen: *Va ampararli mil lliuras.*
Arremetre. Empaytar, córrer detrás.
Asclar. Fer estellas un tronch.
Aspeuar, Aspeuarse. Estimbarse.
Atánsar. Acostar un objecte ó aproximarse á una persona.

Blair, Blairse. Cremarse ab foch. Ressentirse de paraulas agraviatorias. Ex. *Atansá la má al foch y s' ha blait la pell; las sevas paraulas son tant intencionadas, que blaéixen als contraris.*

Cullir. Eurer. Cullir fruytas dels arbres. Abastar cosas que están altas.

Embeltirse. Dormitar, endormiscarse.
Enxampar. La accepció més general es la de agafar al vol. Ex. *Vaig á enxampar moixons; No enxampis moscas.*

Esbalair ó **Esbalairse.** Aquest verb es casi sinónim d' *Esglayarse;* pero generalment no té tant alcans y per lo regular s' emplea en la significació d' assustar pera riure ó fer broma.
Escarxar. Esclafar, xafar.
Esfereir. Espantar, fer fugir animals.
Esglayar. Esglayarse. Espantarse. Ex. *M' he esglayat tota*; aixís com nosaltres solém dir: *Se m' han glassat las sanchs.*
Esplugar. Pentinar criaturas, netejarlos lo cap.

Fermar. Lligar, estacar.

Minvar. Disminuir.

Plegar. Cullir cosas de terra. Ex. *Plega aixo que acaba de caure.*

Tintar. Tenyir, tenyir la roba.
Tinyarse. Arnarse la roba.
Torcar. Aixugar, netejar.

Ventar. Tocar las campanas y ademés la significació usual.

Xollar. Esquilar.

Tals son las variants que fins á la fetxa m' ha sigut dable col-leccionar.

JOAN BRÚ SANTCLEMENT.

Barcelona, 4 Febrer 1887.

N.º 4.

VOCABULARI
Y
NOTAS FOLK-LÓRICAS RECULLIDAS
EN
TORTOSA Y LA RIBERA D' EBRO.

Haig de repetir aquí lo que deixo dit en lo preliminar de la Circular é Interrogatori folk-lórichs: extrech aquesta llista de la relació de mas excursions á Tortosa y á la Ribera d' Ebro, per creure que es aquest lloch més apropiat y per trobar ja sentat lo precedent en traballs análechs remesos per altres consocis.

Sé que la present contribució es ben poca çosa, comparada ab lo molt que hi ha que fer en lo Folk-lore de la regió que li ha donat orígen; mes axís tal volta s' animen altres á omplir los nombrosos buyts que jo deixo y á pintar ab tots sos colors lo quadro del qual no dono jo més que un boceto molt imperfet.

Disposo lo *Vocabulari* baix lo meteix plan que vaig adoptar en lo de la comarca á que s' refereix ma memoria «De Ripoll á Girona», publicada en lo segon *Anuari de la* ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA; y axó, no perque l' crega inmellorable, sino perque en aqueixos traballs la uniformitat facilita los estudis comparatius que han de venir á completarlos més endavant.

Dech fer constar ab viu agrahiment que, gra-

cias á la amabilitat de mon amich y consoci don Cels Gomis, que ha passat una llarga temporada en la meteixa comarca, he pogut confrontar y aumentar considerablement la llista de vocables.

Respecte á las notas folk-lóricas que van com apéndice, massa compendrá l' lector que no son més que fullas deslligadas de ma cartera de viatie, que li presento sens la més mínima pretensió.

VOCABULARI.

ABREVIATURAS.—a. *actiu;* adv. *adverbi;* al. *alemany;* c. *comú, dels dos géneros;* cast. *castellá;* cat. *catalá;* cf. confer, *compara;* conj. *conjunció;* f. *femeni;* fr. *francés;* fut. *futur;* gr. *grech;* imp. *imperatiu;* impf. *imperfet;* ind. *indicatiu;* ing. *inglés;* int. *interjecció;* it. *italiá;* ll. *llati;* m. *masculi;* n. *neutre;* p. e. *per exemple;* pl. *plural;* pr. *present;* subj. *subjonctiu;* V. vide, *mira;* || *separa las diferents accepcions d' un meteix mot;*—*supleix la repetició de la paraula inicial.*

1).—SUBSTANTIUS.

Ádena, f. Ánech.
Ametla, f. Atmetlla.
Andibia, f. Enciam escaroler. V. **Endivia**.
Arboreda, f. Arbreda (cast. *arboleda).*
Arbosser, m. Arbós.
Ardit, m. Xavo.
Auba, f. Alba (arbre y aurora).
Aubareda, f. Albareda, lloch plantat d' albas y lo conjunt d' aquestas.
Auberges, f. pl. Préssechs (cf. *auberc-och).*

Badejo, m. Bacallá (cast. *abadejo*). **Fer—**, mullarse com un peix. V. **Sepia**.
Bancal, m. Feixa de terra quadrada ó casi quadrada. || Davantal.
Baquetes, f. pl. Una classe de caragols. V. **Cristians**, **Gitanetes** y **Judíos**.
Barcina, f. Xábega.
Barrenya, f. V. **Griala**.
Baticul, m. Fart de llenya. V. **Llenyé**.
Beset, m. Petó.
Bigot, m. Bigoti.
Biscó, f. Ventet fresch (cf. fr. *bise*).
Bovet, m. Bouhet.
Bresquilles, f. pl. Préssechs petitets, grochs, de la ribera d' Ebro.
Brinsa, f. Brossa.
Bullé, m. Cassó.

Cadáp, m. Mesura d' oli y altres líquits, que té 8 máquilas ó lliuras.
Caldo, m. Calda, calor.
Calses, f. pl. Calsillas ó mitjas.
Calsons, m. pl. Calsas blavas.
Camí-real de perdius, m. Sens camí, camps á través.
Cansera, f. Cansament.
Canteret de gal, m. Canti ab broch petit, en que s' pot beure á galet (en Tortosa). V. **Gal**, **Pico**, **Pitxell**.
Carallufa, f. Planta rastrera, especie de molsa molt abundant en los alts de las serras de Caro, davant de Tortosa, en la vora dreta del Ebro.
Caro, m. Au de presa nocturna, bastant grossa, parescuda al Duch.

Carrera, f. Camí, vía. **No amolle la —**, no deixe l' camí.
Casca, f. Especie de ramellet de dols. (Cf. ing. *cake)*.
Casquete, m. Especie de pastelillo plé de confitura.
Cementeri, m. Cementiri.
Cetra, f. Gerro de terra pera l' aygua de beure. || pl. **Cetres**, Rentamans y gerro pera rentarse.
Cevil, m. Civil, guardia civil.
Claveta, f. Clauheta.
Coll, m. Lo punt més alt de la montanya, cim.
Coneixensa, f. Coneixement, seny.
Consolació, f. Consol, compensació.
Coral,-et, m. Bitxo. V. **Ovalet**, **Parleta**.
Creixent, m. Llevat (cast. *levadura)*.
Crestall, m. Carena, cresta de la montanya.
Crestons, m. pl. Crestats.
Creveta, f. Creuheta.
Crio, m. Criatureta (noy ó noya).
Cristians, m. pl. Una mena de caragols. V. **Baquetes**, **Gitanetes** y **Judíos**.
Cuaderna, f. Pessa de dos quartos.
Cucafera, f. Bestiassa de cartró que surt en Tortosa lo día de la proclamació de la festa major (1.er diumenje de Setembre) en la ceremonia que s' anomena *lo bando de la Cinta*. Equival al *drach* d' altras localitats (cast. *tarasca)*. || Qualsevol altra bestiassa disforme. **Son una colla de cucasferes**, son uns esborrejats, uns caps sense cervell.
Cucafereta, f. Animaló, bestioleta.
Cullerot, m. Cabot, mol-lusco negre y d' uns 2 centímetres de llargada, ab lo cap molt més gros que l' resto del cos, llepissós com una caragola, que s' cría en las ayguas estancadas.

Cullitó, m. Paner de canya, ab quatre ansetas verticals al cap de munt, y més alt qu' ample.
Custodi, m. Guardiá.

Chica, f. Noya gran.
Chiquet, — e, m. Noy, noyet; minyó, minyonet.
Chiquina, f. Península, llengua de terra que s' avansa dins del mar ó d' un estany.
Chiulit, m. Xiulet.
Choll, m. Raig, doll (cast. *chorro)*. V. **Chorrar**.
Cholla, f. Enteniment, sinderi, seny (cast. *cholla)*.
Chupetí, m. V. **Jupetí**.

Debbles, m. pl. Ocurrencias, ditas (cast. *dichos)*.
Devuyt, c. Divuyt.

Endivia, f. V. **Andibia**.
Enginquero, m. Enginyer.
Esbromadora, f. Espumadora.
Esgarrany, m. Esguerrinxada.
Esglesia, f. Iglesia (cf. ll. *ecclesia*, gr. ἐκκλησία).
Espalmador, m. Respall. V. **Espalmar**.
Espergates, f.pl. Espardenyas (cast. *alpargatas)*.
Espitada, f. Pitrada, pitrerada.
Espits, m. pl. Pits, pitrera.

Faéna, f. Feyna (cast. *faena)*.
Faixa, f. Feixa llarga de terra
Falaguera, f. Falguera.

Falde a, faldetes, f. Faldilla, faldillas.
Farinas, f. pl. Farinetas.
Ferros, m. pl. Trípode, tres peus.
Flare, m. Frare.
Flaterol, m. Ventet suáu de mar.
Flum, m. Riu. (ll. *flumen;* fr. *fleuve).* **Lo flum d' Ebre,** lo riu Ebro. [Construcció igual á la francesa: *la rivière de Seine*].
Fondero, m. Fondista.
Foradat, m. Rotllo de pasta de pá, com un tortell, sense confitura.

Gal,-et, m. Broch de canti, broch petit.
Garrafa, f. Ampolla.
Gitanetes, f. pl. Caragols bovers *(Helix splendida* Müll.) V. **Baquetes, Cristians** y **Judíos.**
Gola, f. Coll (cast. *garganta).*
Granera, f. Escombra. V. **Granar.**
Grassor, f. (Se diu de la terra). Abundor de principis nutritius.
Gratacul, m. Cert arbusto carregat de punxas *(Genista hispanica* ó *Alyssum spinosum).*
Gratos, m. pl. Gangas.
Greala, griala, f. Gibrella. (En l' Empurdá, *gresala* significa *cassola).* (Cf. cat. *gresol*).
Griba, f. Garbell (cast. *criba).*
Guérbol, m. Grébol.

Judíos, m. pl. Caragols *(Helix aspersa* Müll.) V. **Baquetes, Cristians** y **Gitanetes.**
Jugarrons, m. pl. Joguinas.
Juhí, m. Judici.
Jupetí, m. Armilla que portan los riberenys del Ebre.

Londrino, m. Cascabellito. També **Andrino.**

Llaüt, m. Embarcació de riu de 50 cargas en amunt. V. **Muleta** y **Pontona**.
Llavadora, f. Bugadera. V. **Llavar** (cast. *lavandera*).
Llenyé, m. Fart de llenya. V. **Baticul**.
Llexa. f. Tinell.
Lliura, f. Mesura de líquits, igual á una máquila, vg. **una—d' ayguardent**. V. **Máquila**.
Llumané, m. Llumanera. || Llum de ganxo (cast. *candil*).

Malura, f. Falta, malifeta. **Fer una** —, causar dany.
Maneta, f. Germana, (ger)-maneta.
Manil, m. Davantal (cast. *mandil*).
Máquila, f. Mesura d' oli y altres líquits, octava part d' un cadáp, é igual á una lliura. V. **Lliura** y **Cadáp**.
Marturi, m. Martiri.
Marrunxa, f. Mazurka (ball).
Massana, f. Poma (cast. *manzana*).
Mija, f. Porró, mesura de ví igual á un litre poch més ó menos.
Mitj partit, m. Coca llarga y ampla, de pasta de pá.
Molló, m. Fita grossa (cast. *mojón*).
Mordasses, f. pl. Los molls de la cuyna, estanallas dels fusters (cast. *tenazas*).
Moresch, m. Blat de moro.
Mos, m. **mossada**, f. Mossegada, bocí (cast. *bocado*).
Muleta, f. Embarcació de riu de 50 cargas en avall. V. **Llaüt** y **Pontona**.
Múmfula, f. Boyra espessa.

Olié, m. Cetrill d' oli.
Ovalet, m. Bitxo. V. **Coral**, **Parleta**.
Overa, f. Ouhera.

Panisso, m. Blat de moro. (Cf. cast. *panizo*, cat. *panís*). També **panís**.
Panyos, m. pl. Calsas blavas, amplas y curtas fins á genoll.
Parleta, f. Bitxo. V. **Coral**, **Ovalet**
Pastisset, m. Panoli.
Patades, f. pl. Petjadas.
Pataca, **pataques**, f. Patata-s.
Pataquera, f. Patatera.
Pena, f. Estimbadero, precipici á pich.
Perdiveta, f. Perdiuheta.
Perjuhí, **perjuhins**, m. Perjudici,-s.
Pico, m. Canti de forma especial, ab dúas nansas laterals y un sol broch llarch y amplet á la part de sobre. (Mora d' Ebro).
Pimentó, **Pimentons**, m. Pebrot,-s (cohents).
Pinyolada, f. Oliva prempsada ó aixafada pera fer l' oli.
Pitxell, m. V. **Pico**.
Plana, f. Vessant de la montanya, coma.
Poncím, m. Poncém.
Pontona, f. Embarcació pera navegar en los estanys y estanyols del Ebro. V. **Llaüt** y **Muleta**.
Postures, f. pl. Enganyifas.
Pouhal, m. Galleda (de *pou*, *pouhar*).
Práctich, m. Guía.
Prebot, m. Pebrot.
Presset, Préssech.
Prima, f. Pasta especial (de forner ó pasticer).
Prunyó, m. Panelló.

Quinzet, m. Ral, moneda de plata. V. **Real.**

Raíl, f. Arrel (cast. *raiz*, ll. *radix*.)
Ramell, m. Poma ab un bastó ficat avall y guarnida de peladillas y betas de color clavadas ab agullas de cap, que s' ven á subasta en la porta de la iglesia.
Real, m. Ral, moneda. V. **Quinzet.**
Recapte, m. Provisions.
Remull, m. Humitat.
Ribell, m. Gibrell.
Roggle, m. Rotllo.

Safranoria, f. Pastanaga (cast. *zanahoria)*.
Sauvia, f. Salvia.
Ségula, f. Corda de tirar los llaúts en la ribera pera ferlos caminar pe 'l riu. (al. *Seil*, corda).
Sepia, f. Sepia, peix. **Fer—**, mullarse com un peix, xoparse. V. **Badejo.**
Simal, m. Branca grossa.
Sinyó, m.—**ra**, f. Senyor, senyora.
Solapí, m. Bombet.

Taranta, f. Davantal de cuyro, de sabater ó ferrer.
Tina, f. Cossi.
Tinedó, m. Estalvis de terrissa.
Tio, m. Home, en sentit despreciatiu. **Es un—**, es un qualsevol, un poca cosa. || També precedeix al nom propi, vg. **lo tio Pere**, En Pere; **tio Joan!** ¡Joan!, en qual cas ja no es despreciatiu, si bé no s' aplica generalment al nom d' un superior, sino d' un igual ó d' un inferior.

Toll, m. Espessor, abundor, tou (d' aygua, de boyra, etc.)
Topáns, m. pl. Tasqueras. **Saber los—**, conéixer las tasqueras.
Tortellet, m. Rosquilla de pasta fina coberta de sucre.
Toscá, m. Criadero de pedra tosca (com p. e. á Sant Miquel del Fay).
Totxo, m. Bastó groixut.
Tros, m. Pessa de terra.

Ubach, m. Ubaga, lloch constantment ombrejat.

Verdugueta, f. Bastonet, vara petita.
Vergada, f. Bastonada.
Vertell. m. Bola com lo puny pera passar la corda en los arbres dels llaúts.

2). Adjectius.

Blá,-na. Tou.
Bla-u, va. Embustero. **Es molt—, es del carrer del Angel**, es molt embustero. (En cat. vulgar, *una blava* es una mentida).
Cot-o, a. Quiet.
Dolent, a. Malalt (ll. *dolens*).
Fréste-ch, ga. Atolondrat. || Borratxo. **Tornarse—**, emborratxarse. També s' diu: **tornarse un llop de ví,—un llobatí.**
Garri-t, da. Hermós, guapo, ben plantat.
Gor-t, da. Gras. (cast. *gordo, a*).
Granet, a. Crescut. (de **gran**, per **gran(d)et**.)
Guapet, a. Bonich. **Estava—**, era bonich.
Llor-t, da. Fiero, lletj, mal carat. || Escabrós, accidentat.

Mi-tj, ja. Mitj, mitja.
Mitán, c. Mitj, en **mitan camí**, **á mitan costa**, y altres parescuts.
Moral, c. Suáu, benéfich. **Una pluja**—.
Negral, c. Negrench.
Pena-t, da. Cansat, penós, pesat. ‖ Cobert de ploma, com en **rata penada**.
Probe. c. Pobre.
Probet, a. Pobret.

3).—Pronoms.

Açó. Aixó.
Atres. Altres.
Eixe. Eix, aqueix.
Este. Est, aquest.
Mo, **mos**. Nos, ens, 'ns. **Mo n' anirém**, nos en anirém.
Naltr-es, **os**; **natr-es**, **os**. Nosaltres.
No cap. Ningú.
Valtr-es, **os**; **vatr-es**, **os**. Vosaltres.

4).— Verbs.

a) *Significats*.

Agarrotar, a. Cinglar fort, lligar bé.
Ajocarse, n. Abaixarse, baixarse.
Amollar, a. Afluixar, deixar anar.
Arrassiarse, n. Serenarse, aclarirse (lo cel).
Arrimblarse, n. Acostarse, arrambarse.
Arruixar, a. Regar.
Assemellarse, n. Semblarse (it. *somigliare*).
Aviar, a. Arreglar, fer marxar bé, fer anar.

Banyar, a. y-se, n. Mullar, mullarse.

Botar, a. Calar, pegar (foch, etc.)
Burrinejar, n. Ploure suáument.

Cassar, a. Buscar.
Caure en sémit, n. Caure tot d' un plegat, en rodó.
Chorrar, n. Rajar (cast. *chorrear*).

Debuixar, a. Dibuixar.
Demanar perdó á la temperatura, a. Bufarse los dits de fret.

Enjegar, a. Etjegar, fer sortir enfora ab violencia.
Escaufar, a. Escalfar.
Escurar, a. Rentar (los plats, etc.)
Espalmar, a. Respallar.
Espelletar, a. Traure la pell, deixar pelat, vg. **espelletá 'ls probes** (cast. *despellejar*).

Faenar, n. Feynejar, trastejar.
Ficar, a. Posar.
Fitar, a. y n. Fixar, clavar en lloch préviament senyalat com á fita ó senyal.

Gitarse, n. Ajáures', tirarse al llit ó per terra.
Granar, a. Escombrar.

Investigar, a. é — se, n. Empolaynar, —se.

Llampar, n. Llampegar.
Llavar, a. Rentar (la cara, la roba) (cast. *lavar*).
Llevar, a. Traure (cast. *llevar*, *quitar*).

Mancar, n. Faltar (fr. *manquer*).
Minjar, n. Menjar.

Pendre medides, a. Posar esment, fer atenció.

Quedar, a. Deixar, abandonar.

Saltar brincos, a. Pegar brincos, donar salts, fer cabriolas.

Tindre, a. Tenir.
Trossar, a. Trossejar, esbocinar, esqueixar á trossos.

Vetlar, a. y n. Vetllar.
Vindre, n. Venir.
Vistir, a. Vestir.
Vore, a. Veure (cf. fr. *voir*).

Xicar, a. Deixar (ing. *to let*). **Xícala anar**, déixala anar (ing. *let her go*).

b). — *Flexions*.

Advertix, imp. d' *advertir*. Adverteix.
Arrepléguiga, pr. subj. d' *arreplegar*. Arreplegue.
Asséntiga, pr. subj. d' *assentar*. **No s' —**, no s' assente.

Beiga, pr. subj. de *beure*. Bega.
Cánsiga, pr. subj. de *cansar*. Canse. **No s' —** , no s' canse.
Cántiga, pr. subj. de *cantar*. Cante.
Creía, impf. de *creure*. Creya.
Día, es, e, impf. de *dir*. Deya, as, a.
Enrahóniga, pr. subj. d' *enrahonar*. Enrahone.
Esmórziga, pr. subj. d' *esmorzar*. Esmorze.
Haguesse, impf. subj. d' *haver*. Hagués.
Lligo, llix, llitx, llígen, pr. ind. de *llegir*. Llegeix - o, es, — , en.
Námon, námone, némon, imp. d' *anársen*. Anémsen, (a)ném(n)o(se)n; anámsen, (a)nám-(n)o(se)n.
Óbriga, pr. subj. d' *obrir*. Obre.
Pareixe, pr. ind. de *paréixer*. Sembla (cast. *parece*). Vg.—**qu' estás dolent**, sembla qu' estás malalt.
Patixca, pr. subj. de *patir*. Pateixe.
Perdigués, impf. subj. de *perdre*. Perdés.
Plóguiga, pr. subj. de *ploure*. Plogue.
Preferixo, pr. ind. de *preferir*. Prefereixo.
Sir - á, ás, etc.; fut. de **ser**. Ser - á, ás, etc.
Súrtiga, pr. subj. de *sortir*. Súrtia.
Tí, pr. ind. de *tindre*. **Sí que n' —** , sí que n' té.
Tins, pr. ind. de *tindre*. Tens.
Vaiga, pr subj. d' *anar*. Vaja.
Veiga, pr. subj. de *veure*. Veja.
Vínguiga, pr. subj. de *venir*. Vinga. [També usan, sobretot en Tortosa, l' impf. de subj. en lloch del pr., en la frase imperativa negativa, dihent, p. e : **no vinguesses**, en lloch de **no vínguigas**, no vingas; **no hi anesses**, per **no hi váigas**, no hi vajas; **no ho diguessen**, per **no ho díguigan**, etc.]
Volguessa, impf. subj. de *voler*. Volgués.

5). — PARTÍCULAS.

Adés, adv. Ara, tantost (it. *adesso*).
Á gatameus, adv. De quatre potas (cast. *á gatas*).
Allavons, adv. Llavors, alashoras.
Andossiáu, int. A Deu siáu.
Bacaquí, bacallá, adv. V. **Pacaquí, Pacallá**.
De bó, de bó, adv. De debó, de veras.
De calle, adv. Tot seguit (fr. *de suite*).
Después, adv. Després. **Ja es** — , ja ho he fet.
De vades, adv. De franch (cast. *de valde*).
Devall, adv. Sota, dessota.
Guay, int. Ay! ey! oy! cóm! cóm s' entén? Y tot' altra exclamació. [Sa pronunciació es molt típica y gens fácil pera un foraster: la *a* s' pronuncia molt oberta y carreganthi bé l' accent, lo triptongo s' marca enérgicament, mes la *y* queda quasi perduda, si bé sempre s' sent. La entonació varía al infinit expressant tot quant pot expressarse.]
Pacadins, pacallá, pacamí, pacaquí, etc. adv. Cap á dins, cap allá, cap á mí, cap aquí, etc. V. **Bacaquí, Bacallá**.
Pus, conj. Puig (cast. *pues*).
Repolleta! int. vulgar.
Un camí, un caminet, adv. Una vegada, una volta.
Yas, int. Té. (Cf. ing. *yes*, al. *ja*, que, més que adverbis, son moltas vegadas verdaderas interjeccions. V. també lo *Ye* que consigna D. Joan Roca Cusí en la petita llista que dona de mots de la regió de Tuixent, en la resposta n.° 1 al *Interrogatori folk-lórich*, pl. 144).

6). — Comparacions.

Gros com una campana.
Prim com una canya de la doctrina.
Tant s' estime les verdes com les madures. Tant li fá, tant se n' hi n' dona.
Més viciat que lo cul del bacó. (Bacó es lo porch (ing. *bacon*).

OBSERVACIONS.

Fonética.

1.ª — Respecte á la pronunciació, si bé no difereix essencialment de la del catalá, ofereix algunas particularitats notables, que la aproximan al valenciá. Las vocals sólen pronunciarse sempre claras y no com en catalá, que generalment las obre molt quan van accentuadas y las tanca quan son átonas. La *e* en particular no té las tres gradacions d' oberta, tancada y fosca, sino que s' pronuncia sempre ab lo meteix sonido, igual á la *e* castellana, es á dir, ni tant oberta ni tant tancada com en catalá. Lo meteix pot dirse de la *o*. — En quant á las consonants, no s' distingeix tampoch entre *b* y *v*, pronunciantse abdúas com *b*, á la castellana. La *ch* en comens de paraula sempre es forta (*tch*), com en castellá; en cambi la *x* sempre es suáu, com la *sh* inglesa ó la *sch* alemana. La *j* sona un poch més fort que en catalá, com la *dg* de la paraula inglesa *judge*.

2.ª — L' article masculí *lo* may sona *el* ó *l'* com en lo plá de Barcelona, sino *lo*, tal com está escrit.

3.ª — La major part de las paraulas del VOCABULARI no son més que desviacions fonéticas de la llengua comuna. Aqueixas desviacions póden classificarse aixís:

1. METÁTESIS. Simple en la meteixa sílaba: *guérbol* per *grébol*.
   Simple d' una á altra sílaba: *prebot*, *probe*, per *pebrot*, *pobre*. (*Ribell*, per *gibrell* es lo meteix cas, suprimint la *g* inicial: (*g*)*ribell*.)
   Doble entre dúas sílabas: *pacaquí*, *pacallá*, etc. per *cap aquí*, *cap allá*, etc.
2. CAMBI DE VOCAL. *E* per *i*. En sílaba accentuada: *cementeri* per *cementiri*. En sílaba átona: *cevil*, *devuyt*, *debuixar*, per *civil*, *divuyt*, *dibuixar*.
   I per *e*. En sílaba accentuada: *chiulit*, *poncím*; *advertix*, *preferixo*, *tí*, *tins*; per *xiulet*, *poncém*; *adverteix*, *preferéixo*, *té*, *tens*. En sílaba átona: *sinyó*, *sinyora*; *minjar*, *sirá*, *vistir*, per *senyor*, *senyora*; *menjar*, *será*, *vestir*.
   O per *e*. *Natros*, *vatros*, per *n*(os)*a*(l)*tres*, *v*(os)*a*(l)*tres*.
   U per *i*. *Marturi* per *martiri*.
3. CAMBI DE CONSONANT. En principi de dicció: *mos* per *nos*; *flare* per *frare*. En mitj: *ametla*, *vetlar*, per *atmetlla*, *vetllar*; *pataca*, per *patata*; *vaiga*, *veiga*, per *vaja*, *veja*.
4. CAMBI DE VOCAL PER CONSONANT. *Auba*, *aubareda*, *sauvia*, *escaufar*; per *alba*, *albareda*, *salvia*, *escalfar*. (Cf. ab lo N.º 4 de la *Síntesis fonética* del VOCABULARI de ma Excursió «De Ripoll á Gerona» y s' convencerá lo lector de lo molt general que es lo cambi de la líquida en *u*).
5. DIPTONGO CONVERTIT EN VOCAL. *Vore* per *veure*.

6. Vocal aspirada (u) convertida en v. *Claveta*, *creveta*, *overa*, *perdiveta;* per *clauheta*, *creuheta*, *ouhera*, *perdiuheta*. (Está aquesta transformació en lo geni fonétich de la llengua; no hi ha més que veure com de *bou* havém format *bover;* de *juheu*, *juheva;* de *moure*, *moviment* y portant més enllá la aspiració *mohiment*. La *u* es la més llabial de las vocals y lo tránzit á la llabidental *v* no es violent. Ja los llatins las substituhían indistintament en la escritura, escribint UIUIT per VIVIT y CVJVS per CUJUS.)
7. Supressió de vocal. *Bigot* per *bigoti*.
8. Supressió d' una ó més consonants. *Ametla*, *granet*, *naltres*, *natres*, *valtres*, *vatres;* per *atmetlla*, *grandet*, *nosaltres*, *vosaltres*. (També pot encloures' en aquest cas la supressió de tota una sílaba inicial: *maneta* per *(ger)maneta)*.
9. Aument de vocal. En mitj de dicció: *falaguera* per *falguera; beiga*, *vaiga*, *veiga*, per *bega* ó *begui*, *vaja* ó *vaji*, *veja* ó *veji*. En fí de dicció: *eixe*, *este*, per *eix*, *est*; *haguesse*, *volguessa*, per *hagués*, *volgués*.

Morfología.

1.ª—Los noms femenins en *a* fan sens excepció lo plural en *es*, que s' pronuncia distintament; may en *as*.

2.ª — En moltas de las paraulas del Vocabulari, lo que constituheix la peculiaritat dialectal no es l' ésser novas, sino l' haverse cambiat, extés ó restringit llur accepció corrent. Accepció nova: *carrera*, *coll*, *coneixensa*, *garrafa*, *malura*, *mordasses*, *plana*, *remull*, *tio; blau*, *fréstech*,

moral; cassar, ficar.—Accepció extesa: *arruixar, banyar, escurar.* — Accepció restringida: *calses, calsons, creixent, custodi, ferros, foradat, moresch, panyos, patada; dolent, guapet, práctich.*

3.ª — En altras paraulas, lo nou no es l' arrel sino la terminació, vg: cans-*era* per cans-*ament;* crest-*ó* per crest-*tat;* crest-*all* per crest-*a;* fald-*etes* per fald-*illas;* fond-*ero* per fond-*ista;* tross-*ar* per tross-*ejar;* llamp-*ar* per llamp-*egar.*

4.ª — En altras, d' una arrel que pertany al fondo comú de la llengua s' han format derivats idiomátichs nous; aixís se veu en bes-*et*, jugar-*rons*, lleny-*é*, *mos*, mos-*sada* (per mos-*segada*), oli-*é*, pinyol-*ada*.

5.ª — En moltas paraulas y desviacions fonéticas es visible la influencia castellana, vg: *espergates, faena, griba, manil, massana, panisso, safranoria; gort; chorrar, llavar.*

6.ª — Hi ha poca tendencia á fer compostos nous, com *cucafera, gratacul, baticul.*

NOTAS FOLK-LÓRICAS.

Meteorología popular.

Quan fá vent, se diu que *s' han penjat alguns capellans.* (Cf. fr. *il s' est pendu quelque sorcière*).

Quan per Sant March plou, plourá quaranta dias seguits; si fá vent, ventejará quaranta dias, etc. — A Barcelona se diu quasi això meteix de Sant Pere Regalat, si bé aplicantho sols á la pluja. Com St. March cau á 25 d' Abril y St. Pere Regalat á 13 de Maig, á Barcelona lo pronóstich resulta atrassat de divuyt dias respecte de Tortosa y la Ribera d' Ebro.

Quan las çabras se posan borrosas (ab lo pel esterrufat), *mal temps segur.*

Quan lo caro (duch) *xisçla de nits en los alts, no plourá l' endemá encara que estiga núbol.*

COSTUMS POPULÀRS.

La festa major de Tortosa s' escau per lo primer diumenge de Setembre, dia de la Mare de Deu que allá anomenan la Verge de la Cinta, en memoria de la Sagrada Cinta que s' conserva en la Catedral y que es fama fou baixada del cel per la Verge en persona. Aquesta cinta s' porta á Madrid sempre que va de part una Reyna d' Espanya y s' exposa junt ab altras reliquias en la cambra real fins que la Reyna ha sortit de cuydado. En lo *Semanari de Tortosa* del any 1885 (N.° 194 y següents) sortíren á llum uns curiosos y erudits articles que constituhéixen una completa monografía sobre la Santa Cinta y que recomano al lector. Com á detall curiós, consignaré que tot tortosí té dret á que se li porte la Santa Cinta al quarto estant malalt y pagant los gastos que ocasione lo traslado.

La festa major se celebra ab solemne funció d' iglesia, processó, lluminarias en lo passeig del Temple, funcions de teatre, corridas de toros en plassa *ad hoc*, regatas en l' Ebro, arbres de cucanya, fochs artificials y balls en tots los casinos. Modernament, se 'ls hi ha encomanat també la epidemia dels *certámens*, si bé los cassos han sigut generalment benignes.

Lo més característich de la festa major es la tradicional ceremonia que té lloch la vigilia y que s' anomena lo *bando de la Cinta.* A punt de mitj dia surt de Casa la Ciutat y recorre los principals

carrers, tots endomascats y plens d' una gentada inmensa, una vistosa comitiva, composta en primer terme de la *cucafera* seguida de dúas més petitas, dels gegants y nanos, timbalers y dolsayners, agutzils, serenos, músicas militars y los célebres *moritos del Garrofé*, nombrosa comparsería que executa en diferents indrets del curs evolucions guerreras á las ordres de sos dos ó tres jefes principals, montats en burros. Clou l' acompayament y n' es lo personatje *sine quo non*, lo pregoner del municipi, qui en los punts acostumats, fá alto y toca la trompeta; al sentirla, paran en sech las músicas, s' atura tothom y ell, grave y serio, llegeix en alta veu y ab reposada entonació lo programa oficial de las festas que dedican á la Patrona de la Ciutat l' Ajuntament, Confraría, Cabildo y Societats particulars.

Com á recort d' altres temps, que tendeix á desaparéixer, s' han celebrat també alguns anys carreras de donas á la vora del riu, descalsas y portant plé d' aygua en equilibri, dret dalt del cap, un *pico* ó canteret del país, de forma bombada y llargaruda, sense nansas y de coll estret: lo punt está en córrer á qui pot més y arribar la primera á la senyal sens que cayga l' canti ni s' vesse una gota d' aygua. Es la manera com sólen portarlo sempre y admira realment véurelas trascar lleugeras per aquells carrerons costaruts dels barris baixos de Tortosa ab lo canteret dalt del cap, tant seguras y descuydadas com si no portéssen res. Alguna que altra vegada, si bé més rarament, lo portan també abrassat sota l' aixella ó apoyat en la cadera, portantne axís á vegadas tres.

Per lo demés, com se veu, en tot apareix ja grabat lo segell modern. La correguda de bous

es sens dubte l' espectacle preferit y la concurrencia que atrau es extraordinaria, vejentse coronats de gent los terrats y torratxas de totas las casas que dominan poch ó molt la plassa. Los balls dels casinos son lluhidíssims y en lo dels senyors sols se sent parlar castellá, costúm que priva entre las familias aristocráticas y acomodadas, que créuhen, com las de Valencia, que l' parlar tortosí *no es distinguido*. Si l' poble y la classe mitja ho féssen també aixís, no haguera jo pogut molestar ab lo present traball la paciencia del benévol lector.

RAMON ARABÍA Y SOLANAS.

Barcelona, Abril de 1887.

TAULA.

Págs.

PRÓLECH, per *R. A. S.* v
COSTUMS QUE S' PÉRDEN, per *D. C. Bosch de la Trinxería.* 1
COSTUMS EMPURDANESAS: DINARS DE MORTS, HONRAS GRASSAS; per *D. Cels Gomis.* 38
BALL DE GITANAS EN LO VALLÉS, per *D. Francisco de S. Maspons y Labrós.* 50
CONSIDERACIONS SOBRE LO BALL DE GITANAS EN LO VALLÉS, per *D. V. Almirall.* 78
NOTAS FOLK-LÓRICAS, per *D. Gayetá Vidal de Valenciano.* 91
LO DIMONI EN LOS CUENTOS POPULARS, per *D. Joseph Cortils y Vieta.* 98
CANSONS CATALANAS APLEGADAS EN LA COMARCA D' URGELL, recullidas y anotadas per *D. Joan Segura, Pbre.* (ab la tonada).. 105
INTERROGATORI FOLK-LÓRICH, per lo *Consell de la Secció de Folk-lore.* 129
RESPOSTAS AL INTERROGATORI FOLK-LÓRICH:
1.ª Tuixent (prov. de Lleyda), per *D. Joan Roca Cusí.* 133
2.ª Noms de las partidas dels termes de Santa Coloma de Queralt, Castelldásens y Belianes, per *D. Joan Segura, Pbre.* 147
3.ª Variants de paraulas catalanas recullidas en una excursió al Priorat de Scala-Dei, per *D. Joan Brú Sanclement.* 152
4.ª Vocabulari y notas folk-lóricas recullidas en Tortosa y la Ribera d' Ebro, per *D. Ramon Arabía y Solanas.* 161
TAULA. 183

3 2044 017 923 087